SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 36
1/2021
16. január 2021

Cena 0,80 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845 VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVO O SLOVENSKU

Slovenská republika sa prvého januára dožila svojich dvadsiatich ôsmich narodenín. Tesne po jej vzniku málokto zo svetových politických lídrov veril, že rozchod s Čechmi prežijeme. A prežili sme! Dnes sme suverénny samostatný štát postavený na demokratických princípoch, ktorý sa stal súčasťou európskych a transatlantických štruktúr. A v týchto medzinárodných spoločenstvách je slovenské slovo počuť. Posledných dvadsaťosem rokov Slovenská republika píše svoj úspešný príbeh. Vzťahy s českým národom sú najlepšie, aké kedy v histórii boli. A to práve preto, že sme sa s ním rozišli demokratickou cestou bez jediného výstrelu či prejavu násilia.

Je smutné, že pri vstupe do Nového roka 2021, ktorý bude rovnako ťažký ako ten predchádzajúci, vládni politici akosi zabudli na narodeniny našej štátnosti. Prezidentka Z. Čaputová toto výročie spomenula vo svojom prejave len okrajovo. Ministerstvo obrany zrušilo slávnostné delostrelecké salvy z petržalského brehu Dunaja, ktoré vždy zneli na počesť výročia vzniku nášho štátu. Verme, že si aspoň radoví občania hrdo a s úctou pripomínajú narodeniny Slovenskej republiky, ako to bolo pri jej vzniku, čo dokumentuje kegendárna fotografia TASR, z ktorej cítiť úprimnú radosť všetkých vekových kategórií Slovákov a Sloveniek zo vzniku štátu.

Maroš SMOLEC

ZABÚDAME NA NARODENINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Prejav prezidentky nevyčnieval str. 2
Nevysvetlená smrť generála str. 3
Smerujeme k referendu? str. 5
Snahy o likvidáciu Matice str. 16

MATICA SLOVENSKÁ

NEOGRAFIA
www.neografia.sk
R . 2021001

ISSN 0862-8823
01
9 770862 882007

3 OTÁZKY PRE: Sergeja KOZLÍKA, podpredsedu vlády v čase vzniku Slovenska

Historický úspech slovenského národa

● Pripomíname si dvadsiate ôsme výročie vzniku samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky. Ako hodnotíte jej doterajšiu existenciu?

Slovensko v rokoch 1992 – 1993 využilo historicky možno už neopakovateľný moment na vytvorenie samostatného štátu. Takmer tridsať rokov existencie samostatnej Slovenskej republiky preukázalo schopnosť Slovákov vziať svoj osud do vlastných rúk. Ukázalo sa však aj to, že na kormidle dejín malých národov, niekedy viditeľne, častejšie nenápadne, držia ruky veľkí hráči – či už sú to svetové mocnosti, alebo nadnárodné spoločnosti. Kľučkovať medzi ich záujmami tak, aby malo z toho čo najväčší prospech aj Slovensko, sa stále ešte len učíme.

● Smutným faktom je, že tzv. mienkotvorné médiá prinášajú skreslené a veľmi často aj nepresné informácie o vzniku nášho štátu...

Silná národná orientácia zakladateľov samostatnej Slovenskej republiky, snaha vyhnúť sa polarizovanej pozícii v medzinárodných vzťahoch a nastaviť Slovensko ako most medzi Východom a Západom nehrala do karát západným mocnostiam, ktoré pomocou peňazí majú určujúci vplyv na obsah informácií v mainstreame a na internete. Družina okolo Vladimíra Mečiara ako zakladateľa štátu preto stále kole oči.

● V tom čase ste pôsobili vo funkcii podpredsedu vlády SR. Ako by ste opísali prvé dni našej samostatnosti?

Bolo to hektické obdobie. Koronakríza je selanka. Za pár dní museli nabehnúť úplne nové inštitúcie – zahraničné zastupiteľstvá a obchod, obrana, finančný, bankový a daňový systém, ten už v režime DPH. Od februára 1993 zavedenie vlastnej kolkovanej meny. Devízové rezervy boli takmer na nule. Celý svet očakával, kedy Slovensko padne na kolená. Prekonali sme to a už dvadsaťosem rokov je samostatná Slovenská republika realitou – a to je úspech.

Zhováral sa: Matej MINDÁR
Ftoto: archív SNN

V SNN 2/2021 SI PREČÍTATE

- Spevák Andy HUDÁK miluje svoju zem, jej kultúru a vďačný je za tradície predkov
- Marxistická veda komunistickej totality úmyselne zaznávala odkazy slovenských velikánov
- Nie dravé šelmy, ale samotný človek predstavuje pre krajinu najväčšie nebezpečenstvo

Hlava štátu prvého januára nespomenula výročie vzniku Slovenskej republiky

Novoročný prejav prezidentky nevyčnieval

Ivan BROŽÍK – Foto: Štefan KAČENA

Aj preto sa návrat k nemu asi patrí začať tým, čím sa zvyčajne komentáre k novoročným štátnickým prejavom končia – recenziami politikov a politológov: „Príhovory, ktoré dnes pán Leško píše prezidentke Zuzane Čaputovej, sú plné liberálnych fráz a dobových stereotypov, ktoré znesú jediný prívlastok – morálny gýč," napísal poslanec Ľuboš Blaha smerom k poradcovi prezidentky.

Popularita hlavy štátu by nemala vychádzať z jej módnych kreácií a uhladených vystúpení, ktorým sa v novinárskom slovníku vraví rétorické cvičenia. Už dávno, prakticky od jej nástupu do úradu sme v jej prejavoch na verejnosti nezaznamenali nič, čím by ľudí výraznejšie oslovila. Ak aj hlava štátu vyjadrí zásadnú myšlienku či kritiku, ako napr. pred celoplošných testovaním, nezasadí sa za to, aby sa jej slová dočkali relevantnej odozvy a naplnenia.

Opozičný poslanec prezidentke tiež vytkol, že hovorila o tom, že v oblasti spravodlivosti sme stihli viac ako za niekoľko predchádzajúcich rokov, ale stihli sme napríklad dohnať k smrti nevinného generála Lučanského, ktorý Slovensko kedysi vyčistil od mafie. „A prezidentka zaňho nestratí ani slovo. Žiadna výzva k tomu, že v civilizovanej krajine by sa patrilo, aby ministerka spravodlivosti odstúpila. Žiadne ďakujem, pán generál. Namiesto toho prezidentka ešte ocení vládu za to, že tu organizuje politické čistky ako v päťdesiatych rokoch."

■ PRVÝ DEŇ...

Novoročný prejav hlavy štátu zaznieva na Nový rok. To je logické. U nás je zároveň prvý deň roka aj štátnym sviatkom – Dňom vzniku Slovenskej republiky. A tak by každý občan Slovenskej republiky, hrdý na svoju vlasť, akosi prirodzene očakával, že zaznie viac slov na pripomenutie okolností vzniku nášho štátu, jeho zakotvenia v medzinárodnom spoločenstve, jeho ambícií, poslania a – možno aj – pár slov o hrdosti naň. Zaznelo však iba, „nech máme všetci úspešnejší a bezpečnejší rok, v ktorom Slovensko završi dvadsiaty deviaty rok svojej štátnosti". Trochu málo, žalostne málo k tejto téme.

Emócie sú korením každého mediálneho vystúpenia. Bez nich by bolo takmer nepozerateľné. Nechýbali ani v prejave pani prezidentky. Hoci tie „budovateľsky" znejúce príliš nepresvedčili. Napríklad prezidentkina veta, že „v boji s korupciou a v prístupe k spravodlivosti sme stihli viac ako za niekoľko predchádzajúcich rokov dokopy", síce znie akoby z tribúny námestia, volajúceho po slušnosti, čo je správne, ale obsahovo zatiaľ neznamená nič – za korupciu ešte nikto nebol v tomto zmysle právoplatne odsúdený.

■ SLOVÁ O VĎAKE

Celý život v novoročných prejavoch počúvame slová vďaky lekárom, zdravotným sestrám, hasičom, vojakom, policajtom, kedysi aj baníkom a železničiarom. Určite si vďaku zaslúžia, no nie iba takú – v podobne povinnej jazdy raz za rok. Najmä v tomto ťažkom období. Za adekvátnu vďaku by sa teraz dalo považovať iba ich primerané morálne aj hmotné ohodnotenie, zmena ich spoločenského statusu a oveľa väčšia pozornosť štátu k problémom, s ktorými denne musia zbytočne a vysiľujúco bojovať. Všetky menované zložky majú, dúfajme, mimoriadnu úctu zo strany obyvateľov Slovenska, chýba im však efektívna podpora zo strany štátu, ale o tom už novoročné príhovory spravidla mlčia.

■ POŠTA BEZ ADRESÁTA

„Osobitne bol uplynulý rok náročný pre ľudí pracujúcich v kultúre a v službách, ktoré musia byť zatvorené. Všetkých vás naša spoločnosť veľmi potrebuje, a to, ako nám chýbate, si teraz uvedomujeme ešte intenzívnejšie," povedala prezidentka. O tej potrebnosti vznikajú aj pochybnosti, ak si dáme pred seba napríklad porovnanie dotácií pre našich nadšencov v Matici slovenskej. Asi najrozsiahlejší a najstarší systém šírenia kultúry na Slovensku, aj z pohľadu dejín, dostal tento rok poriadnu finančnú ranu. Otázka je, v akej podobe sa mu podarí prežiť, či skôr preživoriť, kým budú rozhodovať zas tí, ktorí o kultúre nielen frázujú, ale pre ňu skutočne aj niečo robia. Matici totiž vzali štyristotisíc eur, čo je fatálne zníženie, keď celoročný rozpočet ustanovizne sa pohybuje okolo dvoch miliónov eur.

To málo z domácej politiky, čo odznelo v novoročnom prejave prezidentky, by sa dalo zhrnúť do nasledovného citátu: „Opis uplynulého roka by však nebol úplný, ak by som nespomenula aj jeho odvrátenú stránku. Bol to tiež rok klamstiev, manipulácií, ľudskej hlúposti či sebectva. Okrem skutočných expertov na epidémie zviditeľnil aj ľudí, ktorých nevedomosť bola nahradená sebavedomým krikom." Takéto vážne slová by naozaj nemali byť len konštatovaním, ale serióznym politologickým rozborom. Na to sa však nedostalo, a je tu takmer istota, že ani sa nikdy nedostane. Slová o tom, že je „čas spojiť sily a zomknúť sa pre obnovu krajiny", sú nám známe už dávno aj z obdobia pred rokom 1989.

■ BOJ ZA ŽIVOT

„Na začiatku nového roka vám všetkým prajem, nech ste zdraví, šťastní a spokojní v kruhu svojich najbližších. Nech sa nám darí objavovať svoj vnútorný pokoj, lebo len tak ho dokážeme dať ostatným. Nech máme všetci úspešnejší a bezpečnejší rok, v ktorom Slovensko završi dvadsiaty deviaty rok svojej štátnosti." Áno v tom s pani prezidentkou, respektíve autorom jej prejavu, možno súhlasiť. A treba si to čo najvrúcnejšie želať. Už takmer rok bojujeme s nepriateľom, na ktorého sme neboli nijako pripravení. V tom boji prišli mnohí okolo nás o to najcennejšie – o vlastné životy. Nech nám teda tento rok prinesie aj lepšie správy od záchranárov, z nemocníc, nech čo najskôr môžeme už v znormalizovaných podmienkach privítať každoročný zázrak – nový zrod života v podobe jari. Život je najvyššia politika!

Navždy sme sa rozlúčili s policajným generálom Milanom Lučanským

Okolnosti úmrtia zostávajú neznáme

Matej MINDÁR – Foto: SNN

V piatok 8. januára 2021 sa v podtatranskej obci Štrba uskutočnila posledná rozlúčka s bývalým policajným prezidentom generálom Milanom Lučanským, ktorý za doteraz nevyjasnených okolností zomrel 30. decembra 2020 v prešovskej fakultnej nemocnici. Jeho predčasná smrť priniesla veľa otáznikov. Redakcia Slovenských národných novín mala aj na neverejnej časti pohrebu svojho spolupracovníka.

Napriek bezpečnostno-preventívnym opatreniam zosnulému generálovi

AKTUÁLNE

Lučanskému vzdali hold spolu s miestnymi občanmi a rodinou aj blízki spolupracovníci. Podľa dostupných informácií policajné hliadky kontrolovali pohyb obyvateľstva v okolí obce. Napriek tomu sa na pohrebe zúčastnilo niekoľko stoviek, možno tisícka prítomných. Spolu so smútočným obradom sa vo viacerých kútoch Slovenska konali spomienkové akcie, pripomínajúce dodnes nevyjasnenú smrť bývalého policajného prezidenta. Ministerstvo vnútra SR a Prezídium policajného zboru SR ustúpilo tlaku verejnosti vyvesením čiernych vlajok pred svojimi budovami. Podobným spôsobom si pripomenuli Lučanského smrť aj niektorí obyvatelia Štrby. Pred svoje domovy na znak úcty umiestnili čierne šály.

Na základe výpovedí niektorých policajných kajúcnikov čelil spolu s ďalšími vysokými funkcionármi obvineniam

Napriek zastrašovaniu a policajným opatreniam sa s nebohým generálom Milanom LUČANSKÁM prišli do Štrby rozlúčiť stovky občanov.

z trestného činu brania úplatkov a bol zaistený v cele predbežného zadržania. Podľa viacerých osôb väzba však nestála na nijakých priamych dôkazoch. Vynárajú sa teda otázniky, či jeho trestné stíhanie nebolo politickou objednávkou. Sám generál Lučanský rázne odmietol počas výsluchu, ktorého časť má redakcia SNN k dispozícii, branie úplatkov. Vo svojej výpovedi vyvrátil niektoré konštrukcie tzv. svedkov, ktorým však ide len o skrátenie pobytu za mrežami za trestnú činnosť, ku ktorej sa sami priznali.

Mnohé otázniky visia nad všetkými a doteraz jasne nevysvetlenými incidentmi počas jeho pobytu v cele predbežného zadržania. Nedostatočné vysvetlenia štátnych inštitúcií v tejto veci nepridávajú na celkovej dôveryhodnosti súčasnej vlády. Ani jeden zainteresovaný minister nezobral na seba osobnú a politickú zodpovednosť. Na jednej strane súčasná polícia a aj jej politické vedenie posadili Lučanského do tvrdej vyšetrovacej väzby mimo domova v Prešove, na strane druhej najvyšší predstavitelia štátu i polície kondolujú rodine k tejto tragédii. Načo ministerstvo vnútra a polícia vôbec vyvesili čierne vlajky? Veď keby na exprezidenta polície neuvalili oni väzbu, dnes by isto žil...

Slovenské národné noviny pripravujú do budúceho čísla viacero článkov na túto tému, ktorá bude v budúcom čísle dvojtýždenníka SNN dominovať.

VÝZVA ČITATEĽOM

Podporte matičné Slovenské národné noviny

Rok 2020 bol pre Slovákov ťažký. Pandémia schvátila všetky úrovne našej pospolitosti. Pod Tatrami sa neznámy koronavírus sprvoti šíril pomaly. Zlý začiatok, dobrý koniec, hovorí sa. Žiaľ, podľa tejto ľudovej múdrosti sa šírila choroba. Koniec roka bol vskutku fatálny. Denné úmrtia predstavovali vyše sto obetí. Nárasty nakazených každých dvadsaťštyri hodín prekonávali hranice niekoľkých tisícov. Vláda na Silvestra zasadla a online rozhodla o tzv. tvrdom lockdowne. Trvať má takmer do konca januára. Vakcína síce na Slovensko dorazila, ale v príliš nízkych počtoch na to, aby sme mohli populáciu zaočkovať. Vírus sa nekontrolovateľne šíril aj po Novom roku.

Čaká nás ťažký rok 2021

„Obyčajní" Slováci a Slovenky, ktorí prejavia záujem o očkovanie, vakcínu dostanú niekedy v apríli, máji, možno neskôr. Prvý polrok si budeme len vytvárať imunitu. Radoví občania, daňoví poplatníci, ktorí sa skladajú na sociálny systém, financujú chod štátu a ekonomiky, prídu na rad až poslední. Práve oni nedobrovoľne prichádzajú o zamestnanie a príjmy. Tým neprispievajú na chod systému. Ešte pred nimi zaočkujú marginalizované skupiny a azylantov. Musíme veriť, že vakcína bude účinná a že sa napokon v druhej polovici roka vrátime do normálnych ekonomických koľají. Ak nie, bude nasledovať ekonomický kolaps. Nebude dostatok zdrojov na fungovanie štátu.

V malom to pociťujeme aj my v Matici slovenskej od začiatku roka. V roku 2020 musel štát z dôvodu pandémie šetriť. V rezorte kultúry všetkým škrtli desať percent z rozpočtov, len Matici vzali až dvadsaťtri percent. Po výpadku našich neštátnych príjmov sme museli prepúšťať a obmedzovať naše aktivity. Premietlo sa to aj do fungovania Slovenských národných novín, ktoré prechádzajú na dvojtýždennú periodicitu. Budeme mať síce vyšší počet strán, ale len raz za dva týždne. Ak by sa ekonomické parametre zlepšili, okamžite sa vrátime k týždenníku. Cenu predplatného pritom meniť nebudeme. Na štát sa spoliehať nemôžeme. Len na vás – našich čitateľov a matičiarov. Prosím, pomôžte Slovenských národným novinám! Zabezpečte si predplatné, resp. ponúkajte ročné predplatné svojim blízkym a známym. Je to len dvadsať eur ročne. Len tak prežijeme! Ďakujeme.

Maroš SMOLEC,
správca MS a šéfredaktor SNN

Nevysvetlená smrť generála

Roman MICHELKO

Koniec roka 2020 pokojný nebol ani na politickej scéne. Predposledný decembrový deň politickou scénou prebleskla správa o údajnom samovražednom pokuse vázneného bývalého prezidenta policajného zboru generála Milana Lučanského.

Tragédia takto vysoko postaveného človeka vyvolá vždy veľkú pozornosť, ale pochybné okolnosti tejto kauzy z nej urobili minimálne mediálnu a politickú udalosť zimy 2020 a isto aj začiatku nového roka. Tragickej smrti generála Lučanského totiž predchádzalo dosiaľ nie celkom uspokojivo vysvetlené zranenie, ktoré utrpel v prešovskej väznici 9. decembra a ktoré si údajne zapríčinil sám pri cvičení. O tom, že tento incident nebol banálny, svedčí aj prevoz generála Lučanského na špecializované pracovisko Ústrednej vojenskej nemocnice v Ružomberku a následná hospitalizácia vo väzenskej nemocnici v Trenčíne.

Model, podľa ktorého funguje stíhanie predstaviteľov bývalých špičiek polície, súdov a prokuratúry, je nasledovný. Na základe tvrdení „kajúcnikov“ sa za asistencie vybraných médií urobí policajný zásah. Nedostatok relevantných dôkazov je často kompenzovaný veľmi vratkými tvrdeniami morálne krajne pochybných indivíduí, teda nedôveryhodných svedkov, ktorí si chcú skrátiť tresty za svoje kriminálne konanie.

Situácia sa vyvinula až do takej miery, že začína prekážať aj niektorým režimovým žurnalistom. Sme svedkami nadužívania väzby, čo je krajná možnosť, ako obmedziť slobodu pohybu právne nevinného človeka. Pochybní kajúcnici, ako napríklad bývalý sudca Vladimír Sklenka či Bernard Slobodník, člen organizovanej zločineckej skupiny Bödörovcov, išli výmenou za svedectvá na slobodu. A generál Milan Lučanský, ktorý v roku 2018 z vedenia polície vytlačil Bödörovcov a odblokoval vyšet-

KOMENTÁR

rovanie vraždy Kuciaka, bol bez relevantných dôkazov väznený v tých najtvrdších podmienkach až v Prešove.

Jedna z advokátok, ktorej Lučanský dôveroval, priznala, že práve z tohto dôvodu ho nemohla zastupovať. Prokuratúra tiež nevyhovela neskoršej žiadosti Lučanského o telefonát s manželkou Martinou. No a navyše, ako sa ukázalo, počas väzby neboli vykonávané takmer nijaké vyšetrovacie úkony. Okrem prvej spontánnej výpovede, v ktorej striktne odmietol svoju vinu a trval na konfrontácii so „svedkami“, sa v jeho kauze takmer celý mesiac nediali nijaké úkony. Zdá sa, že generál Lučanský mal byť exemplárnym prípadom obvineného, ktorý dostatočne „nespolupracuje“, teda nechce potopiť najväčšie „politické“ ryby, a súčasne odmieta udávať kolegov a kamarátov, aby tým získal výhody. Zároveň však nebol ochotný prevziať pozíciu toho, na koho sa všetko hodí a kto si to s hanbou odsedí.

Zásadné svetlo do celej kauzy priniesol mainstreamový investigatívny novinár a bezpečnostný analytik, zároveň aj Lučanského priateľ Milan Žitný, ktorý pre denník Pravda jasne a bez servítok opísal, čo sa podľa jeho informácií stalo. Prvý incident bola podľa Milana Žitného neslýchaná policajná brutalita, keď po marginálnom disciplinárnom priestupku nasledovala brutálna bitka, ktorá rezultovala do ťažkého ublíženia na zdraví. Nasledovala hospitalizácia už v spomínanom Ružomberku, kde aj prebehla operácia. Podľa Milana Žitného policajná brutalita pokračovala i tam, keď ho tak sotili, že si udrel temeno hlavy, takže musel ísť ešte aj na CT vyšetrenie. Nasledovala hospitalizácia vo väzenskej nemocnici v Trenčíne. Neslýchané. Pripomína to skôr scenár filmu o policajnej brutalite, nie realitu.

Smrť generála dostala koalíciu pod tlak a spoločnosť do varu. Sociálne siete sú plné legitímnych otázok a pochybností o oficiálnej interpretácii okolností tejto tragédie. Vláda tak prichádza s defenzívnou taktikou. Na prešetrenie celého incidentu zriadi vyšetrovaciu komisiu, dokonca aj s účasťou opozície – traja zo sedemnástich členov.

Spontánne prejavy sústrasti k tragickej smrti generála Lučanského, súcitu s pozostalou rodinou i nesúhlasu s okolnosťami i nejasnosťami celého prípadu môžeme vidieť po celom Slovensku. Prezídium Policajného zboru v Bratislave, ale aj okresné riaditeľstvá policajného zboru po celom Slovensku sa stali akýmisi pietnymi miestami, kde verejnosť pálením sviečok za generála Milana Lučanského dáva jasne najavo, že mediálny obraz, ktorý o ňom dlhodobo a systematicky vytvárali niektoré médiá, nejasnosť celého prípadu, ľudí nepresvedčili.

Ohýbanie slovenského práva

Ivan BROŽÍK

Tri základné piliere moci v demokratickom štáte by mal poznať každý maturant. Je to totiž jedna z konštantných maturitných otázok. Záhadné je, že ich nepozná človek s niekoľkými vysokoškolskými titulmi pred menom a niekoľkými za menom. Výnimky hlavného hygienika totiž nadobudli bizarné rozmery. Začali sa pri rozhodnutí, že vládni predstavitelia nemusia ísť do desaťdňovej karantény, že stačí aj päťdňová, pokračovali cez konštatovanie, že v ich prípade vlastne nemusí byť žiadna. K dokonalosti sa prepracovali absurdné rozhodnutia hygieny v súvislosti s lámaním práva, ústavy a najmä dlhodobej nečinnosti orgánov štátnej moci v čase, keď bol ešte – áno, keď bol ešte čas.

Fakt, je to chudák pán hlavný hygienik?! Bez chrbtice, iba stroj na pečiatkovanie nariadení. Tak ako si to želá vláda. Vláda ho má za to, za čo má poslancov parlamentu, našich zástupcov pri a v rozhodovaní o riadení štátu. Iba hlasovacie stroje, mašiny, ktorým nariadi dostaviť sa na odhlasovanie niečoho, čo mohlo byť slušne a v pokoji riešené už celé týždne, namiesto toho vládneho prešľapávania

POZNÁMKA

na jednom mieste, ktorého svedkami sme už dlho. Chudák hlavný hygienik, zase musel vydať všetko inak, ako o tom presviedčal pôvodne. Ohýbajú zákon, ako im to vyhovuje. Aj pre toto vyhrávajú hoaxeri a antisystém. Pretože samotná moc tu predvádza nesystémové riešenia. Nedá sa vládnuť tak, že raz tak a o tri dni inak, to spôsobuje iba čoraz väčší chaos, ktorý je už aj tak obrovský.

Urobiť si z ústavy a nariadení trhací kalendár je výsmech nám všetkým... Pred pár dňami pán hlavný hygienik Mikas poslal ľudu dojímavý list, z ktorého citujme: „Nepohybujme sa mimo domácnosti a neschádzajme sa s ostatnými mimo našich malých skupín iba preto, že to dokážeme zamaskovať niektorou z výnimiek. Vyhýbajme sa miestam, kde sa združuje vyšší počet ľudí.“ Pre jeho (vládne) nariadenie je trestne podozrivá aj námestníčka generálnej prokuratúry, ktorá po zistení choroby odišla na pracovisko odovzdať pracovné pokyny pred nástupom do karantény.

Tak si pre istotu zopakujme gymnaziálne učivo. Demos znamená ľud. Kratos zas vládu. Demokracia je vláda ľudu, najvyššia moc v zastupiteľskej demokracii náleží voleným zástupcom ľudu, poslancom Národnej rady Slovenskej republiky. Vláda im nemá čo rozkazovať, nariaďovať, naháňať ich do rokovania, kázať im, ako a za čo majú hlasovať. Naopak, vláda aj so svojimi úradníkmi by si neustále mala byť vedomá svojej odvolateľnosti zástupcami ľudu, ak ľud skonštatuje, že vláda nevládne tak, ako si ľud želá. Základným princípom demokracie je, že sa občania spolupodieľajú na politickom rozhodovaní, na riadení štátu. Občania – rovná sa poslanci. Nie sú pre vládu iba poskokmi. Mimochodom, dohľad nad dodržiavaním demokratických princípov v krajine vykonávajú aj médiá. Mali by. Médiá, aspoň tie, ktoré si namyslene vravia, že sú mienkotvorné, však mlčia. A na záver, pripomeňme si, že opakom demokracie sú nedemokratické, totalitné, despotické politické systémy – diktatúry, v ktorých má jedna vládnuca skupina (strana) monopol na moc, určuje oficiálnu ideológiu, neustálym právnym chaosom negarantuje žiadne ľudské práva a slobody, uprednostňuje mimoprávne metódy riadenia a neúnosne zasahuje do spoločenského i súkromného života.

Vláda Slovenskej republiky si spravidla negáciou nariadení hlavného hygienika z Národnej rady Slovenskej republiky vyslala slovenskej verejnosť veľmi zlý signál. Smutné konštatovanie tridsať rokov „po“.

AKO BOLO, ČO BOLO

Ponášky na madame Pompadour?

Peter VALO

V posledných desaťročiach u nás zavládol zvláštny zvyk. Keď chce nový šéf vyniknúť, poprie to, čo bolo pred ním. Asi verí, že mu to pridá na sláve. Režisérovi Emilovi Spišákovi udelil Slovenský literárny fond cenu za celoživotné dielo. Trinásť rokov direktoroval v Spišskom divadle. Za dobré inscenácie, ktoré tam vtedy vznikli, mu patrí uznanie. Gratulujem. Prekvapili ma jeho výroky v rozhovore pre miestne noviny. Povedal, že pred jeho príchodom „za rok 2007 naštudovali, lepšie povedané ‚nacvičili‘ len jednu premiéru a aj tá sa dočkala asi troch-štyroch repríz. Herecký súbor tvorili prevažne amatérski herci. Čo však bolo najhoršie, tým bola apatia zamestnancov...“

Čudné, lebo práve vtedy sa tu začal nástup úspešného divadla Kontra premiérou hry írskeho autora Marka O‘ Rowa Howie a Rookie, ktorú dramaturgoval vtedajší riaditeľ Štefan Fejko a získala ocenenie Prekvapenie Novej drámy na festivale Nová dráma v Bratislave a tiež Dosky za Objav sezóny či Ceny Literárneho fondu za herecké výkony. Inscenáciu s úspechom zahrali na svetovom festivale The Edinburgh Fringe v Škótsku, v Prahe, vo Varšave, v Dartington College, v Bristole a na rôznych miestach Slovenska. V spomínanom roku v SD uviedli hru nemeckého autora Janoscha Ach, aká nádherná je Panama v réžii absolventky Akadémie umení v Banskej Bystrici Moniky Gerbocovej, ktorá sa po promócii stala zamestnankyňou divadla a uviedla Bukovčanovu Slučku pre dvoch. V tom roku pribudli ešte Iluzionisti v réžii Mira Košického. Čiže nie „jedno predstavenie a štyri reprízy“, ale štyri predstavenia. Dve z nich vznikli v Štúdiu, v čase, keď tam ešte riaditeľ Spišák nebol, pričom v rozhovore tvrdil, že Štúdio zriadil on.

Nerád počúvam, keď sa znevažujú „amatérski herci“. Z takých vyrástli osobnosti ako Ctibor Filčík, Jozef Kroner, Viliam Polónyi, Andrej Mojžiš, Jozef Dóczy, Anton Trón či Ján Bzdúch. V ochotníckych divadlách poznám viacero talentov, čo by na profesionálnych scénach zatienili mnohých školovaných. Škola nemusí byť zárukou umeleckej kvality.

V Spišskom divadle vzniklo viac zaujímavých predstavení. Popredný poľský režisér Andrzej Rozhin naštudoval Gombrowizcovu hru Yvona, princezná Burgundská. Na medzinárodnom festivale v Radomi zaradili neškolovaných hercov Štefana Labanca, Majku Brozmanovú a konzervatoristu Petra Čižmára medzi najlepšie výkony na festivale. A ďalšie tvrdenie: „So spišským divadlom nechcel spolupracovať žiaden významný umelec, či už režisér, alebo výtvarník.“ Akoby tu pravidelne nehrávala Viera Strnisková či nehosťovala Ida Rapaičová, akoby tu nerežírovala poľsko-anglická režisérka Claudia Rozhin, čo pracovala v National Theatre v Londýne a v Royal Shakespeare Company, či ruskí režiséri Vjačeslav Spesivcev a Vitalij Mozgalin. Akoby tu netvorili známi scénografi Vladimír Čáp a Štefan Hudák či hudobný skladateľ Juraj Szabadoš.

A čo spomínaná „apatia zamestnancov”? Nálada hercov stúpa a klesá podľa inšpiratívnosti či „prevádzkovitosti“ umeleckého vedenia divadla. Ja som v tom Spišskom zažil neraz dobrú náladu, tvorivú atmosféru a značný prínos všetkých zúčastnených. V minulom roku prešlo dvadsaťročie od premiéry mojej frašky Mauzóleum. S režisérom Mirom Košickým, ktorý si tu odkrútil štvrť storočia, som zažil skúšky plné tvorivého elánu, ktorý sa preniesol aj do predstavenia. Zabávali sa diváci i herci. Tri predstavenia odohrali v Bratislave. Jeden z divákov, člen činohry SND Gustáv Valach, vysoko ocenil výkon Štefana Labanca v postave majora Potkana. A Valach chválil zriedka. Popri Labancovi potešili výkony Novysedláka, Brozmanovej, Medúza, Čižmára či Cibulu (poslední dvaja v súčasnosti hrajú v činohre ŠD Košice). V tomto divadle som videl hodnotnejšie predstavenia. Počas tvorby Mauzólea som nijakú apatiu nepostrehol a na satirou nabité predstavenia spomínam s priateľmi rád.

Darmo je, kým kedysi madame Pompadour za Ľudovíta XV. povedala: „Po nás potopa,“ u nás sa hovorieva: „Pred nami nič.“ Bohužiaľ, to neplatí len v tomto prípade.

SEBAOBRANA

V súvislosti s ochorením COVID-19 sa v poslednom období vyskytli na Slovensku prípady priam hyenistických podvodov. Polícia opakovane informuje, že podvodníci telefonicky kontaktovali seniorov s tým, že v ich okolí je veľa infikovaných ľudí koronavírusom, preto ich prídu očkovať vakcínou proti ochoreniu COVID -19, za ktorú treba zaplatiť sedemtisícpäťsto eur, a v prípade, že nebudú súhlasiť, pôjdu na povinnú dvojtýždňovú karanténu do Bratislavy.

Vakcíny nekupujte!

Vyskytli sa aj prípady, v ktorých podvodníci v telefonickom kontakte so seniormi uviedli, že ich príbuzný sa nachádza v nemocnici na pľúcnej ventilácii a potrebuje peniaze na vakcínu vo výške sedemtisícpäťsto eur. Ide o podvod! Preto neustále upozorňujte seniorov, aby boli obozretní a nenaleteli podvodníkom.

K samotným vakcínam – v medicíne neexistuje vakcína stopercentne účinná u každého človeka bez akýchkoľvek nežiaducich účinkov. Preto sa ani pri vakcíne na COVID-19 nedá a nemala by sa vytvárať ilúzia dokonalosti. Medzi prínosy vakcinácie možno zaradiť konštatovania, že preočkovanie väčšiny populácie ušetrí potenciálne tisíce životov len na Slovensku. Odbremeníme nemocnice od tisícov hospitalizovaných ľudí na COVID-19. Predídeme množstvu prípadov dlhodobých následkov po prekonaní ochorenia. Vakcinácia nám umožní postupný návrat k normálnemu životu.

Riziká sú však tiež. Napríklad – mierne nežiaduce účinky sa môžu líšiť pri jednotlivých typoch vakcín, zväčša ide o bolesti v mieste vpichu, bolesti svalov, teplotu alebo únavu. Takéto nežiaduce účinky sa môžu vyskytovať relatívne bežne, treba s nimi rátať a môžu byť aj nepríjemné. Sú však predvídateľné, počíta sa s nimi, nie je to nič vážne a spôsobia maximálne krátkodobé nepohodlie. Závažné nežiaduce účinky sú prísne sledované počas klinického testovania a ich zriedkavosť je základným predpokladom na to, aby bola vakcína schválená. Veľmi zriedkavé nežiaduce účinky (výskyt menej ako 1/10 000 osôb) nemusia byť zachytené počas klinického testovania a môžu sa objaviť až po registrácii vakcíny. Liekové regulačné autority majú k dispozícii mechanizmus na ich včasné zachytenie a elimináciu.

Ak budú miliardy ľudí po celom svete zaočkované, prípady závažných nežiaducich účinkov sa budú objavovať a budú medializované. Pri takýchto správach treba myslieť na dve veci: Bol preukázaný súvis s očkovaním? Aká je štatistická pravdepodobnosť výskytu závažnejšieho nežiaduceho účinku? Jednotlivé príbehy môžu znieť zle, ale treba si ich dať do pomeru s 1,6 milióna úmrtiami spojených s ochorením COVID-19 po celom svete. Pre existenciu veľmi zriedkavých závažných nežiaducich účinkov vznikla debata o odškodňovacom fonde.

Dlhodobé nežiaduce účinky: nedajú sa prirodzene zistiť počas klinického testovania, môžeme však vychádzať z doterajšej skúsenosti – pri vakcínach, ktoré boli doteraz schválené Európskou liekovou agentúrou, prakticky neexistujú dlhodobé nežiaduce účinky. Na Slovensku má k dnešnému dňu platnú registráciu osemdesiatdva vakcín. Ani v jedinom prípade sa nestalo, že by bola vakcína spätne deregistrovaná pre neskôr objavujúce sa nežiaduce účinky.

Ivan BROŽÍK

Národno-emancipačný zápas slovenského národa úspešne vyvrcholil v roku 1993

Samostatné Slovensko bol cieľ zahraničných Slovákov

Zhováral sa: Matej MINDÁR – Foto: archív J. R.

Dlhodobým cieľom slovenského povojnového politického exilu bolo vytvorenie samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky. Historicko-politické okolnosti a vývoj slovenského exilu v 20. storočí nie sú kompletne vedecky spracované. Pritom ide o silný fenomén v dejinách slovenského národa. Viac o tejto téme prezradil bývalý exilový pracovník profesor Jozef RYDLO.

● Vo vašej literárnohistorickej činnosti sa zaoberáte problematikou povojnovej slovenskej exilovej literatúry. Čo môže táto literatúra ponúknuť slovenským čitateľom?

Povojnová exilová literatúra nie je celkom presné označenie. Boli to totiž polstoročie trvajúce rôznorodé kultúrne aktivity slovenských exulantov. Začínajú sa zánikom prvej Slovenskej republiky v roku 1945 a symbolicky sa končia vznikom druhej Slovenskej republiky v roku 1993. Správnejšie je preto hovoriť o slobodnej slovenskej kultúre, ktorej literatúra je súčasťou. Spoločným menovateľom týchto kultúrnych exilových aktivít je idealizmus – túžba po slobode, po štátnej samostatnosti Slovenska, vernosť prirodzeným národným a v kresťanskom svetonázore ukotveným hodnotám, proti ktorým komunistický režim bojoval a snažil sa ich vykoreniť systematickou ateizáciou. Dodnes je však táto kultúra vytváraná a nie je systematicky zmapovaná. V príručkách literatúry je marginalizovaná, akoby jej autori ani neboli integrálnou súčasťou slovenskej kultúry. Ich diela nie sú síce viac prohibitnou literatúrou, „s ktorou treba bojovať ako s nepriateľskou“, ale sú vedome ignorovanou literatúrou.

INTERVIEW

● Nie je tajomstvom, že myšlienka slovenskej samostatnosti bola prítomná najmä u slovenských povojnových exulantov. Aké aktivity vyvíjali k naplneniu tohto vytúženého cieľa?

Vymenovať aktivity „slovenských povojnových exulantov“ v jednej odpovedi je nemožné. Ich spoločným základom bolo vrátiť Slovensku stratenú štátnu samostatnosť, zviditeľňovať politickú individualitu Slovenska, udržiavať ašpirácie Slovákov na samostatné a rovnocenné miesto v rodine európskych národov. Neboli to nijaké snahy po obnove nejakého históriou zaviateho a okolnostiam poplatného režimu, ako to systematicky podsúvala komunistická propaganda a dodnes podsúva protislovenská propaganda. Tak vznikli: Slovenský akčný výbor, Slovenská národná rada v zahraničí, Zahraničná Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov a umelcov v Clevelande, Slovenský ústav a Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme a napokon Svetový kongres Slovákov, ktorý sa stal rešpektovanou strešnou organizáciou všetkých Slovákov v zahraničí i zahraničných Slovákov.

Biskup Viliam Judák (vľavo) a Jozef RYDLO, ktorého taliansky prezident Oscar Luigi Scalfaro ocenil za jeho výnimočný prínos pre taliansku a európsku kultúru štátnym vyznamenaním.

● V roku 1993 bol završený národno-emancipačný proces slovenského národa vznikom samostatnej Slovenskej republiky. Ako hodnotíte jej vyše štvrťstoročný príbeh?

Jozef RYDLO na prijatí u prezidenta Ivana Gašparoviča, ktorý pri prijímaní návštev dbal na protokol a zaužívané reguly prezidentskej kancelárie.

V roku 1993 národno-emancipačný zápas slovenského národa vyvrcholil. Naplnil sa cieľ stanovený Ľudovítom Štúrom, ktorý určoval úsilia Slovákov ako národa: „Aby sme mohli obsadiť a zaujať miesto, aké nám podľa našich síl a schopností patrí, musíme sa raz navždy vymaniť spod neznesiteľného cudzieho jarma a získať si štátnu samostatnosť, lebo veď národ, ktorý je v otroctve, ruky má poviazané, že prvej či neskorej zahynie.“ Národno-emancipačná borba Slovákov je úspešným príbehom. Prvýkrát sa dočasne završila štátnou samostatnosťou 14. marca 1939. Niesla v sebe však znaky totalitného režimu. Druhýkrát 1. januára 1993 na základe demokratických princípov a verme že natrvalo. Slováci a ich národný štát sa stali rovnocenným členom svetového spoločenstva národov a štátov, čo je v logike dejín slovenského národa, lebo národ bez vlastného štátu medzinárodne neexistuje, tak zmysel slovenských dejín dnes nadobúda novú úroveň i náplň, a to: aký charakter má mať slovenský štát, čím sa má inšpirovať národné spoločenstvo jeho občanov a akým hodnotovým smerom sa má orientovať slovenská pospolitosť.

● Ako vnímate fakt, že väčšinou liberálne médiá a niektorí politici útočia na vašu osobu a spochybňujú váš akademický titul?

Netrpím titulomániou, navštevoval som a absolvoval prestížne vysoké školy. Som hrdý na to, že svoje vzdelanie som nadobudol tvrdou a poctivou prácou. Jediný titul, na ktorom si zakladám, je titul člena Slovenského ústavu. „Liberálom“ prekáža jednak môj kresťansko-katolícky svetonázor, môj integrálny pohľad na človeka, na ľudskú bytosť majúcu právo na život od počatia po prirodzenú smrť, žijúcu podľa Desatora v skutočnej rodine, zloženej z otca, matky a detí, a tvoriacej súčasť prirodzeného národného spoločenstva. A môj integrálny pohľad na nescudziteľnú politickú individualitu slovenského národa a jeho dejiny, v ktorých nemožno účelovo škrtať a vyberať. Slovákov ako národné spoločenstvo, zachovala viera v Boha a túžba po samostatnom národnom živote, ako to jasne formuloval už Ľudovít Štúr. Vymažme z našich kultúrnych i politických dejín katolíckych kňazov, evanjelických pastorov, kalvínskych kazateľov, židovských rabínov a zostane nám iba hŕstka prachu! Či sa to efemérnym prepisovateľom slovenskej minulosti páči, alebo nepáči, slovenské dejiny tvorili aj národniari, aj centralisti, aj ľudáci, aj komunisti, aj povstalci, aj buržoázni nacionalisti, dubčekovci, aj tzv. „vápenkári“, aj mečiarovci, aj dzurindovci, aj ficovci, ba dnes už aj kotlebovci a matovičovci a pribudnú ešte iní. Len čas ukáže a história zhodnotí ich konanie, ako slúžili spoločnému dobru občianskej spoločnosti slovenského národa.

O ČOM JE REČ

Na pamäť žurnalistu

Peter ŠTRELINGER

Krátko pred Vianocami ozvala sa mi novinárka a kamarátka Olinka Gáfriková, že mi chce poslať darček, no nemá moju adresu. Balíček obsahoval dve knihy: jedna bola Ako sme (ne)robili perestrojku – denníkové zápisky bývalého šéfredaktora Nového slova (1987 – 1989) Emila Poláka, a tá druhá – Leopold Podstupka povolaním šéfredaktor – výnimočná osobnosť slovenskej žurnalistiky.Čítanie druhej knihy vyvolalo vo mne viaceré spomienky, ktoré súvisia s Leopoldom Podstupkom.

V roku 1976 prišiel som pracovať do Bratislavy do Zväzu slovenských spisovateľov, ktorý sídlil neďaleko redakcie Nového slova. V Novom slove pôsobila vtedy silná generácia novinárov – mojich rovesníkov, a šéfoval im práve Poldo Podstupka. Už neviem, či vďaka Ľubošovi Juríkovi, či Drahošovi Machalovi začal som aj ja do Nového slova písať. A isto to bolo aj s podporou šéfredaktora. Redakcia Nového slova mala neopakovateľnú atmosféru tvorivosti. Poldo Poldstupka vedel autora nadchnúť pre tému, inšpirovať. Spomínam si na svoju reportáž o básnikovi Rudovi Fabrym. Básnik bol už veľmi chorý. Po ťažkej cukrovke mu museli amputovať obidve nohy. On fajnšmeker, labužník dobrého jedla, aj života, musel držať prísnu dietu, uväznený vo svojom byte. Poldo ma náhodou stretol v redakcii a vraví: „Choď navštíviť Fabryho, zle je na tom. Prines o ňom reportáž. Je to veľký básnik, umelec. A napíš aj o tom, ako sedel počas vojny v rumunskom väzení a hrozil mu trest smrti!“ Poldo Podstupka bol neobyčajne citlivý človek, vzdelaný nielen v politike, ekonómii, ale aj v literatúre. Mnohokrát človeka zaskočil svojím širokým rozhľadom a vzdelaním. Reportáž o Rudovi Fabrym dostala na stránkach Nového slova veľký priestor. I ja som mal z nej dobrý pocit. Krátko po jej publikovaní básnik Rudo Fabry zomrel. A šéfredaktor Podstupka ocenil jej kvality tým, že som za ňu dostal okrem bežného honoráru vysokú prémiu štyri tisíc korún. To bolo naozaj veľa, veď môj plat bol polovičný.

A hoci som nebol redaktorom Nového slova, bol som viackrát v rámci redakcie na redakčných reportážnych cestách. Na jednu z nich si zvlášť dobre pamätám. S Drahoslavovom Machalom sme sa vydali na redakčnej volge so šoférom Marošom Semaníkom do Liptova a na Kysuce. V Liptovskom Jáne Drahoslav Machala navštívil profesora Dalibora Krnu, s ktorým pripravil rozhovor, a potom sme sa presunuli na Kysuce. Tam som zas ja napísal reportáž o Rudolfovi Gerátovi, vynikajúcom organizátorovi kysuckej kultúry, ktorého okresný výbor strany odvolal za jeho progresívne aktivity z funkcie. Obidva naše texty, Machalov rozhovor aj moja reportáž, vyvolali neľúbosť na ústrednom výbore strany. „Máme prúser!“ oznámil nám šéfredaktor Podstupka, keď ho zavolali na „koberec“, kde mu vyčítali kritický obsah našich reportáží. Namiesto toho, aby nám vynadal, vzal zodpovednosť na svoje plecia. Akoby ho všetky tie „prúsery“ tešili. On podľa nich posudzoval úroveň novín. Mal priam detskú radosť, keď v Novom slove vyšiel článok, ktorý vyvolal rozruch. Je neuveriteľné, ale všetko sa mu „prepieklo“. „Neviem, ako to robil, že dávno nepadol do nemilosti straníckych šéfov,“ čudoval sa vo svojej spomienke na Polda aj Ján Čomaj. Treba si uvedomiť, že Nové slovo bolo stranícky týždenník, vydávaný priamo ÚV KSS. Vedeli sme, že Poldo má ochranu na najvyšších miestach, aj u samotného prezidenta Husáka.

Kniha, ktorú zostavila Oľga Gáfriková, je vzácnou sondou do života naozaj vynikajúcej osobnosti. Monument, poskladaný zo spomienok tých, čo Polda Podstupku poznali, ale aj jeho redaktorov. I v mojej pamäti ožili projekty, ktoré týždenník Nové slovo pod vedením šéfredaktora Leopolda Podstupku pripravil. Napríklad Banská Štiavnica – Záchrana pokladu, Prípad Rempo, kritické glosy známe pod hlavičkou V. A. Daniel. Nielen tieto kritické články, ale i ostatný profesionálny život šéfredaktora Leopolda Podstupku sú svedectvom o jeho vysokom morálnom kredite, ktorý nevyprchal ani po roku 1989. Vydaná kniha je dôstojným pomníkom novinárovi, ktorý sa nezmazateľne zapísal do dejín slovenskej žurnalistiky.

Čo prinesie rok 2021 do politickej arény ťažko predpokladať

Bude referendum o zmene vlády?

Roman MICHELKO – Karikatúra: Andrej MIŠANEK

Už dnes na samom začiatku politického roka 2021 je jasné, že začínajúci rok nebude nudný. Rozriešia či rozseknú sa v ňom viaceré rébusy. Tak alebo onak sa bude musieť vyriešiť dlhodobý spor vnútri koalície medzi Richardom Sulíkom a Igorom Matovičom. Ako sa to nakoniec vyvrbí, je dnes ťažké odhadnúť. Je však jasné, že osobné vzťahy oboch aktérov sú krajne napäté a scenárov je viacero. Od odchodu SaS z koalície – čo síce priamo vládu nepoloží, ale jej väčšinu radikálne stenčí a, samozrejme, bude to znamenať definitívnu stratu ústavnej väčšiny, až po výmenu na poste premiéra.

Do atmosféry súčasného politického roka, minimálne v jeho prvej polovici, zásadne zasiahne kauza tragického úmrtia bývalého policajného prezidenta generála M. Lučanského. Niet pochýb o tom, že v politických debatách bude tento tragický čin aj s jeho okolnosťami ešte dlho rezonovať, okrem iného aj preto, že koalícia neprejavila ani náznak pokory a miera jej pochopenia vážnosti situácie je nedostatočná. Niektorí ministri v tejto súvislosti vystupovali zbytočne arogantne, najmä minister obrany, ktorý svojimi postojmi len replikuje a zväčšuje dosah chybných a nepopulárnych opatrení vlády.

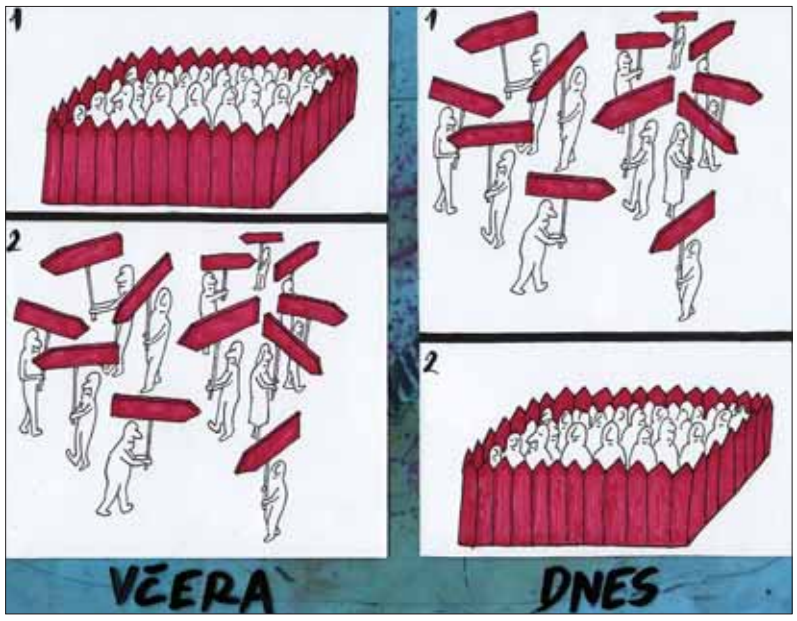

■ PETÍCIA A REFERENDUM

Ďalšou udalosťou, s ktorou môžeme takmer naisto počítať, je spustenie petície za vypísanie predčasných volieb. Dnes je už jasné, že v tomto prípade nepôjde o stranícku aktivitu konkrétnej opozičnej strany, ale snahou bude prezentovať túto aktivitu ako výsostne nadstranícku aktivitu, keď v petičnom výbore budú okrem predstaviteľov opozičných strán aj predstavitelia širokého spektra občianskych združení, odborov, zástupcov dôchodcov a podobne. Pri takto formovanej iniciatíve je takmer isté, že vyzbieranie tristopäťdesiattisíc podpisov nebude problém. Druhá vec je úspešnosť referenda ako takého. Dostať k referendovým urnám celú polovicu všetkých oprávnených voličov bude naozaj problém. No séria fatálnych zlyhaní súčasnej koalície môže spôsobiť, že aj „motyka vystrelí“. Nakoniec, na skutočnosť, že situácia je vážna a že na Slovensku je naozaj zrelá na to, aby takéto referendum mohlo byť úspešné, poukazujú aj výrazne režimoví novinári, ako napríklad Árpád Soltész.

■ POKLONKUJÚCA JUSTÍCIA

Každopádne, už samotný zber podpisov sa bude niesť v znamení permanentnej kritiky zlyhávania súčasnej garnitúry po všetkých stránkach. Okrem nevídane nezvládnutej pandemickej situácie je to aj v demokratických spoločnostiach neprípustný aktivizmus a extrémna selektivita v činnosti orgánov činných v trestnom konaní. Prvky podriadenia nezávislej súdnej moci aktuálnej exekutíve sa stávajú tristnou a veľmi nebezpečnou realitou dnešných dní. Ak budú sprevádzané viacerými prešľapmi typu tragickej smrti generála Lučanského, politické náklady takéhoto konania pre koalíciu budú nedozerné. Tak či onak, bez ohľadu na výsledky referenda, súčasná koalícia bude pod obrovským tlakom.

Predreferendová kampaň bude mať všetky parametre volebnej kampane. Koalícia bude pod permanentným tlakom, všetky jej prešľapy sa budú nasvecovať a opozícia jej bude nastavovať zrkadlo. Je predpoklad, že pod týmto tlakom bude Igor Matovič vŕšiť chybu za chybou, čo môže koalíciu ďalej oslabovať, až môže dôjsť k jej rozpadu zvnútra. Predbiehame, ale je celkom jednoznačné, že aj s takýmto scenárom, ktorý je, mimochodom, viac než pravdepodobný, treba pracovať.

■ OHEŇ NA STRECHE

Nemožno pochybovať o tom, že minimálne v prvom polroku tohto roka bude top politickou témou aj zvládanie či skôr nezvládanie pandémie ochorenia COVID-19. Podľa dnešného scenára by sa malo obdobie tvrdších či mäkších lockdownov skončiť masívnym nástupom vakcinácie. Ideálne predikcie sú jedna vec a realita vec druhá. Predstava, že sa sedemdesiat a viac percent populácie dá dobrovoľne zaočkovať, je na míle vzdialená od skutočnosti. Naopak, dá sa predpokladať, že antivakcinéri budú zažívať žatvu a ich schopnosť spochybniť vládu v tejto činnosti môže byť značná. Nie je nič horšie, ako túto vec podceniť!

Osobitnou rozbuškou môže byť formálna deklarácia dobrovoľnosti vakcinácie, ale reálna dobrovoľnosť môže byť asi taká, akú sme zažívali v prvom kole celoplošného testovania, teda „dobrovoľne povinne“. Zohľadňujúc spôsob myslenia koaličných lídrov sa dá predpokladať, že vytvoria dve kategórie občanov – očkovaných a neočkovaných, pričom tí druhí sa dostanú do pozície občanov druhej kategórie s množstvom obmedzení, ktoré v konečnom dôsledku znemožnia plnohodnotný život tejto skupiny. To logicky bude rezultovať do zásadného odporu „občanov druhej kategórie“. Ak sa táto krajne delikátna situácia umocní typickou aroganciou moci, oheň bude na streche. Otázne je, či tento oheň koaličníci zvládnu uhasiť.

■ SÚVAHA SĽUBOV

Už z tohto krátkeho výpočtu očakávaných politických udalostí je jasné, že rok 2021 rozhodne nebude nudný. Ak sa aj podarí v druhom polroku stabilizovať pandemickú situáciu, vláda sa bude musieť vyrovnať s ekonomickými následkami pandémie. Táto skutočnosť bude o to horšia, keďže je tvorená minimálne dvoma populistickými stranami, ktoré svojim voličom svätosväte sľubovali, že budú garantovať sociálne štandardy, na aké si občania zvykli za vlád Fica či Pellegriniho. Už dnes vieme, že išlo o nereálne predvolebné sľuby. SME RODINA v sekunde po voľbách zrušila svoj najzásadnejší predvolebný sľub postaviť dvadsaťpäťtisíc nájomných bytov ročne. Na ich návrh koalícia zlikvidovala teplé obedy zadarmo, deštruovala dôchodkový strop, znížila úroveň najnižšej mzdy a nakoniec podstatne znížila vplyv odborov pri tripartitnom rokovaní. V týchto dňoch prebieha vnútrokoaličný boj o zrušenie vlakov zadarmo. Už tento krátky výpočet zlyhaní svedčí o tom, že politické náklady vládnutia budú osobitne dopadať predovšetkým na strany SME RODINA a OĽaNO.

Rok 2021 bude veľmi ťažký pre koalíciu, občanov, ekonomiku. Už minulotýždňové novoročné spory medzi premiérom a ministrom hospodárstva predznamenávajú, že politická scéna sa bude poriadne otriasať. Je možné, že vládna koalícia príde o koaličného partnera SaS ešte pred možným referendom o zmene vlády.

POZNÁMKA

Slovensko prijalo stratégiu postupného očkovania proti ochoreniu COVID-19. Vakcinácia má byť dostupná pre ľudí nad osemnásť rokov a realizovať sa bude v štyroch vlnách. „Ako prví budú očkovaní pracovníci, ktorí priamo pracujú s ľuďmi nakazenými vírusom. Popri zdravotníkoch budú v prvom rade očkovaní aj vojaci, policajti a hasiči. Takisto ľudia, ktorí zabezpečujú napríklad rozvody energie v štáte a iné činnosti, bez ktorých chod krajiny nemôže fungovať,“ zdôraznil minister zdravotníctva SR Marek Krajčí.

Prednostne zaočkovaní...

V druhej vlne pôjde o očkovanie ľudí nad šesťdesiatpäť rokov a chronicky chorých. V tretej vlne budú očkované osoby z marginalizovaných rómskych komunít, bezdomovci, azylanti, ale napríklad aj učitelia. V štvrtej vlne by mali byť zaočkovaní všetci ostatní občania nad osemnásť rokov, ktorí o vakcináciu budú mať záujem. Tam by mali byť aj politici. Štvrtá vlna bude až na jar. Lenže aj tu sme si rovní a rovnejší.

Vakcíny je zatiaľ málo. Na konci roka prišlo na Slovensko len prvých 9 750 dávok. Proti očkovaniu sa zdvihla aj vlna odporu a povstali noví antivaxeri. Preto sa rozbehlo tak ako v iných krajinách pilotné očkovanie. Symbolom sa stal lekár a odborník na tropickú medicínu Vladimír Krčméry, ktorý je prvým Slovákom, ktorý bol zaočkovaný proti koronavírusu. Právom. Vakcínu dostal v nitrianskej nemocnici v živom prenose pred kamerami médií. Potom hlavný hygienik Ján Mikas a členovia pandemickej komisie. O deň neskôr ho nasledovala prezidentka SR Zuzana Čaputová. Neskôr sa prevalilo, že očkovať sa dali aj podpredseda Európskej komisie Maroš Šefčovič, takisto podpredsedovia parlamentu Juraj Šeliga a Gábor Grendel, ministerky Mária Kolíková, Natália Milanová, ministri Ján Budaj, Milan Krajniak, Andrej Doležal, Branislav Gröhling, Roman Mikulec. Podpredseda parlamentu Šeliga nás už stihol poučiť, že toto nie je papalášizmus, ale osobný príklad. Možno by ľudia aj verili, že je to tak, ak by politici boli príkladom aj v morálke, čestnosti, boli osobnosťami a vedeli sme, že to so Slovenskom myslia naozaj úprimne. Koľko je však takých v našom parlamente? Koľkí sa nepriznali, že predbehli lekárov, starých... A kde ostali pešiaci boja, lekári, ošetrovateľky, sestričky? Prečo sa o nich nepíše?

Toto všetko mi zišlo na um, keď som za Trnavou prechádzal po ceste okolo bilbordu predsedu strany SAS Richarda Sulíka pod bombastickým názvom – Slobodne zaočkovaný. Pán minister sa nelacnou reklamnou kampaňou stihol už aj pochváliť, že ide príkladom. Politické body sa na Slovensku dajú vyťažiť naozaj z hocičoho. Sú slobodne zaočkovaní? Na úkor iných? Očkovanie je jediná možnosť, ako sa môžeme v najbližších mesiacoch vrátiť k normálnemu životu. Len zdá sa, že poradie sa začalo nejako premiešavať. Akosi sa mi nechce veriť, že by tí hore menovaní naozaj boli v prvom šíku priamo pracujúcich s ochorením COVID-19.

Ivan KRAJČOVIČ

BESEDNICA

Nastúpi vojnové zdravotníctvo?

Sme vo vojne. Každá generácia si doteraz odžila svoju vojnu. Naše generácie žijú v bojových podmienkach pandémie a boja proti koronavírusu. Pri poplašnom varovaní – vírus útočí – povinne či nepovinne musíme hľadať útočisko vo svojom domove, zatiaľ nie v pivnici. Čo nebolo, môže byť. Ako v predchádzajúcich vojnách, tak aj v tejto sa objavujú figúrky, ktorým sú ľudské životy viac-menej ľahostajné. Keď sa k tomu pripojí rasizmus, idey a prax nemeckého nacizmu za druhej svetovej vojny dosiahli v USA vyšší level.

Odborník z University of Pennsylvania Dr. Haral Schmidt uviedol v časopise New York Times nový pohľad na očkovanie. Všeobecne platný názor zatiaľ bol, že najprv má byť očkovaný zdravotnícky personál, osoby dôležité pre chod štátu a veková kategória nad šesťdesiatpäť rokov, v niektorých štátoch od šesťdesiatich rokov. Pán doktor Schmidt je toho názoru, že veková kategória seniorov by nemala byť uprednostnená pred ostatnými skupinami obyvateľstva, pretože je príliš „biela“. Štruktúra tamojšej spoločnosti je taká, že vo vyšších vekových skupinách je vyšší podiel belochov. Podľa pána doktora namiesto kritéria veku by sa malo očkovať podľa „indexu sociálnej zraniteľnosti“. Index sa zostavuje z pätnástich údajov vychádzajúcich zo sčítania obyvateľstva. Medzi vstupnými údajmi sú napríklad vysoký počet osôb v jednej domácnosti, nevlastnenie osobného auta, chudoba. Z toho má vyplývať, ako nutne potrebuje určitá komunita zdravotnícku pomoc s cieľom redukovať rozdiely medzi nimi. Pánovi doktorovi vyšlo, že prednostné očkovanie zdravých občanov nad šesťdesiatpäť rokov zhoršuje rasové a ekonomické rozdiely v spoločnosti. Znamenalo by to podanie vakcíny a logicky udržanie pri živote väčšieho počtu belochov ako občanov ostatných rasových skupín. Čiže en bloc nie je správne očkovanie seniorov, pretože je medzi nimi vyšší podiel belochov. Nezávisle od toho, že podľa doterajších vedeckých pozorovaní ľudia nad šesťdesiat rokov majú vyššiu pravdepodobnosť následkom nákazy koronavírusom zomrieť oproti mladším ročníkom. A skutočne, pán doktor zistil, že podľa uvedeného indexu sa idú riadiť pri výbere skupín na očkovanie vo vyše osemnástich štátoch USA. S určitou dávkou cynizmu to nazýva upratovanie bojiska. Po negatívnych ohlasoch sa pokúsil pán doktor Schmidt v New York Times obhájiť prehlásením, že v nijakom prípade nemal rasistické dôvody na svoje tvrdenia. Jeho argumenty však boli opäť potvrdením základnej idey triedenia občanov podľa iných ako zdravotných dôvodov, prípadne z pohľadu udržania fungovania štátu a zdravotníctva.

Ak by sme preniesli myšlienky pána doktora do našich podmienok, pofidérnym kritériom by sa mohlo stať napríklad bydlisko. Najviac seniorov nad šesťdesiatpäť rokov je v Trenčianskom a Nitrianskom kraji, najmenej v Prešovskom a Košickom. Takže vakcíny by boli prednostne aplikované seniorom z Prešovského a Košického kraja, aby sa podiel seniorov v krajoch vyrovnal. Pomôže tomu vyššia úmrtnosť neočkovaných seniorov v Trenčíne a v Nitre. Ďalším kritériom by mohlo byť pohlavie. Vo vekovej skupine šesťdesiatpäť až šesťdesiatdeväť rokov je žien šesťdesiat percent, nad osemdesiatpäť rokov až sedemdesiat percent. Na Ukrajine je o päť miliónov žien viac ako mužov. Očkovať len mužov? Dúfajme, že na Slovensku nikomu ani nenapadne takáto obludná myšlienka a nepokúsi sa ju preniesť do praxe na základe hocijakého kritéria, nielen bydliska alebo pohlavia. Na druhej strane nikto hádam nemôže mať výhrady proti prednostnému aplikovaniu očkovania do relatívne uzavretých ohnísk nákazy. Obyvatelia dedín, ktorých súčasťou sú tzv. osady, sú určite viac ohrození koronavírusom, ako je to napríklad v mestách. Izolácia osád nie je dobrým dlhodobým ani krátkodobým riešením. Infraštruktúra obce je spoločná, v osadách nie sú obchody ani pošty.

Otázka účinnosti vakcín, prípadne ich škodlivé účinky sú pre tento pohľad irelevantné. Isté je, že by sme sa nechceli dožiť ani „vojnového zdravotníctva“ – poskytovanie pomoci len tým pacientom, u ktorých je vyššia nádej na prežitie. A vôbec nie rozdeľovaniu občanov na poskytovanie zdravotnej starostlivosti podľa rás alebo podľa majetku.

Milan ČASNOCHA MIKŠ
Kresba: Ľubomír KOTRHA

Mons. František RÁBEK vníma zákaz bohoslužieb ako prekračovanie kompetencií štátu

Pandémia otriasla zaužívaným spôsobom života

Zhovával sa Matej MINDÁR – Foto: (ze), KBS

Jedným z „kontroverzných“ bezpečnostno-preventívnych opatrení bývalej a terajšej vládnej garnitúry v boji s koronavírusom bol dočasný zákaz vykonávania verejných bohoslužieb. Toto rozhodnutie rozdelilo nielen samotných kresťanov, ale aj celú slovenskú spoločnosť. Nielen o tom sme sa rozprávali s ordinárom Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky Mons. Františkom RÁBEKOM.

● Ako rímskokatolíckeho biskupa vás v roku 2003 vymenoval pápež sv. Ján Pavol II. do funkcie ordinára Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky. Vráťme sa však na začiatok. Čo vás priviedlo ku kňazskému povolaniu?

V súvislosti s kňazstvom hovoríme o „povolaní“. To znamená, že ten, kto povoláva, je Boh. Pôsobí cez rozličné prostriedky. V mojom prípade to bola zvláštna okolnosť – už v detstve som so záujmom čítal katolícke časopisy, ako bol Posol Božského Srdca či Hlasy z domova a z misií, ktoré mali moji rodičia odložené ešte z čias pred rokom 1950. Tam som nachádzal informácie o živote Cirkvi i o službe kňazov a zrejme to pôsobilo príťažlivo aj na mňa, a tak sa vo mne postupne rozvíjalo povolanie ku kňazskej službe.

● Po kňazskej vysviacke 17. júla 1972 ste až do roka 1990 pôsobili v rôznych farnostiach Nitrianskej diecézy. Ako ste osobne vnímali v tom čase boj slovenského národa za slobodu a demokraciu?

V tých rokoch som osobne poznal veľa ľudí, zvlášť kňazov a rehoľníkov, ktorí prešli väzeniami alebo pracovnými tábormi, pracovali vo „výrobe“. Boli to hrdinovia viery, slúžili dobru ľudí, prinášali s určitou samozrejmosťou i tie najväčšie obete – ale nevnímal som u nich nejaký politický zápas. Prirodzeným dôsledkom úprimnej kresťanskej viery bola aj sloboda svedomia, ktorá sa prejavovala i vo vzájomných vzťahoch.

● Pádom komunistického režimu sa obnovila aj náboženská sloboda. Čo pre vás osobne znamenalo toto prelomové obdobie?

Pád totality bol pre mňa niečím epochálnym, ale súčasne i samozrejmým. Ešte v čase komunizmu Ján Pavol II. povedal: „Všetko, čo je proti Bohu a proti človeku, musí padnúť.“ A to sa s určitou nevyhnutnosťou stalo aj u nás.

● Gorazdova tradícia je spolu s cyrilo-metodskou tradíciou jedným z nosných pilierov štátotvorných a cirkevných dejín slovenského národa. Aký je duchovný odkaz prvého slovenského svätca sv. Gorazda v týchto súvislostiach?

Svätý Gorazd bol „slobodným mužom našej zeme“ (ako ho označil sv. Metod). Zapojil sa do spolupráce na misijnom i kultúrnom diele našich vierozvestcov. Mal na tú dobu vzdelanie na európskej úrovni, osvojil si zdravú kresťanskú vieru (bez bludov a politického či iného jej zneužívania) a v službe budovania Cirkvi videl aj najlepšiu službu dobru svojho národa – čo potvrdila vyše tisícročná história.

● Po Novembri 1989 sa otvorila tiež otázka samostatnosti Slovenskej republiky. Ako ste osobne prijali jej vznik prvého januára 1993?

Každý národ má právo na svojbytnosť. Náš túto možnosť do roka 1993 takmer vôbec nemal. Vznik Slovenskej republiky som chápal ako veľkú príležitosť na národné i osobné dozrievanie v zodpovednosti za seba, aby sme ako rovnocenní partneri mohli prispievať naším dielom k dobru aj ostatných národov.

● Trinásteho júla 1991 pápež sv. Ján Pavol II. vás vymenoval za pomocného biskupa Nitrianskej diecézy. Biskupskú vysviacku ste prijali od kardinála Jána Chryzostoma Korca SJ a prvého celoslovenského metropolitu Jána Sokola. Ako hodnotíte ich pôsobenie v čase hlbokej totality?

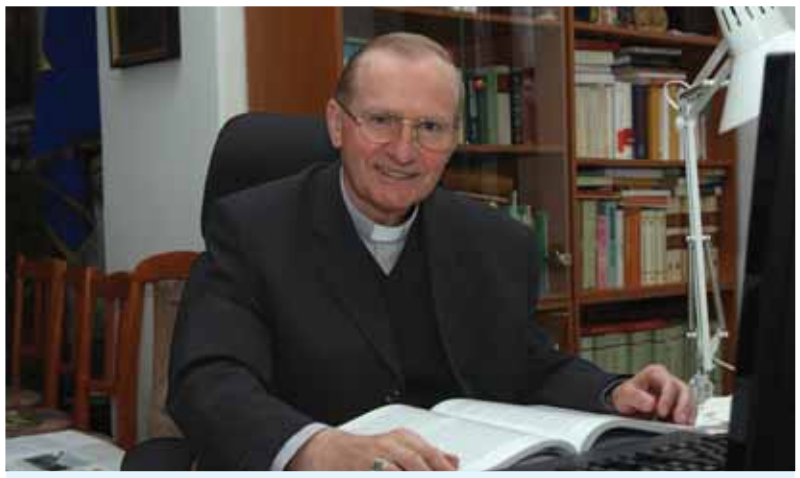

Biskup František RÁBEK stojí od roka 2003 na čele Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

S arcibiskupom Mons. Jánom Sokolom som sa poznal ešte v čase svojich seminárskych štúdií, keď nám bol dva roky prefektom. Potom sme sa sporadicky stretli pri rôznych príležitostiach. Z nejakých dôvodov ako biskup neprejavoval dosť odvahy a dôslednosti pri plnení svojho poslania, čo ma trápilo. Tajného biskupa Jána Chryzostoma Korca som stretol v jeho rodisku v Bošanoch, kde som bol v rokoch 1972 – 1973 kaplánom. Chodieval z Bratislavy ako biskup robotník navštevovať svojich rodičov, zastavil sa aj na fare. Keď som potom pôsobil v Nitre, cítil som nutnosť orientovať sa v duchovnom a pastoračnom živote pomocou spoľahlivej autority. O túto službu som požiadal biskupa Korca. Cestou do Bošian sa každý mesiac zastavoval u svojho brata Antona, ktorý býval v Nitre. V jeho byte sme si dohodli stretnutia. Bolo to v činžiaku, takže sotva niekto mohol zistiť, ku komu som šiel na návštevu. Biskup Korec mi pomáhal nadobúdať zrelý a zodpovedný pohľad na vtedajšie dianie tak v Cirkvi, ako i v spoločnosti a sám mi bol príkladom statočnosti a odvahy.

● Od roka 2003 pôsobíte ako ordinár Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky. Akú úlohu podľa vás zohrávajú naše bezpečnostné zložky v súčasnom globalizovanom svete?

Keďže žijeme v globalizovanom svete, je nevyhnutné, aby naše bezpečnostné zložky spolupracovali so štátmi, ktoré sledujú podobné zásady ako my – slobodu, demokraciu a mier. To sa celé roky prejavuje zvlášť podieľaním sa na mierových misiách v rozličných častiach sveta. Žiaľ, globalizácia prináša so sebou aj hrozby – od šírenia drog až po terorizmus. Zachytávať a eliminovať tieto negatívne vplyvy je neľahká úloha, zvlášť polície.

● Ako člen Konferencie biskupov Slovenska ste predsedom Rady pre vedu, vzdelanie a kultúru. V akom stave sa podľa vás nachádza v tomto smere naša spoločnosť?

Pokiaľ ide o vedu, máme mnohých schopných a pracovitých vedcov. Lenže ako malý štát nedokážeme vytvárať dostatočné ekonomické a technické podmienky na výskum a jeho aplikáciu, ktoré by mohli dosahovať svetovú úroveň (zatiaľ, napríklad, nemáme ani jedného nositeľa Nobelovej ceny). Viacerí naši vedci sa však podieľajú na výskumných úlohách v spolupráci s významnými svetovými vedcami a na vrcholových vedeckých pracoviskách (ako napríklad vo švajčiarskom Cerne). Čo sa týka kultúry, veľa našich ľudí, aj mladých, je obdarovaných umeleckými schopnosťami vo všetkých smeroch a môžeme sa tešiť z množstva kvalitných diel výtvarného, slovesného i hudobného menia. V rámci Rady KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru mám možnosť každoročne udeľovať ocenenia (Fides et Ratio za vedu, Fra Angelico za kultúru) mnohým osobnostiam. Je pre mňa potešením, keď vidím, že počty kvalitných kandidátov sú oveľa vyššie, než môžeme v danom roku oceniť. Je iste dôležité zachovať si aj zdravú kritickosť a neprijímať všetko, čo sa nám ponúka pod rúškom kultúry. Zdravá kultúra musí spĺňať vlastnosti pravdy, dobra a krásy. Mnohé diela tzv. „kultúry“ sledujú zotročenie a vnútorné rozbitie človeka. Preto je dôležité zachovať si nadhľad a silu vyberať si zodpovedne to, čo je dobré, a odmietať nemorálne vplyvy, aj keď sa vnucujú pod rúškom modernosti.

Biskup František RÁBEK je jednou z morálnych autorít katolíckej cirkvi s vrelým vzťahom k slovenskému národu.

● Pod rúškom ľudsko-právnej agendy sa čoraz viac v našej spoločnosti pretláčajú aj určité žiadostivosti rôznych sexuálnych menšín a skupín. Súhlasíte s názorom, že súčasná liberálna svetoobčianska politika je omnoho agresívnejšia ako komunistická?

Komunisti ešte nemali k dispozícii toľko psychologických a technických možností, ako je to dnes. Za každým zlom – či za tým minulým, alebo za súčasným – je v konečnom dôsledku osobné zlo, a to je diabol. Ježiš ho nazval „otcom lži a vrahom ľudí“. Jeho cieľ je stále rovnaký, len prostriedky a spôsoby mení. Ako vtedy, tak aj dnes: všetko, čo je v rozpore s Bohom, s jeho pravdou, je nutne aj v rozpore so skutočným a trvalým dobrom človeka. Ak sa nechceme chytiť do pasce ničiaceho zla, tak by sme mali byť vo vlastnom záujme bedliví, mali by sme sa spájať v záujme pravdy a dobra, pomáhať deťom a mládeži rozlišovať vplyvy a povzbudzovať sa k slobode a odvahe odmietať tie, čo v mene falošnej slobody šliapu po Božom zákone, a tým aj po dôstojnosti a trvalom dobre človeka.

● Ako vnímate duchovné, kultúrne a politické postavenie slovenského národa v 21. storočí?

Slovenský národ má hlboké historické, kultúrne i duchovné korene. Kto veľa dostal, od toho sa aj veľa očakáva. Napriek nášmu neveľkému počtu mali by sme si uvedomovať, že našou príležitosťou v 21. storočí je zohrávať úlohu „kvasu“. Povedal nám to prorockým hlasom už pápež svätý Ján Pavol II. v roku 1996 vo svojom príhovore delegácii zo Slovenska, ktorá mu prišla poďakovať za jeho návštevu z roka 1995: „Slovensko má svoju špecifickú úlohu pri budovaní Európy tretieho tisícročia: dobre si to uvedomte! Svojimi tradíciami a svojou kultúrou, svojimi mučeníkmi a vyznávačmi, živými silami svojich nových generácií je povolané poskytnúť veľmi významný príspevok pre autentický pokrok kontinentu. Slovensko je pozvané dať Európe predovšetkým dar svojej viery v Krista a svojej úcty voči Panne Márii.“ (10. XI. 1996)

● Celosvetová pandémia nového koronavírusu neobišla ani Slovensko. V rámci bezpečnostno-preventívnych opatrení bývalá i terajšia vláda na čas zakázali vykonávanie bohoslužieb. Ako ste osobne vnímali túto nepríjemnú skutočnosť?

Súčasná pandémia je iste vážna vec a treba, aby sme sa pred ňou chránili rozumnými prostriedkami. Zdá sa mi však, že pri rozhodnutí zakázať účasť na bohoslužbách sa uplatnil postoj, podľa ktorého sa bohoslužby zaraďujú do kategórie spoločensky bezvýznamných aktivít, bez ktorých sa môžeme aj zaobísť. Do fabrík ľudia môžu chodiť bez obmedzenia, pretože každý chápe, že výrobný proces je dôležitý. V hromadnej doprave ľudia cestujú bez odstupov – ale účasť na bohoslužbách sa zakázala na celé mesiace... Ešte raz opakujem, že rozumná ochrana pred infekciou je správna. Ale život sa nemôže zastaviť ani za cenu rizika. A tu je namieste otázka, či je účasť na bohoslužbe, prijímanie sviatostí súčasťou, a to podstatnou súčasťou nášho života, alebo nie? Asi by sme na to odpovedali že ako pre koho. Hej, je to vec osobného presvedčenia. Podobne, ako v normálnych časoch sa ľudia slobodne rozhodujú pre účasť na bohoslužbe, tak by im aj v čase pandémie mala byť ponechaná možnosť slobodnej voľby. Každý, kto považuje vzťah k Bohu, vyjadrený aj bohoslužbou za podstatný, mal by mať právo sa na nej zúčastniť (s patričnými informáciami o hygienických opatreniach). Cirkev nenúti v takýchto okolnostiach na účasť v kostoloch, naopak, dáva od tejto účasti dispenz (čiže, kto nejde do kostola, nepreviňuje sa). No zákaz ako taký vnímam ako prekračovanie kompetencií štátu. Náboženská sloboda je najvyšším stupňom slobody človeka, a teda je základným ľudským právom.

● Matica slovenská ako celonárodná ustanovizeň sa zaslúžila o vznik samostatnej Slovenskej republiky. Myslíte si, že má aj naďalej svoje opodstatnenie? Čo pre vás osobne znamená pojem národ, vlastenectvo a patriotizmus?

Matica slovenská splnila veľmi významnú pozitívnu úlohu v službe zjednocovania a skultúrňovania Slovenského národa. Jej aktivitu prerušil nástup komunizmu a je dôležité, aby si našla svoje miesto v súčasnom živote nášho národa. Pod vplyvom globalizácie a kozmopolitizmu sa u mnohých našich spoluobčanov, zvlášť u mladých, stráca vedomie príslušnosti k národu, zdravé vlastenectvo a ochota nezištne prispievať k dobru národa. Ako to dosiahnuť? Vo svojich začiatkoch Matica spájala tie najlepšie sily tak z radov katolíkov, ako i evanjelikov. Čiže bol tu prvok kresťanský i národný. A boli osobnosti, ktoré motivované úprimnou kresťanskou vierou obetavo a nadšene slúžili dobru národa. Zdá sa, že v súčasnosti ten spoločný koreň kresťanskej viery nehrá v živote a pôsobení Matice až takú významnú úlohu ako v minulosti. Snahám o povznesenie národovectva a národnej kultúry treba dopriať svieži prameň ducha evanjelia, v radoch Matice je nedostatok osobností, ktoré by v sebe šťastne spájali zrelú kresťanskú vieru i zdravú lásku k národu. Myslím si, že týmto smerom by sa mala uberať činnosť Matice, a keď sa jej to bude dariť, jej služba národu bude vždy aktuálna a zmysluplná. Týmito vyjadreniami som zodpovedal aj otázku o mojom postoji k národu, vlastenectvu a patriotizmu.

● Do nového roka 2021 sme vkročili s pocitom neistej budúcnosti. Aký je váš odkaz pre našich čitateľov?

Pandémia covidu otriasla mnohými istotami a naším zaužívaným spôsobom života. Iste, treba dúfať, že pandémia sa pominie a je potrebné pre to aj všetko rozumne robiť. Avšak súčasná skúsenosť by nás mala viesť k tomu, aby sme si budovali život na takej istote, ktorú neohrozí ani covid, ani iné druhy ohrození a neistôt. Touto istotou je ten, ktorý povedal: „Kto verí vo mňa, bude mať večný život a ja ho vzkriesim v posledný deň.“ Treba nám preto zakomponovať do projektu nášho života aj vzťah k Bohu a perspektívu večného života nie ako nejakú núdzovú poistku, lež ako vzťah, ktorý nám pomôže naplno a najlepšie prežiť tento život a súčasne nám bude dávať účasť na živote trojjediného Boha. Táto účasť sa má stať po prekročení prahu smrti tou najkrajšou a najplnšou a večnou realitou. Nech nám súčasná skúsenosť s pandémiou pre túto duchovnú a súčasne najreálnejšiu skutočnosť otvorí oči srdca a povzbudí nás, aby sa vzťah medzi Bohom a nami stával našou najsilnejšou istotou a oporou našej nádeje.

Orol tatranský
Príloha Slovenských národných novín pre mladú literatúru, umenie a spoločnosť

01/2021
EV 5959/20
ISSN 279-8116

Cena výtlačku: Bezplatné

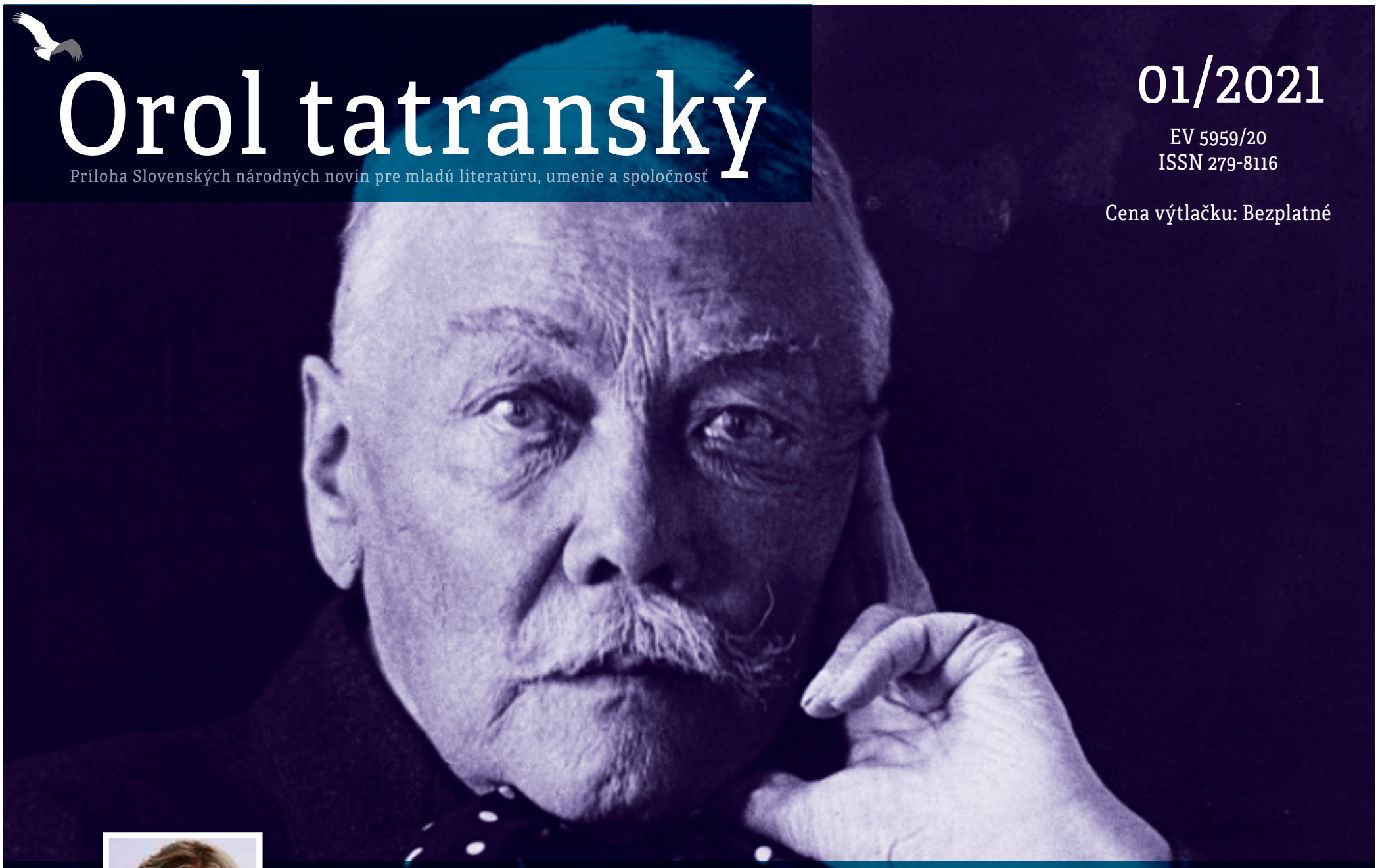

Básnická obraznosť P. O. Hviezdoslava

Na skalisku stred hlbokých lesov

Vladimíra Vrajová

V novembri 2021 uplynie sto rokov od smrti jedného z najznámejších klasikov slovenskej literatúry, P. O. Hviezdoslava. Pri tejto príležitosti už v úvode roka si tohto „najväčšieho slovenského básnika" pripomenieme rozborom básnického textu s prvým veršom Na skalisku stred hlbokých lesov, publikovaného v zbierke Dozvuky (1909 – 11). Téma básne (básnikova staroba) je spracovaná prostredníctvom alegórie o ošumelom orlovi. Báseň pozostáva z troch rozsiahlejších strof kulminujúcich do tragického záveru, pričom reflexie o posledných chvíľach života a smrti sú dominantné v celej básnickej zbierke.

Prvá strofa je vybudovaná na princípe kontrastu medzi orlom a slnkom. Tento kontrast, vyjadrený už v úvodných veršoch, je motivicky rozvitý na ploche celej strofy. Orol je smutný, slnko je „šťastný víťaz z boja s noci mraky"; orol je starý „s naklonenou ponad priepasť šijou", zatiaľ čo „Slnko mladé vyšvihlo sa v obzor" atď. Strofa pozostáva z troch obrazov (predovšetkým vychádzajúceho slnka), pričom každý z nich končí prezentovaním orlovho ľahostajného postoja. V tejto súvislosti odcitujeme dva úryvky: „sprevádza ho [slnko] celá vzduchu čeľaď, / s plesným krikom všetci operenci; / iba orol nepohol sa ani" a „[slnko] zihralo, tvár omylo si rýchle / (...) / odrazom hup! nazad vozvýš – prosto / do orlových zarmútených zreníc; / ale orol nepodbal ni na to".

Naša pozornosť sa na tomto mieste sústredí na druhý obraz, ktorý by sme mohli rozčleniť na štyri časti. Obraz sa začína metaforou „slnko osnovalo skalisko zlatistými lúčmi", ktorá je fundamentálna pre vznik prirovnania „skalisko sa zdalo horieť ako oltár k sviatku". Autor v tomto prípade postupuje od reálie slnkom osvetlenej skaly k predstave ohňa a bohoslužobného nástroja. Metafora a prirovnanie vytvárajú vzájomnú súvislosť medzi uvedenými javmi, pričom vyzdvihujú svetlo, jas a vznešenosť, čím prispievajú k stvárňovaniu protichodných citových postojov medzi slnkom a orlom.

Nasleduje zložená metafora „slnko upustilo svetla klbko s pousmiatím" sa v procese recepcie básne mimovoľne spája s radosťou, pozitívnou energiou, predstavou teplého dňa a podobne. Metafora denotuje (to, čo je označené menom) prenikanie slnečného lúča cez temný les. Lúč, predtým pomenovaný, je na tomto mieste zahalený nepriamym obrazným pomenovaním „svetla klbko", v ktorom dochádza k reciprocite metaforického a metonymického princípu. Metafora vzniká interakciou významu slova „lúč" a „klbko", a je umožnená podobnosťou tvaru dvoch entít, ktoré uvedené slovné významy pomenúvajú. Na druhej strane prítomnosť metonymie indikuje náhrada „slnka" jeho charakteristickou vlastnosťou. Pozitívne ladenie celého obrazu dotvára aj jeho tretia časť, ktorá denotuje pohyb vrcholcov stromov vo vetre. Báseň túto skutočnosť koncipuje ako klaňanie sa stromov slnku na znak radosti a vďačnosti. Antropomorfizovaná (prisúdenie ľudských vlastností neživým predmetom) predstava stromov, súvisiaca s procesom „vydychovania splna zelených pľúc", sa v našom povedomí spája jednak s chemickou reakciou fotosyntézy, na priebeh ktorej je nevyhnutne potrebné slnečné žiarenie, jednak s lexikalizovanou metonymiou „lesy – pľúca Zeme". Veľkolepý obraz stromov vytvára aj predstava „valného prúdu duše živičnatej", modifikujúca pesimisticky ladený výsek objektívnej skutočnosti, t. j. tok živice po kôre poraneného stromu, na optimistickú víziu stromov, ktoré „celou dušou a z plných pľúc" produkujú kyslík.

SLOVO NA ÚVOD

Klaňanie stromov je v poslednej časti obrazu demaskované verbalizovaním „vanu", t. j. príčiny ich pohybu. Nakláňajúce sa stromy zatienili svojimi vrcholcami lúče slnka, ktoré pomedzi ne prebleskovali, ako čítame v samotnej básni: „[sokorce] vanom sčerniac tým i orla perím". Druhá časť odcitovaného verša je interpretovateľná viacerými spôsobmi: môže ísť o vyjadrenie orlieho tieňa na vrcholoch stromov alebo o predstavu tmavých obrysov vtáka v temnom lese. Podobne ako v prípade dreviny, aj na tomto mieste môžeme zvážiť eventualitu, že orol zatienil slnko. V tejto súvislosti zdôraznime, že nie je až tak dôležité, ako „sokorce sčerneli orlím perím", ale ako orol na všetky vyššie verbalizované prírodné úkazy zareagoval: „ten však ani nevšimol si toho" .

V druhej strofe básne sústreďuje autor svoju pozornosť na samotného orla a na prejavy jeho staroby. Tento oddiel sa začína obrazom, na ktorom môžeme demonštrovať Hviezdoslavovo variovanie významu. Básnik najprv uvádza, že orol „zletel, sťaby na zbadanú korisť, / jasnou strelou (...)", čím kladie do popredia jeho rýchlosť a obratnosť. Ešte v tom istom verši však svoje tvrdenie obmieňa a kladie dôraz na orlovu ťažkopádnosť: „(...) a či skorej sklesol, / zarazený jakby bleskom (...)". Aj toto tvrdenie významovo stupňuje až do záverečného: „vlastnou tiažou strhnutý vdol, hnaný". Počiatočná činorodosť sa tak mení na záverečnú bezmocnosť, a to aj napriek tomu, že obe významové modifikácie sú formulované v podobe otázky – spisovateľ má aj na ňu jednoznačnú odpoveď: „Toľko len, že stihol zachytiť sa / stanoviska paznechty vtom a že / nepremeral i pozemskú priepasť". Nasledujúce verše druhej strofy sa nesú v znamení kontrastu medzi mladosťou ducha a starobou tela, ktorý je verbalizovaný v jej závere: „[orol] sproboval aj zletieť, avšak darmo; / nedostačil záprah túh a námah", ale predovšetkým na ploche tretej strofy.

Tretia strofa predstavuje emocionálne najvypätejšiu časť básne, čo sa najzreteľnejšie prejavuje na slovnej a syntaktickej rovine, ale aj na interpunkcii. Starý orol, ktorého už „oželelo bytie", nájde v tomto pasuse dostatok síl na to, aby sa poslednýkrát vzbúril proti osudu. Jeho vzbura nadobúda povahu rozsiahleho prehovoru, adresovaného „neľútostnej sudbe", a následného činu samovraždy. Záverečná samovražda je kreovaná prostredníctvom sugestívneho obrazu, v ktorom je prítomná korelácia medzi kruhmi, ktoré vznikli vo vode po dopadnutí orlovej mŕtvoly, a kruhmi, ktoré dravec niekedy vytváral na oblohe. Týmto obrazom je opäť vypointovaná protikladnosť medzi mladosťou a starobou, životom a smrťou.

Z uvedeného vyplýva, že záverečná samovražda nie je len slobodným rozhodnutím subjektu o okamihu smrti, ale je aj prejavom vzdoru voči krutej sudbe, ktorá v orlovi vzbudila rôzne túžby a nádeje; tie však zostávajú nenaplnené. Táto skutočnosť je v básni vyjadrená prostredníctvom rečníckych otázok, ktoré sa dotýkajú aj autorovej básnickej tvorby, napr.: (...) K čomu / bratanie sa so svitom, hold hviezdam, / sfér návštevy? Triumf horovania, / vrcholenia prestol – oheň túžby, / snáh horúčka, záľub-útech kúzla, / ctižiadosti osteň, záchvat vôle, / nádej, trôfalosť... hach, všetko načo, / keď mu koncom – západ, ostyd, popol?..." Dôvod samovraždy lyrického subjektu tkvie v básnikovej starobe a v uvedomení si, že pokročilý vek mu už viac neumožňuje zhmotniť všetky duševné túžby a priania. Táto skutočnosť je však zahalená alegóriou.

Práve v akte dobrovoľného ukončenia života nachádza literárny vedec Stanislav Šmatlák (1961) príčinu exponovania alegórie o orlovi, prostredníctvom ktorej vyjadruje svoje myšlienky, pocity a rozčarovania sám autor. S. Šmatlák tvrdí: „Keď však hovorí o sebe priamo, vtedy básnik nemá právo na zúfanie, vtedy musí zvíťaziť povinnosť žiť. Aj keby sa jeho vnútro ako otriasalo pod nápormi bezvýchodiskovosti a čiernej beznádeje." Táto skutočnosť nespochybniteľne súvisí aj s básnikovou kresťanskou vierou, ktorá mu „neumožnila" uvažovať o samovražde priamo, ale len prostredníctvom alegórie. Vzhľadom na uvedené neprekvapuje, že Hviezdoslav neukončil svoju báseň exponovaním obrazu orlovej samovraždy, ale akýmsi „dodatkom," ktorým sa dištancoval od jeho konania, a v ktorom vyjadril svoj súcit a spolupatričnosť s už mŕtvym zvieraťom.

Rozhovor s poetkou Majou Jackobs Jakúbekovou

Pálčivá výpoveď o vykriveniach súčasného sveta

Eva Čulenová – Foto: archív OT

Eva Čulenová: Čitateľa iste bude zaujímať, prečo ste svojej novej zbierke básní dali názov #Vykrivenie. Rovnomenná báseň sa vo vašej knihe aj nachádza. Prosím, priblížte motívy, ktoré vás viedli k takémuto názvu.

Maja Jakobs Jakúbeková: Kniha je pálčivou výpoveďou o vykriveniach súčasného sveta, indivídua a netušených zákutiach ľudskej duše. #Vykrivenie vnímam predovšetkým ako deformitu, vybočenie, ktoré nastoľuje homeostázu, deterministický chaos charakteristický pre každý cítiaci mikrokozmos. Citujem z recenzie, ktorú napísala Patrícia Gabrišová, ale je taká výstižná, že by som ju sama nedefinovala presnejšie.

E. Č.: Vaša poézia je špecifická aj vizuálne. Často porušujete zaužívané konvencie formálneho stvárnenia básní: používate mriežky (aj v názve zbierky), v názvoch básní nepoužívate medzery medzi slovami, často rozbíjate klasický verš, ... Čo vás k tomu vedie?

M. J. J.: Budem odpovedať tak, ako každý, kto preferuje voľný verš. Viazaný verš je zväzujúci. Navyše ho už takmer všetci považujú za anachronický spôsob písania. No aj voľný verš má svoj schematizmus, je to trochu veda a trochu remeslo, ktoré sa musí básnik naučiť. Musí veľa čítať, veľa si všímať a selektovať reflektované. Sme tak materialistickí a povrchní, že zabúdame používať slová, zabúdame myslieť v previazaných asociáciách. Naše myšlienky sú skratkovité, náš mozog sa snaží myslieť ako aplikácia, naše básne znejú ako kľúčové slová, ktorým chýba logická nadväznosť, ale nejaký schematizmus tam napriek tomu funguje. Svojím spôsobom je to čudné. Neľudské. Aj na to sa snažím vo svojej poézii reflektovať.

E. Č.: Aké motívy vás zaujímajú, čo najčastejšie spracúvate a prečo?

M. J. J.: Neuvedomelé, na prvý pohľad neviditeľné zlo kapitalizmu, nihilizmus 21. storočia, ktorý vnímam ako civilizačnú chorobu a v neposlednom rade súčasné vzťahy. Sexuálne, rodinné, spoločenské. Učili nás, že doba nie je fluidum, ale už tomu akosi neverím.

E. Č.: Drvivú väčšinu básní zbierky #Vykrivenie však tvorí tematika vzťahov, to nevypovedané medzi ním a ňou, to deprimujúce, vykrivené. Zbierka bude zaradená medzi intímnu lyriku, žiadna spoločenská poézia. Na debut sa vraj vážne témy nehodia.

M. J. J.: Moja druhá zbierka bude drsnejšia. Bude o unanimistickej strate svedomia západnej spoločnosti, o antiideológii, o globálnom zle a hmotných dobrách, ktoré majú byť čím...? Kompenzáciou za to, že sme sa predali?

E. Č.: Texty vašich básní veľmi zaujímavo spájajú motívy a obrazy, ktoré sú v podstate nespojiteľné. Napríklad: „citový rozsah čajovej lyžičky / to vieš zaslúžiš si / byť zvrhnutý!“, „kompozícia šera na vianočnej pohľadnici / desí rodičov a malé deti / majú tisíc mien“, pričom sa v tej istej básni (napríklad #OdpudiváKompozícia) ďalej objavujú aj motívy Indiánov, znečisteného prostredia, hybridných áut a budúcnosti. Ide o zaujímavé kompozičné postupy, ktoré sú pre vaše dielo typické. Čo vás vedie k vytváraniu takýchto kompozícií?

M. J. J.: Aj globálne problémy, najmä ekologické súvisia so všadeprítomnou apatiou. Mám na mysli pasívny nihilizmus, ktorému sa v kapitalistických spoločnostiach tak veľmi darí. Pritom pôvodná idea kapitalizmu nebola zlá, či nihilistická, ale pozrite sa, do akej podoby sa kapitalizmus pretransformoval. To je však na dlhšiu diskusiu, v ktorej by sme sa vracali k pôvodnej koncepcii marxizmu a k Marxovmu dodnes platnému vzorcu, podľa ktorého je kapitalizmus systém produkujúci vlastné stagnácie. Nielen v ekonomike. No tak je to s celou politickou filozofiou. Koľko rôznych konceptov vzniklo, koľko sa ich „na skúšku“ aplikovalo a kam viedli? Inkvizície, vojny v mene „vyššieho dobra“, holokausty, rôzne zvrátené eugeniky, nezmyselné lockdowny (smiech). Prišlo OSN, NATO, EÚ etc., prestali sme bojovať zbraňami, ale konkurencia vznikla na poli ekonomiky. V mene „pokroku“ sme zničili ozónovú vrstvu, spôsobili skleníkový efekt, Indiánov sme zavreli do rezervácií ako psov do voliér, vo veľkomestách dýchame karcinogénmi nasýtený vzduch, ale fabriky stále plnia plány na 110 %. Súvisí to s nami, súvisí to s tým, že máme „citový rozsah čajovej lyžičky“. Chceme byť mimo a pritom sa nachádzame v epicentre, no žijeme v takej letargii, až „si zaslúžiš byť zvrhnutý“, človek! Je to ako píšem v recenzii o Houellebecqových Elementárnych časticiach: ľudstvo je jediný živočíšny druh, ktorý (v – nazvime to – druhovej kooperácii) vyhubí sám seba. Naša spoločnosť nemá „druhový pud sebazáchovy“. Tiež je to dôsledok pasívneho nihilizmu.

E. Č.: Aký odkaz chcete dať čitateľom prostredníctvom svojich diel?

M. J. J.: Asi to bude len moje zbožné želanie: Trochu reflexie a trochu sebareflexie.

Dnešná doba má viac negatív ako benefitov, len to väčšina ľudí nechce vidieť – je to pre nich pohodlnejšie. To je dôsledok pasívneho nihilizmu, toho zlého. Jestvuje aj „lepšia“ verzia, aktívny nihilizmus. No i ten má podľa historikov na svedomí jeden z najväčších masakrov v histórii ľudstva. Skôr však ide o nesprávnu interpretáciu. Záleží od kontextu, ako vždy.

E. Č.: Žánrovo zbierku zaraďujete skôr do intímnej lyriky, nenazývate ju spoločenskou poéziou. Je intímna lyrika vo vašej zbierke primárnym žánrom?

M. J. J.: Som presvedčená o tom, že v mojej zbierke idú tieto dva žánre ruka v ruke. Vzťahy, ktoré v nej opisujem, sú vzťahy dneška. Sú dvojtvárne, lživé, je v nich mnoho nevypovedaného, no sú zakryté pekným pozlátkom – presne ako súčasná socioekonomická situácia. A ďalšia vec, pre ktorú si nedovolím zaradiť svoju zbierku medzi spoločenskú poéziu, je, že diela, ktoré považujem za spoločenské, sú manifesty. Moja zbierka nie je manifest, nie v pravom zmysle slova.

E. Č.: Prezraďte, čo pripravujete v blízkej aj vzdialenejšej budúcnosti?

M. J. J.: Pripravujem ďalšiu zbierku básní a debutovú zbierku poviedok. Čaká ma dráha večného debutanta (smiech).

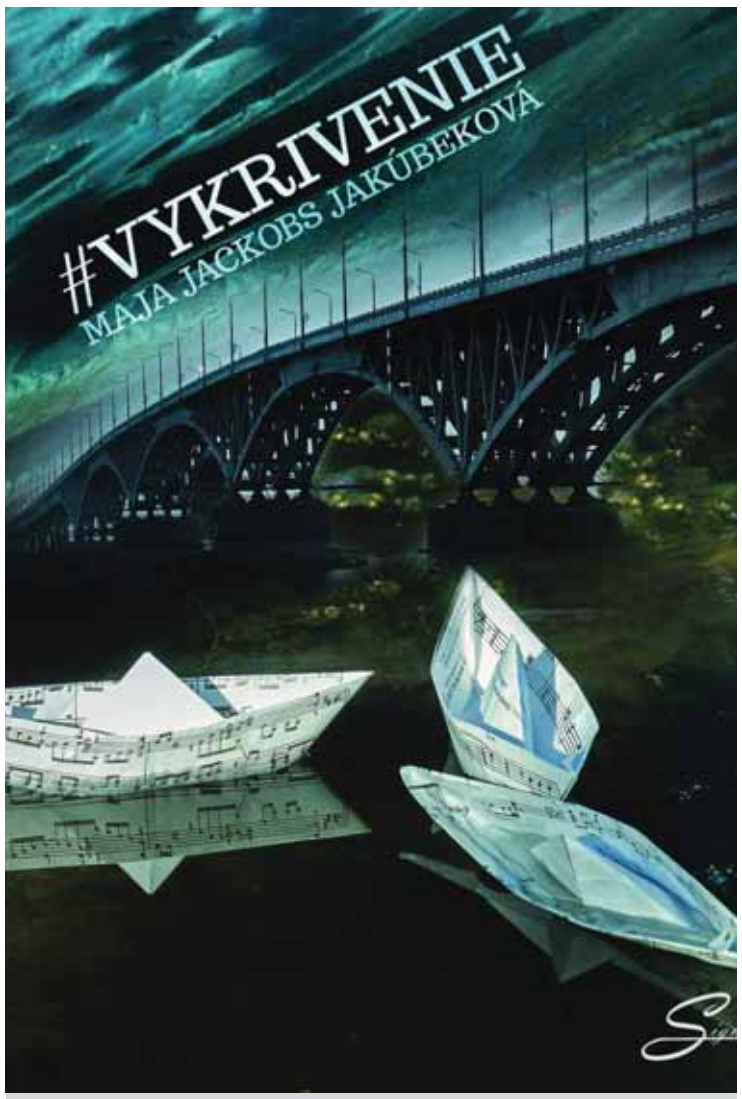

Maja Jackobs Jakúbeková (1989) už roky píše, bloguje a edituje texty, ale publikovať prostredníctvom serióznych literárnych platforiem začala len nedávno. Cyklus básní #Vykrivenie publikovala v časopise Dotyky, jeho rozšírená verzia nedávno vyšla pod rovnomenným názvom vo vydavateľstve Signis. Venuje sa aj recenzovaniu literárnych diel. Vyštudovala filozofiu, no momentálne pracuje v oblasti finančníctva.

#Potrubie

v plauzibilnom opojení delíriu tremens
vzali nám výsostné
legitímne
právo byť deťmi
budíš sa – nový deň
každé ráno
#TabulaRasa

zbohom!
klžu sa
posledné zvyšky
tvojho tela
po potrubí

#OkoSubjektívu

zas vo mne
keď seba nevnímam
takmer pocit
no až toľkú osvetu
mu nedovolím
pod orwellovskou kontrolou
ktorú má na svedomí

zdá sa akoby si redol
keď v pološere rozopínaš košeľu
hráš druhé husle
čo nebudú počuť
keď mu firma hodí odškodné
za celoživotné sólo

#Potulný

ležíš vedľa mojej kože
dýcha ťa
potápa sa v nemom Anonyme
nevnímaš
zatvorenú dlaň
požičiavaš sa mi

som vlastník nie nájomca

si cestovateľ bez batožiny
vďačný aj za hlt svetla
teplo si nepýtaš
však rád by si si jedno prenajal
zaplatiť môžeš
len sebou
...
o to nemám najmenší záujem

ZDENKO HORECKÝ

Zdeno Horecký sa narodil v roku 1930. V rokoch 1950 - 1955 študoval na Vysokej škole múzických umení v Bratislave na oddelení krajinárskeho maliarstva u profesorov J. Mudrocha, B. Hoffstädtera a D. Millyho. Je maliarom, grafikom a kresliarom.

Venuje sa komornej, krajinárskej maľbe, vytvoril však i mnoho diel, ktoré sa uplatnili v spojení s architektúrou. Navrhol a realizoval rozmerné mozaiky, smalty, reliéfy zo skla, priestorové objekty a fontány. Jeho akvarel Zázrivá – Ukrižovanie oficiálne odovzdali pápežovi Jánovi Pavlovi II. ako dar k Vianociam 1994 spolu s darom slovenského smreka zo Zázrivej Vatikánu. Námet pre svoje diela čerpá z krajiny severného Slovenska – Oravy, Kysúc, z krajiny pod Malou Fatrou. Najčastejším motívom tohto „básnika oravskej prírody“ je malofatranský Rozsutec a Zázrivá. Jeho diela sú majetkom galérií, zberateľov a inštitúcií nielen na Slovensku, ale i v ďalších európskych krajinách, USA, Austrálii. V ostatnom čase vystavoval v Izraeli, na Cypre, v Prahe, v Maďarsku, v Belgicku, v Luxemburgu, Anglicku, Slovinsku, Poľsku, Rakúsku.

Zdenko Horecký (27. 11. 1930 Žilina-Bytčica), akademický maliar; najstarší aktívny slovenský výtvarník – komornej krajinárskej maľby, kresby, ilustrácie a grafiky.

Kapitola siedma: Umenie udržať rovnováhu

Ako sa (ne)stať spisovateľom II.

Goran Lenčo - Fotografia: archív autora

Goran LENČO

Celkom prozaicky to znamená i to, že sa opäť stretávame a že sa stretávame zas v novom – staro-novom – textovom priestore (dávnom vznešenom domove nebotyčných skalných brál, len hniezdo je moderné) nášho obľúbeného periodika. Takže, s čím sa budeme potýkať v tomto prípade? O čo obohatíme repertoár začínajúceho spisovateľa tentoraz? Azda je to jasné už z úvodných slov nášho článku: o povedomie, že pátos je úžasný, ale patetickosti sa treba vyhýbať? Že medzi týmito dvoma vlastnosťami leží úzka, ale hlboká priepasť? Nie, to je hádam očividné, to netreba prízvukovať. Na programe dňa bude rovnováha. Nič týkajúce sa gymnastiky, nebojte sa, nevybočíme z krážov literatúry. Alebo v poriadku; ak ku gymnastike pridáme prídavné meno „literárna", bude to napokon aj celkom výstižné a jasnozrivé. Skrátka a dobre, povieme si niečo o symetrii stavby prozaického diela. O harmónii elementov, z ktorých sa skladá dobrý príbeh a ktoré musí obsahovať pútavé a funkčné autorovo rozprávačstvo... aby, no aby bolo pútavé a funkčné, predsa!

Predpokladajme tvorivú účasť, úprimnú a zápalistú, na tvorení dlhšieho prozaického útvaru. Nič proti kratším prózam, milujem sentencie, reflexie, meditácie (aspoň tie v literárnom kontexte), zamyslenia, impresie, lyrizované miniatúry, mikropoviedky, črty a pod. Sú to všetko skvelé texty. Alebo aspoň môžu byť, ak ich zvládnete, a ak ich zvládnete dobre, ale teraz myslíme na epickejšie príbehy, na také, kde sa dá rozvinúť rozprávanie do šírky, ba i rozvetviť rôznymi cestami, také, kde sa dej vyvíja mnohými zvratmi a vyvíjajú sa i postavy, ktorých charakter prechádza procesom zmeny pri konfrontácii s konfliktami, ktorými musia čeliť. Predstavme si napínavý román, uvažujme o príbehu, ktorý vás vtiahne a nepustí až po poslednú stránku. Sen každého spisovateľa? Azda nie každého, „iba" väčšiny. Ja osobne dám napríklad prednosť kratšej atmosférickej novele, vypointovanej poviedke zaberajúcej len pár strán, prípadne nejakej prírodnej lyrike skladajúcej sa len z niekoľkých veršov, no zato silných, alebo sa radšej potešim nejakou gnómickou výpoveďou vo forme aforizmu, ale priznajme si jedno, každý sa nechá strhnúť strhujúcim rozprávaním príbehu. A nejeden zatúži takýto príbeh aj vedieť vyrozprávať. A to s čo najväčším účinkom na čitateľa. V minulých článkoch sme si povedali mnohé. Prebrali viaceré rady, tipy, triky, pripomienky. Ale zatiaľ sa nedotkli rovnováhy protikladov.

Každý dlhší príbeh, aby bol úplný, takrečeno „dohotovený", sa musí skladať z dvoch náprotivných princípov, z dvoch vzájomne protipólnych polôh. Nazvime si ich akokoľvek: animus a anima, jin a jang, pasívna a aktívna zložka, statická a dynamická, psychická a fyzická, myšlienková a skutková. Ale toto všetko je len chabé pripodobnenie, pokus o obrazné prirovnanie. Tak či tak, každý príbeh s epickou šírkou by mal v rovnovážnej miere obsahovať jedno i druhé. Výraznejšie pasáže nabité dejom a emóciami, ktoré sú vhodne prekladané oddychovejšími miestami. Tak, aby mal čitateľ čas vstrebať tie pocity a utriediť si myšlienky, a tiež, aby si oddýchol od vzrušujúceho, no i vyčerpávajúceho úseku (stati) kapitole, a získal čas načerpať silu pred ďalším náporom. Dalo by sa namietnuť, že dobrá kniha môže mať po celý čas pokojné a plynulé tempo a jej povaha bude poeticky ladená, pričom bude zrkadliť vnútorné pochody mysle a skôr poryvy duše, ako fyzickú akciu, až bude naberať kontúry toho, čo by sme sa azda odvážili nazvať básňou v próze, prípadne bude väčšmi filozofickým traktátom alebo psychologickou sondou, alebo jednoducho len surreálnym „úletom", a áno, môže to byť skvelé dielo. Ale pričasto sa v takýchto prípadoch až priveľmi oslabuje dejovosť, ostatné aspekty sú posilnené na úkor starého dobrého rozprávačstva, zápletka je nedôležitá a degradovaná na niečo úplne triviálne a hrá teda druhé husle. Dej je silne potlačený, v extrémnych prípadoch takmer absentuje. Netvrdím, že nebudeme účastní hodnotnej beletrie, ktorá má potenciál osloviť náročného čitateľa, ale práve dnes sme si povedali, že sa zameriame na iný druh literatúry, na taký, kde je kladený dôraz na pestré vylíčenie deja bohatého na celú škálu udalostí. Nie je potom vari najvďačnejším konceptom ten, kde skočíme od prvej stránky, ba od prvej vety, rovnými nohami do košatého rozprávania, do virvaru, ktorý neustane ani na chvíľu a perejami nás v závratnej rýchlosti povláči až do finálneho vyústenia? Veď to je priam návod na zhotovenie knižného bestsellera! Ale je tu veľké ALE. Nejde ani tak o to, že je problém udržať taký šialený adrenalínový trysk po celý čas, ale predovšetkým to je pri väčšom počte strán nežiaduce. Nikto sa nedokáže dívať do slnka príliš dlho. Po čase aj nevšedné zovšednie a aj skvelého jedla sa dá ľahko prejesť. Potom sa vám to takmer znechutí. To, čo je spočiatku úchvatné, sa vzápätí stáva banálnym. Sme presýtení, všetko to stráca účinok, ba dostavuje sa účinok opačný. Preto je tak potrebná rovnováha v štruktúre príbehu. Hrdina si po prežitom dobrodružstve musí oddýchnuť. Po boji s drakom si musí vyliečiť rany v lese víl. Táto duálna koncepcia sa dá ďalej rozpracovať do toho, čo som si sám pre seba (mierne pateticky) nazval systém rozprávačskej trojjedinosti. Epický príbeh klasického typu obsahuje (či mal by obsahovať) tri dôležité oddiely. Opisný, úvahový a akčný. A asi nikoho neprekvapím, keď sformulujem „objavné" vyhlásenie, že aj tieto zložky by mali byť v rovnováhe. Samozrejme nie je možné rozparcelovať knihu na tri rovnako dlhé časti. Všetky tri štýly sa musia (ne) pravidelne obmieňať, pričom je úplne legitímne, ak je niektorému venovaný väčší priestor, či je naň kladený väčší dôraz. Tak kde je potom rovnováha?! Ona tam ale bude, ak nijaký z postupov nezanedbáte. Podľa akého vzorca postupovať? Nechajte sa viesť naratívom, samotný sujet nech je vám indikátorom. No dobre, lenže aký kľúč použiť pre vyjadrenie toho správneho pomeru? To je cit. Vnútorný cit pre rovnováhu rozprávania. S tým sa človek rodí, ale aj ho získava čítaním dobrej beletrie, a tak si ho i cibrí. Ak si nebudete istí, môžete použiť pár účinných literárnych „chvatov", ktoré prinášajú vhľad a zároveň nadhľad. Prečítajte si príslušný celok nahlas a vložte sa do úlohy poslucháča. Alebo ešte lepšie, prečítajte ho pokusnému morčaťu, pardon, poslucháčovi a sledujte jeho reakcie a pýtajte sa na ne. Predstavte si váš text ako scenár a vizualizujte si dej – upútal vás, baví vás? Samoľúbosť bokom a buďte k sebe úprimní: išli by ste na filmovú adaptáciu vášho diela do kina? – a opovážte sa vyhovárať na údajnú nesfilmovateľnosť vašej príbehovej látky!

Ilustrácia: Zdenko Horecký: Jeseň v Zázrivej (olej, 1999; v zbierkach Oravskej galérie v Dolnom Kubíne)

Na záver priblížim môj osobný pohľad a prezradím správny pomer ingrediencií pri miešaní čarovného elixíru fabuly. Netreba ale zabúdať, že hoci existuje veľa receptov, nejestvuje ten *jediný* správny.

Opisom venujem mimoriadnu pozornosť a väčší priestor než je v súčasnosti zvykom. Dnes sú prehliadané, autor sa im snaží vyhnúť, prípadne ich chce aspoň minimalizovať. Má sa za to, že brzdia dej, rozptyľujú čitateľovu koncentráciu a predpokladá sa, že ho budú nudiť. To všetko je pravda, len ak sa to preháňa. Päťdesiatstránkový opis interiéru garsónky hlavného hrdinu môže byť naozaj *na* hranici, alebo skôr už poriadne *za* hranicou čitateľnosti. Ibaže nič tak nenavodí atmosféru ako zručný, farbistý a kvetnatý opis. Nehovoriac o jeho estetických kvalitách. Ak je autor skúsený a naozaj aj nadaný, môže vám potom pripraviť dokonalý umelecký zážitok. Opis je tiež najlepšou formou na priame vykreslenie prostredia, miesta, ktoré je pôsobiskom drámy, ktorá sa v ňom hotuje odohrať. Nepodceňujte ho, využite ho!

Úvahovými pasážami šetrím. Alebo niekedy i nešetrím, no vzápätí takmer vždy zisťujem, že som spravil chybu. S filozofujúcimi vsuvkami nakladajme šetrne, s rozprávačovými prehovormi úsporne. Nech sa požadované čitateľ dozvie radšej z rozhovorov, prípadne i vnútorného monológu postáv. Ešte lepšie bude, keď isté skutočnosti verbalizuje hlavná postava, a možno najlepšie, keď ju necháme prehovoriť skutkami. Úvahovú časť si potom zaobstará sám čitateľ. Bude si ju musieť dopĺňať priebežne a najsilnejší účinok sa dostaví práve po skončení príbehu a zatvorení knihy, vtedy opúšťa vymedzený okruh média a preniká do prijímateľovho subjektu, ktorého sa stáva súčasťou.

Najväčší dôraz kladiem na „akčnú" časť. Úvodzovky používam preto, lebo i keď píšete žánrové dielo, povedzme dobrodružný román, nemám na mysli výlučne iba takú formu akcie, kde by sa protagonista neustále pasoval so smrteľným nebezpečenstvom a na každej strane mu aspoň dvakrát išlo o život. Hovorím o dramatickej, dynamickej zložke. O hybnej sile príbehu. Práve tieto pasáže sú najväčšmi pamätné. Tie sú dielňou, v ktorej sa tká tapiséria vášho rozprávania. Preto, a nezáleží až tak na tom, či píšete o niečom milom a civilnom, ako je hrdinkin prvý bozk, či o dačom hrozivom a exotickom, ako je hrdinov boj s tigrom, sú to dôležité, nezabudnuteľné chvíle, do ktorých treba vložiť všetok svoj um.

Teraz je gobelín hotový, hrá harmóniou farieb, a ak ste vy pripravení, príbeh je zas pripravený pohltiť vás, milí čitatelia. A autor stojí v pozadí, usmieva sa a pritakáva. Vie, že jeden bez druhého nie je nikým a ničím.

Jožo Urban

Mladí vo večnosti

Jozef Urban

(29. 11. 1964 – 28. 4. 1999)

Písal poéziu, texty k piesňam, eseje, rozprávky, publicistické články, bol jedným z najväčších talentov modernej slovenskej literatúry a kultúry. Košický rodák je autorom básnických zbierok Malý zúrivý Robinson (1985), Hluchonemá hudba (1989), Kniha polomŕtvych (1992), Snežienky & biblie (1996), Dnes nie je Mikuláša (2001), súborov esejí Utrpenie mladého poeta (1999), Blízko, ale čoraz ďalej (2001), knižky pre deti Dobrodružstvá vranky Danky (1995), zbierok textov piesní Výstrel z motyky – Správa o prievane (1990, spolu s M. Bančejom a J. Litvákom), Voda, čo nás drží nad vodou (2000) a iných diel. Zomrel vo veku necelých 35 rokov v dôsledku autonehody.

Urbanove knihy poézie pravidelne sprevádzali rozmanité reakcie nielen kritiky, ale tiež čitateľskej komunity. Na pomyselnej štartovacej čiare jeho básnického prekážkového behu stál Malý zúrivý Robinson – verše, ktoré svojím štýlom, šťavou a šarmom hlboko vsiakli do citlivých pórov duše vtedajšej mladej generácie. Neskoršia tvorba sa niesla v znamení mierne zmodifikovanej polohy reflexie ukončených i stále pretrvávajúcich časopriestorových dejov. Charakterizovalo ju vzájomné prelínanie a kombinovanie rôznych výrazových aj významových vrstiev. Finálna tvár veršov potvrdzuje, že básnik mal „vytrénovaný" literárny jazyk, vždy nachádzajúci invenčný spôsob na zobrazenie myšlienok, pohnútok, snov, ale i pocitov hnusu, sklamania a zotrvačnosti, ktoré boli práve aktuálne a ktoré tvorca predostrel ako prísne individuálnu, nevtieravú a nepokryteckú časovanú správu o sebe a najmä o nás. Logicky v takto naservírovaných správach musia mať vlastné autonómne postavenie časté expresivizmy, prechádzajúce miestami do dráždivého sveta erotických hier a vulgarizmov, ktoré dokážu v prijateľných dávkach funkčne okysličovať zabehaný vzduch básnikovej reči.

V úvode bolo spomenuté, že Urban patril medzi najväčšie talenty slovenskej literatúry. Ako ale on sám vnímal vlastný talent? „Nemá zmysel pokúšať sa o definíciu talentu, a zvlášť nie básnického. Kým napríklad každý uzná, že človek bez hudobného sluchu ťažko môže byť talentovaný muzikant, na poéziu nijaký ekvivalent hudobného sluchu netreba – stačí predsa papier, pero a chuť čosi vytvoriť. Oproti prepracovaným kánonom hudby, výtvarného umenia, ale i drámy či prózy stoja akési básničky. Čo už môže byť také ťažké na zliepaní niekoľkých riadkov dokopy?"

Istotne stojí za zmienku, že ako vyhľadávaný a uznávaný textár je Urban podpísaný pod niekoľkými hitmi, pričom spolupracoval s Miroslavom Žbirkom, Jankom Lehotským, Petrom Lipom, skupinou Elán, Beátou Dubasovou, Katarínou Hasprovou, Oľgou Záblackou a inými (vrátane rockových kapiel). Do pamäti súčasníkov sa hlboko vryla tiež jeho nekonvenčná škola poetiky pre mladých, ktorú viedol na stránkach časopisu Dotyky.

Z Jožovho rozprávania viem, že mal tvorivé zámery na literárnom, muzikálovom, ale i filmovom poli. Bolestne ho trápila nízka úroveň slovenských filmových predlôh, preto chcel napísať vlastný scenár dlhometrážneho hraného titulu. Krutý osud ale rozhodol inak...

Peter CABADAJ

Svety (v) mladých autoro(v)ch

Mladá slovenská poviedka 2020: zborník literárnych prác z celoštátnej súťaže mladých autorov. Oravské kultúrne stredisko v Dolnom Kubíne, 2020.

Literárna súťaž Mladá slovenská poviedka pod hlavičkou Oravského kultúrneho strediska priniesla vo svojom 17. ročníku opäť kvalitný priestor pre mladých autorov. Predovšetkým išlo o priestor, ako sa na jednej strane ukázať, na strane druhej konfrontovať svoju tvorbu s tvorbou iných, nechať sa ohodnotiť a aj vďaka tomu napredovať v tvorbe. Dnes sa už môžeme začítať do zborníka vybraných diel víťazov, v ktorom mladí ľudia ukazujú, že slovenská literatúra sa nemusí obávať o pokračovateľov skúsených spisovateľov. Pravdepodobne sa postupne s niektorými z víťazných mien stretnete aj na pultoch kníhkupectiev či knižníc.

Vo svojich dielach mladí zobrazujú široké spektrum motívov v kvalitatívne rôznych uchopeniach. Niektorí sa púšťajú svetom fantasy, iní zostávajú pevne v realite. Niektorí svoje príbehy ukotvujú autenticky podľa prežitého, iní sa realitou len inšpirujú a ostatné domyslia pomocou fantázie. Sú takí, ktorí vynikajú obsahom, no formálna stránka „pokašlieva". Naopak, sú takí, ktorí formálnu stránku zvládajú, ale obsahu ešte čo-to chýba. Často rezonuje vnútorný svet literárneho subjektu, jeho prežívanie, ktoré môže byť totožné s prežívaním autora. Práve rôzne súťaže, ale aj konzultácie so skúsenými literátmi či jazykovo zdatnými profesionálmi, neobíduc však ani všedných čitateľov, môžu sa stať pre mladých autorov cestou k zlepšeniu sa. Súťaž už „vydala" viacero šikovných mladých ľudí, ktorí sa postupne na literárnej slovenskej scéne úspešne udomácňujú, teda posunuli sa zo štartovacích súťažných čiar k úplne iným čiaram. Kto sú teda mladí nádejní spisovatelia, ktorí dnes aj prostredníctvom súborného zborníkového vydania vykračujú smerom k Vám? Z tých mladších si zapamätajte mená ako Nela Kollárová, Ema Diešková, Daša Brontvajová, Tomáš Jurík, Jakub Garaj či Michaela Kapinová. Z druhej kategórie spomeňme napríklad Lenku Želonkovú, Magdalénu Martiškovú, Tamaru Kenderovú, Stanislavu Pilátovú, Tamaru Halenkovičovú či Alexandru Bobotovú. S menami z tretej kategórie ste sa už možno aj stretli: Simona Breznická, Daniela Lysá, Tatiana Piliarová, Henrich Fačkovec, Bohdana Gabriela Brezňanová či Veronika Šutá. Samozrejme, ide len o výber z tých lepších, teda aj ďalší z nich si zaslúžia pozornosť. Predsedom odbornej poroty bol Július Lomenčík a členmi poroty boli Daniel Hevier, Marcel Páleš a Mária Janotíková.

Mladí autori, ktorých práce dnes čítame v zborníku Mladej slovenskej poviedky (ale aj tí, ktorých práce zostali nezaradené), bývajú k tvorbe pohnutí zväčša niečím, čo majú nažité. Niekedy si to azda v rámci inšpirácie ani neuvedomujú, ale nechávajú sa strhnúť dianím okolo seba, ktoré sa splieta s dianím v nich. A tak sa im tvorí najlepšie, lebo mnohé nemusia vymýšľať, len tvorivo opisujú. Niekedy postačí drobný detail z prežitého, inokedy do slov ukryjú väčší kus svojho sveta. Preto je nádherné pozorovať ich rozmanitosť. Koľko (mladých) ľudí, toľko chutí. Toľko jedinečných svetov, ktoré sa nám otvárajú. My vstupujeme, dívame sa, usilujeme sa vidieť, obdivovať a neraz sa aj diviť. Držme im palce, aby v slove rástli! A keď sa raz budú obzerať cez plece, aby pokorne prijímali aj fakt, že v tomto čase boli (tiež) na ceste... Od seba k sebe.

Marcel PÁLEŠ

Eugen Gindl, Vydavateľ F.R. & G. Ivanka pri Dunaji, 2020

Koloman Sokol – Maestro de los Maestros

Útla knižka Eugena Gindla neobyčajne a pútavo mapuje životné a myšlienkové pochody významnej osobnosti slovenského výtvarného umenia Kolomana Sokola. Keď autor prijal ponuku Tibora Huszára, aby spracoval a doplnil výpovede umelca, ktoré spolu so synom nahrali, súhlasil s podmienkou, že vycestuje do Arizony, kde v tom čase majster žil. „V Tucsone som pobudol desať dní. S majstrom sme jednotlivé obdobia prespomínali, spresnili jednotlivé fakty a čo-to aj vyškrtli." Koloman Sokol napokon rozhodol, že text môže byť uverejnený až desať rokov po jeho smrti, keďže sa obával, aby sa jeho spomienky niekoho nedotkli. Syn Juraj neskôr písomne urgoval vydanie textu. Autor v knihe citlivo „dodržal majstrove výpovede tak, ako boli zaznamenané, so všetkými pôvabmi liptovského nárečia aj vtedy, keď sa mu do reči priplietla angličtina."

Desať kapitol knihy, v ktorých je maestro de los maestros – učiteľ učiteľov – rozprávačom svojho ťažko skúšaného osudu, nás zavedú na miesta, ktoré sa výrazne zapísali do jeho života. Počnúc dramatickým detstvom, pokračujúc učňovskými rokmi, keď sa učil za údenára v Košiciach. Tu navštevoval aj školu známeho grafika Eugena Króna. V štúdiu sa rozhodol pokračovať na radu doktora Mathé. Na akadémiu v Prahe ho prijali až na tretí pokus. Akadémia mu udelila štipendium na ročný študijný pobyt v Paríži.

Po výstave československej grafiky v roku 1936 v Mexiko City ho mexická vláda pozvala, aby učil, ako sa vyhotovujú lepty, drevorezy či litografie. Na Mexiko mal tie najlepšie spomienky. „Nikto sa ma tam nikdy nepýtal, odkiaľ som. Vážili si ma za to, čo robím. A ja som sa cítil Mechikánom. Ako mexický umelec som aj vystavoval. V Mexiku som sa cítil spojený so svetom. Vyšli knihy o mexickom umení, vo všetkých ma spomínajú: Grabador grande – Veľký rytec." Zaujímavé sú jeho postrehy o Amerike, kde prežil väčšinu života, o povojnovom pozvaní do Československa, keď intuitívne vytušil, že to nebude preňho zasľúbená zem. Kniha Eugena Gindla je nielenže pútavo napísaná, ale má len vyše sto strán v „štvrtinkovom" formáte, takže ju prečítate za jeden večer.

Marián ŠIMKULIČ

Bystrík ŠIKULA, Kvet medzi priepasťami, Vydavateľstvo PERFEKT, 2020

Román s posolstvom o láske, nádeji a rodine

Rôzne spoločenské zriadenia vplývajú na naše osudy rôznymi spôsobmi a je tu zásadná otázka – nakoľko dokážeme v dobe tvrdo presadzovaného individualizmu a vlčieho oportunizmu ovplyvňovať siločiary vlastných osudov? Liekom proti pandémii nihilizmu, únavy a syndrómu vyhorenia je viera v dobro, lásku a nádej. Tradičné hodnoty rodiny a domova sa nesmú rozleptať v kyseline chamtivosti, bezohľadnosti a zloby.

Aj o tom je nová kniha spisovateľa Bystríka Šikulu. Román Kvet medzi priepasťami je vystavaný na základoch toho, čo autor sám prežil a umelecky to dokázal stvárniť ako rozsiahly riport o stave spoločnosti a života románových postáv bez pátosu a opisnosti. Črepky humoru a poetiky nenásilne zapadajú do mozaiky koloritu malého slovenského mesta. Hoci mestečko je Modra, kde autor veľa rokov žil, príbehy by sa mohli odohrávať v ktoromkoľvek meste, univerzálnosť platí aj pre verne zachytené prostredie školy, v ktorej hlavná postava pôsobila. Intrigy, závisť, ľahostajnosť na jednej strane, ale aj snaha o nápravu skrivodlivostí a presadzovanie pozitívnych hodnôt, to všetko predstavuje bohatý register postáv s ich prirodzenými vlastnosťami.

Hlavná postava sa neskôr z učiteľa stane redaktorom vo vydavateľstve, po rozvode hľadá nové naplnenie osobného života. Napriek smútku nepadá na dno priepasti, lebo má nad sebou krídla strážnych anjelov. Sú nimi manželka, ktorou sa stane bývalá učiteľova študentka už ako zdravotná sestra, a ich autistický syn. Z lásky sa zrodilo dieťa, a to je ten kvet medzi priepasťami.

Kniha Bystríka Šikulu, okrem iného aj dlhoročného šéfredaktora matičných Slovenských pohľadov, sa už dostala nielen medzi čitateľov, ale aj medzi poslucháčov, keďže rozhlas RTVS ukážky z nej zaradil do vysielania v rámci programu Čítanie na pokračovanie. Aj to je cesta, ktorá môže priviesť viac čitateľov ku kvalitnej pôvodnej literatúre súčasných slovenských autorov, medzi ktorých patrí aj erudovaný prozaik Bystrík Šikula.

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Slovenský literárny ústav Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, tel.: +421 918 904 942, e-mail: snn@matica.sk **Redakčná rada:** Július Lomenčík (hlavný redaktor), Zuzana Bukovenová, Peter Cabadaj, Martin Kubuš, Goran Lenčo, Marcel Páleš, Tatiana Piliarová, Mária Juríková

Štvrťstoročie Daytonskej mierovej zmluvy v znamení otáznikov

Dohoda o mieri v Bosne mnohým nevyhovuje

Martin JARINKOVIČ – Foto: internet

Koncom minulého roka uplynulo už dvadsaťpäť rokov od mierovej dohody, ktorá ukončila najstrašnejšie krviprelievanie v Európe od ukončenia druhej svetovej vojny. Ťažko skúšaná Bosna a Hercegovina ňou uzavrela vojnový konflikt v rokoch 1992 – 1995, ktorý si vyžiadal stotisíc mŕtvych a dva milióny utečencov. Napriek tomu, že málokto vtedy veril v jej trvalosť, štvrťstoročie od jej parafovania dokázalo jej efektivitu. Napriek tomu je dnes terčom častého spochybňovania. Bez nej by však nebolo ani nebude Bosny.

Všeobecná rámcová zmluva pre mier v Bosne a Hercegovine predstavuje výsledok amerického angažovania do riešenia vojny v bývalej Juhoslávii. Politické rokovania zúčastnených predstaviteľov strán konfliktu, prebiehajúce pod patronátom USA na americkej vojenskej základni Wright-Patterson pri Daytone, sa skončili 21. novembra 1995 a dohodu, ktorá z nich vzišla, slávnostne parafovali 14. decembra 1995 v Paríži. Do dejín vošla zjednodušene ako Daytonská mierová zmluva. Tento rámcový dokument obsahuje jedenásť príloh. Najdôležitejšou z nich je príloha č. 4, ktorá obsahuje znenie ústavy Bosny a Hercegoviny. Ústava definuje krajinu ako demokratický štát s troma konštitutívnymi národmi: Bosniakmi (bosnianskymi moslimami), Srbmi a Chorvátmi. Podľa ústavy krajina pozostáva z dvoch entít – bosniansko-chorvátskej Federácie Bosny a Hercegoviny a Republiky Srbskej v pomere 51 k 49 percentám celkovej rozlohy krajiny. Neskôr bol dodatočne definovaný osobitný status strategicky dôležitého regiónu Brčko – dištrikt Brčko.

Signatári Daytonskej mierovej zmluvy, ktorá sa stala nádejou mieru na Balkáne. Zľava doprava: Slobodan Milošević, Franjo Tuđman a Alija Izetbegović.

■ ŤAŽKÝ KOMPROMIS

V diskusnej relácii OKO Rádiotelevízie Srbska moderátor Gorislav Papić použil na opísanie výsledku vojny v Juhoslávii podobenstvo, podľa ktorého Chorváti porazili Srbov, Srbi moslimov (Bosniakov) a moslimovia Chorvátov. Aj tento polovážny model s istým nadnesením odzrkadľuje komplikovaný prepletenec vzťahov, ktorý sa odrazil aj vo výsledku vojny. Správa o Daytone priniesla v prvom momente pre väčšinu bosnianskej populácie úľavu bez ohľadu na národnosť. Dayton predstavoval ťažký kompromis, pri ktorom každý niečo stratil, aby získal mier. Najviac nespokojní zostali bosnianski Srbi. Ako spomína v chorvátskom dokumentárnom filme generál Wesley Clark, k uznaniu dohody ich dotlačil Slobodan Milošević. Ten sa ukázal ako oveľa prezieravejší než vtedajšie vedenie bosnianskych Srbov. Podľa Clarka počas rokovania Milošević dosiahol, čo sa dalo. Vedel, že ak by nedospel k dohode, bolo by len otázkou času, keď by pričinením Američanov Srbi stratili všetko. A naozaj, metropolu bosnianskych Srbov Banja Luku pred pádom zachránil len zásah Američanov. Bosnianski Srbi v tom čase ešte v šoku zo zmeny pomerov na frontovej línii nepochopili, že Dayton im síce berie Sarajevo, ale chráni ich pred osudom Srbov v Chorvátsku. Bosniaci v eufórii z konca vojny boli voči Daytonu nastavení oveľa pozitívnejšie než Srbi. Postupne však u nich kritické vnímanie prevážilo. V ich naratíve sa Dayton pretvoril na symbol legalizácie územných výdobytkov „veľkosrbskej agresie“, „genocídy“, ako aj neúspechu projektu vytvorenia vlastného národného štátu. Chorvátska nespokojnosť s Daytonom, ktorý im na rozdiel od Srbov negarantoval vlastnú entitu, postupom času tiež rástla. Zvlášť po tom, čo ich postupne začali väčšinoví Bosniaci vo federácii minorizovať. S odstupom času sa, paradoxne, najväčšími zástancami Daytonu stali bosnianski Srbi, ktorým poskytol inštitucionálny rámec garantujúci v spoločnom štáte pomerne samostatný vývoj. Srbi sa tak stali najväčšími obrancami Daytonu proti čoraz častejším snahám predstaviteľa medzinárodného spoločenstva o jeho okresanie na prospech unitarizácie.

■ MOCNÍ PROTEKTORI

Príloha č. 10 zmluvy definuje za hlavného garanta demokratického vývoja krajiny vysokého predstaviteľa medzinárodného spoločenstva, ktorý má dohliadať na aplikáciu mierovej dohody do praxe. Tým sa stal de facto hlavným arbitrom s postavením nadradeným demokraticky voleným zástupcom konštitutívnych národov. Práve privilegované postavenie tohto úradníka OSN v kombinácii s tradičnou protisrbskou zaujatosťou vytvárali najmä na srbskej strane veľkú nespokojnosť s existenciou tohto úradu pôsobiaceho mimo demokratického rámca zriadenia krajiny. Pozíciu tohto „protektora“ ešte dodatočne posilnili tzv. Bonské splnomocnenia, ktoré z tohto úradníka učinili priam diktátora. Pre ilustráciu možno uviesť, že vysoký predstavitelia, ktorých sa vystriedalo za ten čas sedem, svojvoľne odvolávali ministrov, poslancov, riaditeľov štátnych inštitúcií či dokonca aj predsedu vlády Republiky Srbskej. Najmenej akčný z nich bol v tomto smere práve Miroslav Lajčák, ktorý v tejto funkcii pôsobil v rokoch 2007 – 2009.

■ BUDÚCNOSŤ MIERU

Kým v Banja Luke deň podpisu Daytonu slávia ako štátny sviatok, v Sarajeve si ho ani nepripomínajú. Sarajevo otvorene nastoľuje potrebu revízie či odstránenia Daytonu. Za ich úsilím sa neskrýva nič iné ako úsilie o pretvorenie Bosny na krajinu Bosniakov. Táto situácia prispela k preskupeniu síl. Spojenectvo Bosniakov a Chorvátov sa skončilo. Namiesto neho teraz Chorváti čoraz viac spolupracujú so Srbmi, ktorí podporujú ich požiadavku na vytvorenie tretej entity. Sarajevo o takomto riešení nechce ani počuť, namiesto toho lobuje na Západe za potrebu zrušenia vnútorného členenia krajiny na kantóny a entity. Pochopenie nachádza v časti západných elít, ktoré môžu unitarizáciu Bosny klásť ako podmienku vstupu do EÚ. Politickí lídri Bosniakov v tejto situácii veľké nádeje vkladajú aj do J. Bidena. Pred nádejami Sarajeva však varoval rezolútne srbský líder Milorad Dodik, podľa ktorého skôr než sa dočkajú unitarizácie, dôjde k rozpadu Bosny.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť hrozbu rozkývania spoločnej lode, na ktorej sa nachádzajú tak Bosniaci, ako aj Srbi a Chorváti. Avantúra Západu s podporou nacionalizmu Bosniakov by sa mohla opäť premeniť na nebezpečnú hru so zápalkami na balkánskom „sude s pušným prachom“.

Koľko miliárd putuje z európskej pokladnice a kde končia

Charita a skutočná cena vakcíny

Milan ČASNOCHA MIKŠ – Kresba: Andrej MIŠANEK

Charita je krásna vec. Socha sv. Martina so žobrákom od Georga Raphaela Donnera v bratislavskom dóme nám ju pripomína. Svätec roztína svoj plášť a polovičku darúva chudákovi. EÚ poskytne partnerským krajinám finančnú podporu vo výške vyše 15,6 miliardy eura. Z toho vyše tri miliardy pre Afriku. Pre Áziu a oblasť Tichomoria 1,2 miliardy, necelú miliardu partnerom v Latinskej Amerike a v karibskej oblasti. Podpory idú najmä do Nigérie, Etiópie, Sudánu, Sierra Leone, Maroka, Tuniska atď.

Nespočetné milióny každoročne nasypané do najrôznejších fondov po celom svete, pre zalepenie očí s nálepkami podporí poskytovanie, prispievanie k úsiliu podporiť systém, riešiť základné potreby, súbor opatrení pomoci, zabezpečiť kontinuitu poskytovania, vyčleniť na podporu. Príklad za všetky drobné. EÚ v spolupráci s Európskou investičnou bankou a s podporou nadácie Billa & Melindy Gatesovcov urýchli investície do laboratórií na testovanie koronavírusu v Afrike pomocou osemdesiatich miliónov eur vyčlenených na Európsku platformu zdravotných záruk pre Afriku. Áno, i z našich daní. Môžeme byť hrdí, že ako súčasť EÚ sme takí bohatí, že máme aj na rozdávanie.

■ POKLADNICA SVETA

Náš veľký brat USA tiež nezaháľa. Kongres poskytne deväťsto miliárd dolárov na agendu pomoci pri prekonaní následkov pandémie. Úrady vyplatia stimulačnú dávku šesťsto dolárov väčšine Američanov a týždenne budú poskytovať dodatočný príspevok tristo dolárov pre nezamestnaných. Zároveň dostanú subvencie firmy, školy, poskytovatelia zdravotníckej pomoci a nájomníci, ktorým hrozí vysťahovanie. Malým podnikateľom tristodvadsaťpäť miliárd. Našim živnostníkom, majiteľom krčiem a fitness centier sa to dobre číta. Na očkovanie a testovanie šesťdesiatdeväť miliárd, pre školstvo osemdesiatdva miliárd dolárov. A ako inak, z balíčka niečo poputuje aj do zahraničia. Pre Izrael 3,3 miliardy vo forme grantov, 453 miliónov dolárov ako dodatočný balíček pre Ukrajinu, desať miliónov na „genderové programy“ do Pakistanu, stotridsať miliónov pomoci pre rozvoj a zabezpečenie demokracie v Nepále, 1,3 miliardy pre Egypt, sedemsto miliónov pre Sudán, stotridsaťpäť miliónov pre Barmu, 85,5 milióna dolára pre Kambodžu. V priebehu budúceho roka budeme môcť sledovať, ako sa v uvedených štátoch príjem dolárov prejaví. Keď sa už peniažky rozdávajú, nemôže zostať bokom vojenský priemysel. Pre zbraňové systémy námorníctva sú určené štyri miliardy dolárov, dve miliardy pre kozmický vojenský program a dve miliardy pre rakety. Prostredníctvom Kennedyho centra je štyridsať miliónov dolárov určených na odrádzanie mládeže od alkoholu a príležitostného sexu, stodeväťdesiattri miliónov na nákup áut pre úradníkov pomoci chorým na AIDS a na feministické múzeum. Skutočne kuriózne je vytvorenie fondu pre komisiu, ktorá má poučať občanov o nebezpečenstve spojenom s používaním a so skladovaním prenosných bandasiek s horľavinami pri otvorenom ohni.

■ DOMA NEPOMÁHAME

Je pravdepodobné, že päťdesiat miliónov dolárov pre Slovensko, ktoré ministerstvo obrany chce vyhodiť na nákup vrtuľníkov, pochádza z podobných grantov. Veľmi by sa hodil k tomuto výpočtu míňania peňazí EÚ a USA podobný výpočet zo Slovenska. Ako naša vláda každému dala obdobu českého „rouškovného“ ekvivalent českých päťtisíc korún. Ako pomohla hotelierom, krčmárom, jarmočným predajcom, malovýrobcom. Ako vytvorila zadarmo wifi pripojenie v dedinách a prispela deťom na notebooky pre dištančné vzdelávanie. Námetov a ministerstiev kopec. Možno raz bude aj výsledok ich činorodej a dobre platenej práce. Možno ešte počas pandemickej krízy.

NA MARGO

Vstúpili sme nielen do nového roka, ale aj nového desaťročia a netušíme, čo nám môže priniesť. Máme pred sebou zmenu v USA, v mnohých ohľadoch stále najmocnejšieho štátu sveta, ako aj v Nemecku, najmocnejšej európskej ekonomike a rozhodujúcom štáte Európskej únie. A nevieme povedať, ako táto zmena bude vyzerať. Rozpadli sa doterajšie istoty, o ktoré sa opieral medzinárodný poriadok a obchod. Nezvyčajný bol rozpad doterajších podôb americkej volebnej kampane po štyroch rokoch a nepredvídavosti odchádzajúceho prezidenta. Týka sa nás to politicky i mentálne. Veď politické generácie posledných tridsať rokov vyrastali na praxi transatlantických vzťahov. A to všetko vrátane nekritického atlantizmu sa ukázalo viac ako problematické...

Svet v hľadaní

Vo svete nielenže neubudlo ozbrojených konfliktov či obchodných vojen, ale stali sme sa svedkami, aké zraniteľné je ľudstvo a klimaticky ohrozená planéta. Nevieme, aké geopolitické zmeny prinesú nové vlny masovej migrácie. A ako sa to dotkne priamo či nepriamo Slovenska.

Doterajšia nemecká lokomotíva nevídane masívne zadlžuje svoj rozpočet. Nemecko stojí tiež pred zásadnou zmenou. Stále ešte nenašlo nástupcu či nástupkyňu kancelárky Merkelovej. Nevieme, ako obnoví, či skôr namáhavo zreparuje vzťahy s USA s novým prezidentom. A vôbec, podarí sa to? Vieme však – a hovoria to skúsenosti s doterajšou nemeckou politikou vládnych kresťansko-demokratických a kresťansko-sociálnych strán, že to bude úporné hľadanie nielen schopného krízového manažéra, ale zároveň aj osobnosti s dlhotrvajúcou autoritou, teda politika, ktorého schopnosti v krízových situáciách posilnia jeho autoritu a neoslabia pracovnú schopnosť, výkonnosť, prevádzkovú schopnosť, verejnosťou prijímané administrovanie pravidiel výkonu moci tak na federálnej úrovni, ako aj v jednotlivých spolkových krajinách.

Ide o to, či v nadchádzajúcich nemeckých voľbách sa posilní ich demokratický charakter, teda že voľby nevynesú k moci náhodných ľudí. Toho svedkami sme boli štyri roky v USA. S tým, že to rozdelilo USA, veď odchádzajúci prezident dostal historicky rekordné množstvo hlasov. Preto sa hovorí, odchádza len Trump, ale nie trumpizmus. Tam za morom už nejde o spojený, ale rozdelený štát!

Doterajšia politika či už Únie, alebo Aliancie, opantaná protiruskými sankciami, nás nechala úplne nepripravených na príchod a dlhodobé, asi do roka 2022 trvajúce následky pandémie, ako aj vzrast či už Čínskej ľudovej republiky, alebo Turecka, ktoré s vojenským rozmachom posilňuje svoju predstavu novoponímanej osmanskej ideológie.

Otázka je, či sú politické špičky, žurnalistika a verejná mienka schopné rozoznať, čo je vlastne dôležité v živote štátu, ako aj jedinca. Ide o to, či ešte máme silu spravovať päťmiliónový štát sami.

Dušan D. KERNÝ

NA MARGO

Plán obnovy alebo inak miliardy z Únie sa nijako nedotknú rezortu pôdohospodárstva – respektíve dotknú, ale negatívne. Túto ekonomickú, no najmä strategickú sféru štátu nepodporí Brusel ani eurom. Je však otázne, či náhodou nie sme si na vine sami. Ministerstvo financií nezaradenie agropotravinárstva do národného reformného plánu odôvodňuje aj tým, že Európska komisia v správach o Slovensku nedáva špecifické odporúčania pre poľnohospodárstvo a potravinárstvo.

Niekto zavádza

Agrorezort pod vedením Jána Mičovského pôvodne pripravil zoznam desiatich priorít v hodnote 2,4 miliardy eura, ktoré chcel financovať z Plánu obnovy EÚ. Do zoznamu reforiem a investícií ministra financií Eduarda Hegera sa však dostalo iba jedno opatrenie týkajúce sa agropotravinárstva: Pozemkové úpravy za tridsaťšesť miliónov eur ročne. Mičovský preto pripravil užší okruh priorít a hovoril, že ak ich nepresadí, nemôže ďalej viesť ministerstvo. To bolo ešte na jeseň roku 2020. Minister je stále minister a nič nepresadil. A to už je rok 2021.

Vynechanie sektora z reformného plánu sklamalo poľnohospodárov aj potravinárov. Nespokojnosť vyjadrili tiež agroexperti z koaličných strán. Najväčšia agropotravinárska samospráva na Slovensku – Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora (SPPK), dokonca vyhlásila štrajkovú pohotovosť. Ministerstvo financií s Mičovského ministerstvom na príprave reformného plánu podľa vlastného vyjadrenia v čase „intenzívne rokuje a spolupracuje“. Mičovského rezort zas naznačoval, že Heger agropotravinárstvo z plánu obnovy vynechal. „Je to vec (priority agrorezortu), ktorá musí byť zapracovaná. V opačnom prípade nebudem môcť naďalej sedieť na stoličke ministra pôdohospodárstva,“ zopakujme slová Jána Mičovského.

Asi najčastejšou výčitkou smerom k agrorezortu bolo, že sa mu nepodarilo do reformného menu presadiť finančnú podporu pre potravinárov. Tí majú v porovnaní s farmármi iba veľmi obmedzený prístup k agrodotáciám z Európskej únie. Podľa Mičovského to neumožňujú pravidlá Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ. „Ak počúvame, že sme sa nedostali medzi priority ministerstva financií v pláne obnovy, tak potom nevidíme žiadny iný finančný zdroj,“ povedal v diskusii s ministrom prezident Potravinovej komory Slovenska Poturnay.

Podľa eurokomisára pre poľnohospodárstvo Janusza Wojciechowskiho je dodatočných 7,5 miliardy eura z plánu obnovy určených na rozvoj vidieka potrebné využiť čo najskôr. Vyzýva, aby sa pri využití peňazí okrem farmárov myslelo aj na spracovateľov. „Ide o fond obnovy a my obnovu potrebujeme teraz, nie za dva alebo tri roky,“ povedal poľský eurokomisár. Podľa vlastných slov verí, že sa na tom europoslanci s členskými štátmi dohodnú hneď, ako to bude možné. Napokon, dodatočné peniaze, ktoré majú agropotravinárskemu sektoru pomôcť pozviechať sa z koronakrízy, do plánu obnovy zahrnula už v prvom návrhu Európska komisia. Poľnohospodárstvo a potravinárstvo sa nenachádzajú ani v odporúčaniach Európskej komisie k tvorbe národných Plánov obnovy a odolnosti.

(ib)

Nejasné personálne rošády ministra pôdohospodárstva

Neviditeľná sila poľovníckej loby

Ivan BROŽÍK – Foto: Emil SEMANCO

Bolo to vlani na jar, pár dní po vymenovaní novej vlády. Po odvolaní Kajetána Kičuru z čela Správy štátnych hmotných rezerv prišiel o miesto aj ďalší muž. Nový minister pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR Ján Mičovský promptne odvolal riaditeľa Lesov SR Mariana Staníka, ktorého do čela podniku vymenovala ešte bývalá ministerka pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR Gabriela Matečná. Vo výberovom konaní sa o miesto na čele štátneho podniku uchádzal aj Ján Mičovský – dnes minister, ktorý Staníka odvolal.

Lesom sa pod Staníkovým vedením v podstate ekonomicky darilo. Problém mali skôr ochranári a aktivisti. Štátnemu podniku vyčítali (a vyčítajú) slabú ochranu lesov, ale aj zastaraný spôsob hospodárenia. Minulý rok v máji skritizoval Lesy SR Najvyšší kontrolný úrad SR, ktorý im vyčítal nevýhodné zmluvy, nájmy, ale aj výber audítorských firiem šitý na mieru. Problémy videli aj v zlej evidencii dreva a neuplatňovaní si finančných náhrad za omeškané platby. Lesy na kritiku reagovali svojsky, tvrdili, že mnohé veci boli prekrútené a že je všetko v poriadku.

Ján Mičovský už tesne po svojom vymenovaní oznámil, že trvá na zmene vo vedení podniku. Svoje

POD POKRIEVKOU

slovo dodržal a Staníka odvolal. Na jeho stoličku sa posadil Matej Vigoda, ktorý dovtedy pôsobil len v nižšom manažmente podniku. Nový generálny riaditeľ mal vzísť až z riadneho výberového konania. Minister pôdohospodárstva Ján Mičovský (OĽaNO) však na sklonku roka naozaj nečakane odvolal svojho nominanta vo vedení štátneho podniku Lesy SR Mateja Vigodu, ktorý do funkcie nastúpil len začiatkom leta. Odvolanie Vigodu zdôvodnil stagnáciou v premene štátneho podniku a tým, že „jeho manažérske schopnosti nedorástli na túto funkciu“.

Neraz zaznieva, že lesy sú naše bohatstvo alebo ešte ozdobnejšie, že sú naše pľúca, čo najmä v tomto pandemickom nečase nadobúda zvlášť citlivý význam, najmä ak často vidíme, aké parciálne a zištné záujmy v slovenských lesoch rozhodujú.

Pri takejto argumentácii by mal minister Mičovský už dávno odvolať z čela ministerstva sám seba. Spochybňovanie jeho odbornosti určite nie je namieste. Avšak ministrova personálna politika na ministerstve a v Poľnohospodárskej platobnej agentúre zlyhala na celej čiare. Pritom svojho času na adresu Vigodu povedal to, čo v plnej miere platí aj na neho: „Často som ho upozorňoval, že pokiaľ nedôjde k rýchlejšej transformácii, budem musieť pristúpiť k jeho odvolaniu,“ povedal minister pôdohospodárstva.

Ako sme uviedli, na post nového generálneho riaditeľa štátnych Lesov SR, ktoré spravujú skoro polovicu lesov v krajine a zamestnávajú takmer tritisícšesťsto ľudí, prišiel Matej Vigoda z nižšieho riadiaceho postu vedúceho jednej horehronskej lesnej správy. Po svojom predchodcovi Marianovi Staníkovi, ktorý má blízko k veľkopodnikateľovi so širokými záujmami v domácich lesoch i poľovníctve Martinovi Kvietikovi, spustil veľké upratovanie. To bola jeho prvá veľká „manažérska“ chyba. To sa starým štruktúram predsa nerobí! Matej Vigoda stihol vymeniť všetkých riaditeľov banskobystrického generálneho riaditeľstva podniku, ale aj väčšinu šéfov oblastných lesných závodov. Odišiel aj člen Smeru Peter Morong, ktorý podniku šéfoval za jednofarebnej vlády Smeru.

Jednou z najsilnejších loby na Slovensku je spoločenstvo poľovníkov, teda tej zvláštnej skupiny z nich – lovcov z kruhov „smotánky“ a majiteľov poľovných revírov. Vigoda pripravoval zmeny aj v tomto Augiášovom chlieve. To bude najreálnejšia príčina jeho „funkčného“ úrazu. Narazil na najmocnejších, najvplyvnejších a minister ho musel upratať. Veľavravný komentár k Vigodovmu odvolaniu publikovala Únia regionálnych združení vlastníkov neštátnych lesov: „To si chcela určitá záujmová skupina ‚zamurovať‘ eurofondy z ničnerobenia?“

Prvým významným krokom v agrorezorte je tak, paradoxne, zmena organizačnej štruktúry generálneho riaditeľstva a s tým súvisiaci aj vznik nového ekonomicko-obchodného úseku. Preto bolo vyhlásené výberové konanie na riaditeľa tohto úseku. „Ing. Jaroslav Poláček bol úspešným kandidátom tohto výberového konania,“ informovala vedúca odboru komunikácie Marína Debnárová.

■ NEJDE O FAZUĽKY

Štátne lesy spravujú približne polovicu územia lesov. Správa lesov sa však delí medzi viaceré podniky. Dominantný je štátny podnik Lesy SR, potom sú tu Štátne lesy TANAP-u ako samostatný subjekt, Lesopoľnohospodársky podnik Ulič a Vojenské lesy a majetky SR. Okrem toho existuje viacero foriem podielového vlastníctva – urbariáty, komposesoráty, obecné a mestské lesy (najväčšie v strednej Európe sú Mestské lesy Košice), cirkevné lesy a, samozrejme, niektoré časti lesov vlastnia súkromní majitelia.

Konsolidácia slovenskej ekonomiky z bruselských zdrojov

Semafory opatrení v réžii fiškálnej politiky

Róbert HÖLCZ – Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Budúcoročné opatrenia slovenskej vlády sa budú uskutočňovať v réžii menovej politiky ECB, a teda aj jej devastačných úrokových sadzieb. Na najbližší vývoj našej ekonomiky budú mať vplyv najprv úspešnosť vakcinácie, potom čerpanie peňazí z fondu obnovy, zahraničná politika nového amerického prezidenta a jej dosah na európsku ekonomiku, ale aj negatívne následky odchodu Británie z Únie. Najlepšie však bude spoliehať sa na seba. Uskutočniť vo vlastnej réžii dlho odkladané štrukturálne zmeny predovšetkým v dôchodkovom a v daňovo-odvodovom systéme.

Terajší demografický vývoj charakterizujeme starnutím populácie. Negatívnym následkom tohto javu bude, že ak dnes na penziu jedného dôchodcu prispieva päť osôb v produktívnom veku, v roku 2060 to budú podľa Rady pre rozpočtovú zodpovednosť len dve osoby.

■ ZMENY V PENZIÁCH

Vláda neštandardne pripravila zmeny v doterajšom priebežnom dôchodkovom systéme, ktoré sa budú týkať nastavenia veku nároku na odchod do dôchodku podľa predlžovania veku dožitia a možnosť požiadať o odchod do dôchodku po štyridsiatich odpracovaných rokoch. Pri financovaní dôchodkov z priebežného systému sa naďalej počíta s uplatnením zásluhovosti medzi výškou penzie a zaplatenými odvodmi, ako aj s pokračovaním solidárnosti medzi bohatšími a chudobnejšími poistencami. V očakávanej dôchodkovej reforme sa počíta i s uplatnením solidarity medzi generáciami zavedením rodičovského bonusu, keď na dôchodok by prispievali deti svojich rodičov.

So zmenami sa počíta aj v druhom pilieri. Mali by sa týkať investičnej stratégie spravovania úspor

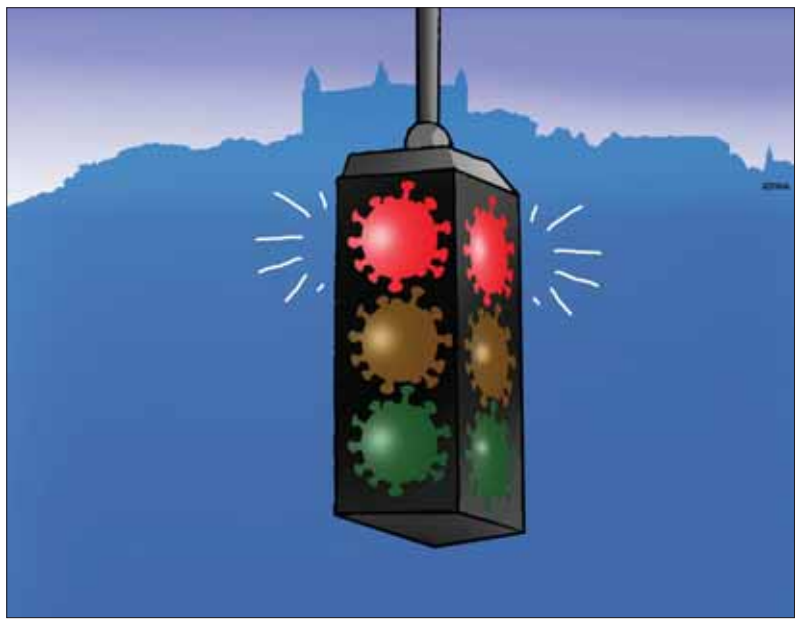

v správcovských dôchodkových spoločnostiach tak, aby došlo k ich vyššiemu zhodnocovaniu, ktoré doteraz nedosahovalo ani priemernú infláciu. V druhom pilieri bude nutná efektívnejšia alokácia zdrojov v prospech akciových fondov a tiež nemeniť podmienky vstupu či výstupu z tohto piliera. Pokiaľ ide o tretí doplnkový dôchodkový systém, počíta sa s vyšším znížením základu dane o príspevky, ktoré sú dnes stoosemdesiat eur ročne. Pre riadne fungovanie dôchodkového systému bude okrem iného potrebné zabezpečiť zákonom stanovené platenie odvodových povinností bez rozdielu vlastníctva. Nižšie daňové a odvodové príjmy a vyššie výdavky z verejných rozpočtov budú príčinou, prečo sa na konci roka zvýšil deficit verejných financií na úroveň siedmich percent a deficit verejného dlhu na úroveň šesťdesiatich piatich percent k HDP. Rada pre rozpočtovú zodpovednosť odporučila vláde, aby v tomto roku verejné financie nekonsolidovala a finančnými stimulmi ekonomiku podporila. Reálne by s konsolidáciou mohla začať až v roku 2022, keď sa predpokladá čerpanie peňazí z fondu obnovy – aspoň pol percenta ročne.

■ OBNOVNÝ PROJEKT

Aktuálne sme do Bruselu poslali návrh na reštrukturalizačný projekt budúcich nevyhnutných zmien v našej ekonomike, ktorých financovanie by bolo možné zaplatiť zo spomínaného fondu. Predložené projekty totiž musia spĺňať dve požiadavky EÚ: investície musia obsahovať zásady zelenej a digitálnej ekonomiky a zároveň nesmie dochádzať k deformácii podnikateľského prostredia. Zatiaľ vieme, že tento rok vláda počíta so zavedením výdavkových limitov v rozpočte štátnych, ako aj verejných inštitúcií v objeme desiatich percent oproti vlaňajšku a pripravujú sa zásadné zmeny v daňovej oblasti. Budú sa týkať znižovania daní tak, aby poklesli dane z práce, ktorá vytvára hodnoty, a zvyšovali sa majetkové a spotrebné dane, ktoré ekonomickému rastu neškodia.

Vláda tiež uvažuje so znižovaním daní nízkopríjmovým zamestnancom, s prehodnotením aj daňových a odvodových výnimiek a úľav, s inými daňovými sadzbami osôb, ktoré zdaňujú zisky v daňových rajoch, s vyšším zdaňovaním emisií CO_2 či spoločným platením daní a odvodov bez bližšieho vysvetlenia.

Keď sa vo viedenskom Belvederi rodili základy pre kontinent

Európska federácia ako politický testament

Filip PETRUŠ – Foto: archív SNN

Zúfalý habsburský cisár Karol I. sa na sklonku vojny usiloval zachrániť existenciu mnohonárodnostnej monarchie vydaním Manifestu o federalizácii monarchie. Manifest sa však vzťahoval len na rakúsku časť monarchie, keďže uhorský premiér Sándor Wekerle kategoricky odmietal, aby sa vzťahoval aj na uhorskú časť. Tým dal jasne najavo, že maďarskí politici nemajú ani byľku vôle v akejkoľvek forme akceptovať emancipačné úsilie národnostných skupín v krajine. Adresátom manifestu bol americký prezident Woodrow Wilson, ktorý onedlho ako protireakciu oznámil Washingtonskú deklaráciu od Tomáša G. Masaryka, ktorou zdôraznil potrebu zániku monarchie a vytvorenie národných štátov. Diplomatické úsilie však v tom čase už nezohrávalo nijakú podstatnú rolu, lebo o zániku monarchie sa už v podstate rozhodlo...

Ešte pred vypuknutím vojny samotná myšlienka zániku monarchie bola len zbožným želaním. Mnohí si jej zánik naozaj želali, ale išlo skôr o najtajnejšie a najnereálnejšie túžby a sny. Po tzv. rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa monarchia pretransformovala na dualistickú, pričom obidve jej časti si zachovali len panovníka, jednotnú menu, ministerstvo vojny, zahraničia a sčasti financie. Teda v rámci vnútornej štruktúry štátu išlo o reálnu úniu, ktorá je charakterizovaná spoločnou hlavou štátu, niektorými spoločnými orgánmi a spoločnou správou vybraných záležitostí, ktoré štáty vyhlásia za spoločné. Pre samotných Slovákov a ostatné nemaďarské národy vyrovnanie prinieslo tuhšie maďarizačné útrapy spojené s likvidáciou stredného slovenského školstva a ďalších kultúrnych ústavov. Naopak, v liberálnejšej rakúskej časti sa mohli nenemecké národy kultúrne a politicky oveľa slobodnejšie rozvíjať. Národnostný zápas oslaboval stabilitu monarchie, v ktorej tlmiť prebúdzanie národov žiadajúcich vlastnú emancipáciu bolo už nelogickým protievolučným zásahom do prirodzeného vývoja národov.

Habsburgovcom, ale ani maďarskej šľachte, ktorá si právo voliť podmieňovala schopnosťou čítať a písať v maďarčine. Ale najväčším problémom, ktorý sa vzťahoval len na východnú časť monarchie, bol uhorský centralizmus a doktrína o jednotnom maďarskom národe, čo sa dalo zlomiť v tom čase iba silou.

Atentát na následníka trónu uskutočnený v Sarajeve srbskou extrémistickou organizáciou a bezprostredným vykonávateľom Gavrilom Principom znamenal koniec belvedérskej politiky. Následne vyhlásenie vojny Srbsku rozpútalo konflikt celosvetového rozmeru, do ktorého predstavitelia monarchie stavili samotnú existenciu štátu.

Edvard BENEŠ (VĽAVO) s Milanom HODŽOM. Beneš je považovaný za šedú eminenciu svojej doby. Slovenský národ ako taký v podstate neuznával.

Veľkí muži slovenskej politiky – Anton HLINKA a Milan HODŽA v rokoch prvej česko-slovenskej republiky

■ MEMORANDUM PROMEMORIA

Rozhľadený následník trónu František Ferdinand d' Este mal pochopenie pre utláčané národy a načúval ich hlasom. Jeho tzv. ,,belvedérska politika" sa zaoberala možnosťami pretvorenia dualistickej monarchie na federatívny celok. Vo viedenskom zámku v Belvedéri sa s ním stretávali uhorskí politici, ktorí prinášali správy zo svojich krajov a predkladali vízie na premenu monarchie.

Po černovskej tragédii sa do okruhu dôverníkov nasledovníka trónu dostal aj vtedy len dvadsaťsedemročný Milan Hodža, v tom čase poslanec uhorského snemu za región vo vojvodinskej oblasti. Myšlienkovým otcom koncepcie federalizácie monarchie bol v tom čase rumunský politický mysliteľ Aurel Popovic, ktorý ju predstavil dielom Spojené štáty Veľkého Rakúska. Išlo o tzv. Podunajský federalizovaný štát, tvorený pätnástimi polosuverénnymi autonómnymi celkami, medzi ktorými malo byť aj Slovensko. Každý z týchto štátov mal mať dvoch zástupcov v centrálnej rade. Aj samotný Milan Hodža v súvislosti s prípravami zmeny na tróne koncipoval spolu s rumunským politikom Juliom Maniom memorandum Promemoria, v ktorom žiadali zavedenie všeobecného rovného hlasovacieho práva v Uhorsku.

■ PROBLEMATICKÝ CENTRALIZMUS

Samotný Hodža si nerobil veľké ilúzie o realizácii belvedérskej politiky. Vychádzal zo štyroch primárnych bodov. Prvým bola negatívna historická skúsenosť spojená s nenaplnenými sľubmi Habsburgovcov z meruôsmych rokov. Ďalším problémom bola povaha následníka trónu. Jeho averzia voči Čechom a maďarskej šľachte bola známa. Všetky požiadavky sa spájali s demokratizáciou a so zavedením všeobecného volebného práva, čo nebolo po vôli ani belvedérskej politiky. Následne vyhlásenie vojny Srbsku rozpútalo konflikt celosvetového rozmeru, do ktorého predstavitelia monarchie stavili samotnú existenciu štátu.

■ MALÁ DOHODA

Povojnové tzv. Versaillské usporiadanie rozdelilo Európu na základe princípu samourčovacieho práva a umožnilo tak vznik tzv. nástupníckych národných štátov. Tieto štáty však upadli do vzájomnej nevraživosti a sporov, čo neprialo vzniku stredoeurópskeho celku. Stredoeurópsky priestor ťažilo aj rozdelenie na víťazov a porazených.

V úsilí zachovať status quo dané Trianonskou zmluvou a pred snahami reštaurácie Habsburgovcov bolo vytvorené vojensko-politické zoskupenie tvorené ČSR, Rumunskom a Juhosláviou – tzv. Malou dohodou. Ďalšie multilaterálne zmluvy rozšírili spoluprácu v politickej, hospodárskej a kultúrnej sfére. Hodža vyzdvihoval význam Malej dohody a jej hospodárskej spolupráce, ktorá zjednodušovala železničnú dopravu a plavbu po Dunaji. Význam Malej dohody chcel Hodža v roku 1935 už ako minister zahraničných vecí rozšíriť. Na princípe hospodárskej stabilizácie a spolupráce sa pokúšal zblížiť štáty Malej dohody a Rímskeho protokolu (Taliansko a Rakúsko). Bolo to jasné smerovanie k stredoeurópskemu celku s colnou úniou a so spoločnou menou, s reguláciou produkcie, do ktorej sa mali pripojiť všetky stredoeurópske štáty. Tento tzv. Hodžov plán nakoniec zlikvidovala expanzívna politika nacistického Nemecka.

■ AGRÁRNA POLITIKA

Dôležitým aspektom bola agrárna politika. Hodža pokladal pôdu za základ štátu. Poukazoval na agrárny charakter stredoeurópskych krajín a silné postavenie agrárnych strán, ktoré volila väčšina vidieckeho voličstva. Hodža vyčíslil, že toto stredoeurópske geografické zoskupenie s vyše sto desiatimi miliónmi obyvateľov tvorilo sedemdesiatjeden miliónov vidiecke obyvateľstvo, čo predstavovalo 64,5 percenta. V tom videl zblíženie stredoeurópskych národov – z čoho pramenila vízia vytvoriť silný hospodársky stredoeurópsky celok, ktorého kúpna sila bude významná aj pre západné krajiny. Stredoeurópsky celok sa mal stať producentom poľnohospodárskych produktov a priemyselná západná Európa sa mala stať konzumentom týchto produktov. V spolupráci sa mala vytvoriť konkurencia vyvážateľom poľnohospodárskych produktov do západnej Európy zo zámoria (Argentína, USA, Kanada), ktoré západný trh uprednostňoval. Zámer sa začal napĺňať, keď sa stredoeurópsky agrárnici spojili v úsilí dosiahnuť spoluprácu a získať prístup na západné trhy, keďže disponovali značnými prebytkami počas hospodárskej krízy. Bol vytvorený Agrárny blok šiestich stredoeurópskych vlád (Poľsko, Maďarsko, Juhoslávia, Rumunsko, Bulharsko, ČSR), ktorý mal byť doplnený ešte o Rakúsko a Grécko. Vzniklo aj Medzinárodné agrárne byro v Prahe, ktoré zastupovalo všetky európske, ale najmä stredoeurópske agrárne strany. Predsedom bol samotný Milan Hodža.

■ BEZ NEMECKA...

V tridsiatych rokoch Hodža vo svojich prednáškach Československo a stredná Európa a Moderný socializmus (1931 – 1932) vymedzil stredoeurópsky priestor ako priestor medzi Nemeckom a ZSSR. Vytvoril stredoeurópsky koridor, ktorý viedol od rieky Visly cez tešínsko-žilinský priesmyk – rieku Váh, resp. Moravu, ďalej cez stredný Dunaj – srbskú rieku Morava, až po Vardar a Solún (od Baltu po Egejské more). Vylúčil zo stredoeurópskeho priestoru Nemecko, ktoré podľa neho nielen geograficky ani politicko-kultúrne do tohto priestoru nepatrilo. To pobúrilo nemeckých mysliteľov – geopolitikov. Nemecká geografia a geopolitika bola príznačná tendenciou vždy zasadzovať Nemecko do centra Európy ako jadro strednej Európy, ktorého je hegemónom. Byť v strede znamenalo byť medzi východom a západom, z toho Nemci odvíjali vlastnú politickú filozofiu. Hodža v týchto štúdiách dal odpoveď na jednu zo svojich otázok – a to, že ČSR sa má integrovať so štátmi, ktoré sú sociálne, kultúrne a hospodársky blízke, ktoré môžu tvoriť integrálne celky. Táto integrácia mala prebehnúť bez Nemecka, ale nie proti Nemecku. V hospodárskej oblasti sa mali odstrániť obchodné, agrárne a politické prekážky pre vzájomnú spoluprácu. To sa malo odstrániť zavedením preferenčných ciel hospodársky jednotného stredoeurópskeho priestoru, aby boli schopní čeliť ruskému hospodárskemu dumpingu či exportnej politike USA.

Milan HODŽA reálne uvažoval o európskej federalizácii. Jeho víziu dnes v podstate stelesňuje Európska únia.

■ DUNAJSKÁ FEDERÁCIA

Po zabratí strednej Európy Hitlerom ako nemecký ,,lebensraum" mnohí politickí myslitelia, ktorí sa zhromaždili prevažne v londýnskom exile, uvažovali o rekonštrukcii stredoeurópskeho priestoru a dávali prednosť federalistickým konceptom – ako priaznivejšiemu variantu, keďže záruky západných mocností voči stredoeurópskym štátom sa v medzivojnovom období nenaplnili a stredná Európa bola ponechaná napospas Nemecku a ZSSR. Tento koncept podporoval aj ministerský predseda W. Churchill.

S projektom Dunajskej federácie prišiel aj habsburský princ Otto Habsburg. Hodža síce explicitne neodmietal monarchiu, ale pod anglickým princom. S Habsburgom sa rozchádzal v otázke demokracie, lebo predpokladal, že Habsburgovci premenia konštitučnú monarchiu na absolutistickú, lebo vedia vládnuť iba silou.

Ako najpriaznivejší projekt sa v exile vyvíjala poľsko-československá konfederácia, ktorá sa mala rozšíriť o ďalšie štáty. S čím súhlasila Hodžova a spočiatku aj Benešova skupina. S daným projektom však nesúhlasil Sovietsky zväz a E. Beneš dal najavo, že mu je dobrý vzťah so ZSSR dôležitejší ako plánovaná konfederácia, tak projekt v tom čase zanikol. Rozhodujúcim momentom bol vývoj na východnom fronte, kde Červená armáda od roka 1943 začala vytláčať Nemcov do strednej Európy. O osude strednej Európy sa nakoniec rozhodlo na Teheránskej konferencii (28. 11. – 1. 12. 1943), kde Stalin odmietol Churchillov návrh otvoriť front západných spojencov na Balkáne.

■ POLITICKÝ TESTAMENT

Hodža v exile odstavený Benešovou skupinou, ktorá počítala s obnovou unitárneho československého štátu, odchádza v roku 1941 do USA. Nasledujúci rok vydáva svoje životné dielo (pokladané aj za jeho politický testament), a to Federation in Central Europe, reflection a reminiscences (Federácia v strednej Európe, úvahy a spomienky). Poukazuje na to, že len federácia zabezpečí bezpečnosť strednej Európy, ktorú by malo tvoriť osem krajín s rozlohou 582 tisíc míľ štvorcových, čo bolo porovnateľné s rozlohou popredných európskych štátov. Počet obyvateľstva strednej Európy sa pohyboval okolo stodesať miliónov obyvateľov s možnosťou rozšírenia aj o Albánsko a Turecko.

Hodža navrhol vo svojom diele konkrétnu podobu federácie s ústavou ako nejakú pomôcku pre povojnových politikov, ktorí budú určovať stredoeurópske usporiadanie. Federácia mala vzniknúť z národných suverénnych štátov, ktoré by mali odovzdať časť svojej suverenity v rámci prospechu integrácie, lebo ako Hodža poukazoval, je lepšie stratiť trochu suverenity ako všetku v prípade agresie silnejšieho suseda. Základom mala byť federálna zmluva. Hospodárskym základom mala byť colná únia s vnútorným clom počas piatich rokov. Počítalo sa aj so zavedením spoločnej meny. Spoločnými oblasťami mali byť financie, obchodná politika, obrana, zahraničné veci, doprava a spoje.

Federáciu mal spravovať federálny prezident, ktorý mal byť zároveň aj vrchným veliteľom ozbrojených síl, ktorý vymenováva členov vlády a federálneho kancelára. Prezidenta by volili predsedovia vlád jednotlivých členských štátov federácie.

Vrcholnou inštanciou mal byť federálny kongres s právomocou legislatívnej činnosti, týkajúcej sa federatívnych záležitostí a kontrolou nad plnením rozpočtu federálnej vlády. Členov kongresu do funkcie by vymenovali národné parlamenty v pomere jeden člen na milión obyvateľov. O oficiálnom rokovacom jazyku kongresu by rozhodovali dvojtretinovou väčšinou sami delegáti. V parlamente by mohol hovoriť každý poslanec v materinskom jazyku (v obmedzenom čase pätnásť minút). Jeho prejav sa mal prekladať do oficiálneho jazyka kongresu. Kongres by mal mať v rozmedzí osemdesiat až stodvadsať poslancov. Každá krajina by mala byť reprezentovaná minimálne desiatimi a maximálne pätnástimi poslancami. Vystúpenie z federácie by nebolo dovolené, iba ak by sa náležite zmenila ústava.

Mnohí koncepciu Milana Hodžu pokladajú za platnú aj dnes, keď sa stredná Európa stáva súčasťou celoeurópskej integrácie. Otázne by bolo, či by dnes súhlasil s centralizáciou a byrokraciou v Európskej únii. Samotná myšlienka zjednotenej strednej Európy vychádzala z potreby, aby ako celok bola schopní čeliť Rusku a Nemecku, a nie sa stratiť v celku, kde by bolo práve Nemecko hegemónom.

Koncept strednej Európy dnes skôr vidíme v existencii Vyšehradskej štvorky s možnosťou hlbšej spolupráce a rozšírenia daného spoločenstva o ďalšie krajiny. Spoločne by V4 s prípadným rozšírením dokázala vytvoriť silné autonómne zoskupenie v rámci EÚ, schopné napríklad čeliť aplikácii liberalizácii krajín a rozkladu národných štátov.

Ministerka kultúry vymenovala nového riaditeľa slovenskej prvej scény

Statky-zmätky v Slovenskom národnom divadle

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ – Foto autor

Statky-zmätky, známu divadelnú hru J. G. Tajovského, v roku 2020 v SND nanovo nenaštudovali. V zákulisí našej prvej scény sa počas okyptenej sezóny po pripomenutí si storočnice hrali iné, napínavejšie hry. Zmätok nepriniesla iba pandemická situácia. Známky rozvratu sprevádzali našu prvú scénu už dlhšie obdobie a týkalo sa to najmä ekonomiky. Išlo teda o statky...

Slovenské národné divadlo má zo štátneho rozpočtu na rok 2021 schválenú sumu 16,8 milióna eura. Oproti predchádzajúcemu roku je nižšia o desať percent v dvoch položkách – mzdy a odvody plus tovary a služby.

■ NIJAKÁ PREMIÉRA

Znížený rozpočet pre SND znamená, že v roku 2021 divadlo nebude schopné naštudovať ani jednu premiéru, ale plánuje odohrať dvesto predstavení. Je to v návrhu kontraktu medzi SND a Ministerstvom kultúry SR, ktorý rezortu predložilo teraz už bývalé vedenie SND. „Ministerstvo nateraz akceptuje takýto návrh súčasného vedenia SND, čo sa týka umeleckej činnosti," uviedol vtedy rezort na webe. To bolo ešte pred vybratím nového generálneho riaditeľa SND.

Toho musel rezort kultúry hľadať po tom, čo sa bývalý riaditeľ Vladimír Antala vzdal na prelome rokov 2019/2020 postu z rodinných dôvodov. Vtedajšia ministerka kultúry Ľ. Laššáková poverila dočasným vedením inštitúcie šéfa činohry Petra Kováča. Vyhlásenie výberového konania na nového šéfa SND nechala na vedenie rezortu, vymenované po februárových parlamentných voľbách.

Výberové konanie na funkciu generálneho riaditeľa SND vyhlásilo ministerstvo kultúry 7. októbra, záujemcovia mohli kandidatúry predložiť do 7. novembra. Prihlásilo sa sedem uchádzačov, výberová komisia na základe posúdenia životopisov, projektov, motivačných listov a pohovorov pozvala do tretieho finálového kola piatich. Kandidátmi boli operný režisér a dramaturg Martin Bendik, manažér a riaditeľ festivalu Viva Musica! Matej Drlička, dočasne poverený riaditeľ SND Peter Kováč, tanečník a choreograf Mário Radačovský a manažér Roman Takáč.

KAUZA

Novým generálnym riaditeľom Slovenského národného divadla sa napokon stal Matej Drlička. Ministerka kultúry zverejnila 5. januára na svojom FB profile status: „Rešpektujem rozhodnutie výberovej komisie, ktorá na základe profesionálneho a transparentného procesu odporučila za generálneho riaditeľa Slovenského národného divadla vymenovať

Mateja Drličku. Nový riaditeľ prevezme divadlo v neľahkých časoch. Očakávania sú veľké. Najdôležitejšie však budú výsledky. Počas prvých sto dní bude musieť predložiť ozdravný plán a v spolupráci s ministerstvom kultúry identifikovať problémy a nedostatky v nastaveniach divadla a postupne pracovať spolu so svojím tímom na ich náprave," píše ministerka.

■ VÁŽNE NEDOSTATKY

Situácia v Slovenskom národnom divadle je už dlhšie kritická. Na jednej strane stoja zamestnanci, ktorí dlhodobo poukazujú na svoje nízke platy, na strane druhej Ministerstvo kultúry SR, ktoré v inštitúcii vykonalo vnútorný audit. Ten zistil v ekonomickom fungovaní divadla vážne nedostatky. V záverečnej správe sa uvádzajú pochybenia, ako sú vyplácanie odmien nad rámec rozpočtu, bielenie a prepisovanie údajov v účtovníctve, nerovnomerný mzdový systém či dokonca diskriminačné prvky.

Vyšlo najavo, že v niektorých prípadoch neboli vyplácané porovnateľné mzdy, aj keď išlo o rovnaké pracovné zaradenie. V niekoľkých prípadoch SND vyplácalo svojich zamestnancov dokonca dvakrát za tú istú prácu. Raz ako interných pracovníkov a druhýkrát cez externé firmy, ktorých boli štatutármi. Generálny riaditeľ SND mal rovnako v rokoch 2018 a 2020 valorizovať platy, ktoré neboli schválené ministerstvom kultúry.

■ STANOVISKO ODBORÁROV

K situácii zaujali postoj aj zamestnanci. Na čele odborovej organizácie Únia umelecko-technických zložiek SND stojí Patrik Pačes, ktorý napísal otvorený list. „Sme presvedčení, že interný audit nevypátral žiadne zásadné porušenia pravidiel. Zamestnancom neboli desiatky rokov valorizované mzdy. Nástupné platy odborných profesií (osvetľovači, zvukári a iní) boli pred dvoma rokmi 580 eur. Ľudia sú vystavení zúfalým životným situáciám. Od roka 2017 tiež leží na ministerstve správa o katastrofálnom stave budov a zariadení v správe SND. Divadlo funguje len vďaka nadmernému úsiliu zamestnancov. Divák nevidí, koľkokrát za jedno predstavenie reštartujeme zariadenia. Zamestnanci vítajú audit, ktorý by pomenoval problémy a navrhol ich riešenie," znie časť stanoviska odborovej organizácie.

■ MESIACE V PROVIZÓRIU

V projekte, s ktorým sa M. Drlička uchádzal o funkciu šéfa SND, uviedol aj svojich najbližších spolupracovníkov a šéfov umeleckých súborov. Navrhuje prvé tri mesiace od nástupu nastaviť rozpočtové provizórium odvodené od kontraktu na rok 2020, v ňom sa majú riešiť nevyhnutné personálne a prevádzkové náklady, pričom toto obdobie bude využité na finančný, technický i personálny audit, ktorý bude základom kontraktu so zriaďovateľom – ministerstvom kultúry. Hospodárenie divadla chce Drlička podriadiť prísnej finančnej kontrole a jedným dychom dodáva, že SND je podfinancované. Konkretizuje tiež úlohy pre jednotlivé umelecké súbory. Ako sa mu bude vo funkcii dariť, ukážu prvé tri mesiace.

Rudolf ZELENAY: Okolo sveta za 80 rokov; BRATISLAVA 2020

Stretnutia so známymi miestami a ľuďmi

KNIHA TÝŽDŇA

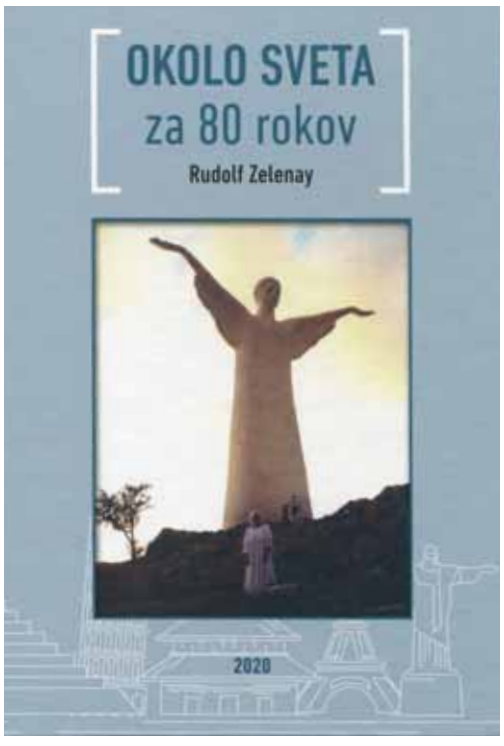

So zvedavosťou som otvoril rukopisné stránky novej zaujímavej publikácie známeho novinára, diplomata a spisovateľa pod názvom Okolo sveta za 80 rokov. Hneď mi prišlo na myseľ, veď autor mi titulom evokuje francúzskeho románopisca Julesa Verna. Ten nadpísal svoju cestopisnú prózu Päť týždňov v balóne. Obletel v ňom svet. Medzi týmito knihami je predsa len veľký časový rozdiel. Päť týždňov oproti osemdesiatročiu...

Rudovi Zelenayovi trvalo takmer celý život, kým navštívil, poznal, oboznámil sa so svetovými destináciami a sprostredkoval nám výstižné charakteristiky miest i pútavé stretnutia so známymi osobnosťami. Medzi nimi môžeme spoznať popredných štátnikov a honorácie, ale aj známych športovcov, akými boli Věra Čáslavská, Emil Zátopek, Jesse Owens, Bohuš Golian, Jutka Bendeová a nad všetkými tróni spevák Karel Gott. Hneď v úvode musí každého čitateľa upútať zoznam destinácií, ktoré autora zaujali – Rím, Jeruzalem, Kjóto, Las Vegas, Seychely, Sevilla, Bora Bora a ďalšie zaujímavé miesta. Jeho zážitky z nich a postrehy určite zaujmú aj náročného čitateľa či potenciálneho cestovateľa. Chcete ich spoznať? Ak nám to nie je dožičené bezprostredne, stačí sa zahĺbiť do ostatnej zaujímavej knihy tohto publicistu a spisovateľa a prežívať s ním príťažlivosť lokalít našej planéty, zúčastniť sa bez cestovných kancelárií na sprostredkovaných zázrakoch, histórii, prírode, pohostinstve a zaujímavých stretnutiach. O všedných veciach píše autor nevšedne a o známych malebne. Jeho cestovateľské skúsenosti nás vedú k tomu, aby sme boli skromní a po návrate z cudziny hrdí na našu krajinu.

Je málo ľudí, ktorí môžu s takým talentom tak zasvätene a pútavo rozprávať o svojich zážitkoch takmer z celého sveta. Je to výborná poznávacia, zážitková literatúra, ktorá nás poučí, naplní našu zvedavosť, priblíži nám mnohé metropoly z netradičnej stránky a v mnohých príbehoch aj pobaví.

Anton BLAHA

NEKROLÓG

Predvianočný čas bol pochmúrny a smutný. Prispel k tomu okrem spoločenskej situácie aj odchod viacerých známych osobností. Žiaľ, 22. decembra sa vo veku sedemdesiatich piatich rokov medzi ne zaradil aj novinár, publicista a moderátor Milan BLAHA. Každý, kto mal možnosť s ním spolupracovať v rôznych médiách, iste potvrdí, že Milan bol profesionál, mimoriadne rozhľadený a priateľský kolega, vždy zameraný ľavicovo a vlastenecky.

Odišiel novinár Milan BLAHA

Narodil sa 23. septembra 1945 v obci Dubovce v okrese Skalica. Pred prevratom bol redaktorom týždenníka Nové slovo. Po novembri '89 sa jeho tvorivosť premietla do rôznorodých médií. Bol pri založení denníka Republika, ktorý v rámci TASR začal vychádzať 1. marca 1993 a od 12. mája 1994 niesol názov Slovenská republika. Isté obdobie bol tiež hovorcom Najvyššieho kontrolného úradu SR. Písal do týždenníka Slovo, moderoval v Rádiu Regina, pôsobil aj v televíziách VTV a TV Luna. Bol jedným z moderátorov diskusnej relácie Na tému v STV od jesene 2008. Po prestávke sa s reláciou Večer na tému vrátil na obrazovku v roku 2010. Od februára 2018 sa stal členom Rady pre vysielanie a retransmisiu.

Milanov syn Ľuboš napísal: „Bol môj najlepší priateľ. Každý deň sme sa spolu rozprávali. Každý deň. Bol pre mňa tým najväčším vzorom a neexistujú slová, ktorými by som vyjadril, čo pre mňa všetko znamenal. Nikdy som nestretol človeka, ktorý by mal v sebe viac človečiny ako on. Priviedol ma k filozofii, k politike, k ľavici... Aj s mojou maminkou stáli vždy pri mne. Bol to on, kto ma naučil písať... Bol to on, s kým som dlhé hodiny diskutoval o svete, o futbale, o politike, o histórii, o jeho detstve a mladosti... Bol to on, kto ako prvý čítal moje knihy a dával mi tie najcennejšie rady... Bol pre mňa tou najväčšou oporou. Po celý život. Nemohol som sa s ním rozlúčiť, tak aspoň takto..."

(rkh)

HUMORESKA

Všetci sme v blate, len niektorí hľadia ku hviezdam

Milý Donald, ďakujem Ti za päťdesiat miliónov, čo nám doniesol Santa Claus od Teba na kúpu vrtuľníkov. Ako je u nás zvykom, určite zase kúpime prázdne škatule a sto miliónov minieme na dodatočnú kúpu motorov a vrtúľ. Košičania budú šťastní, že ich lety budú môcť obdivovať vo dne v noci. Ako je u nás zvykom. Tiež Ti ďakujem, že ušetrím a nemusím cestovať do USA, aby som spoznal Tvoju prekrásnu krajinu. Tvoje naše televízie a nákupné strediská mi ju cez vianočné sviatky priblížili tak, že mi je bližšia ako Slovensko. Z nákupov som chodil taký ohlúpený, že aj doma som si pospevoval džinglbels, mérykrismes, džinglbels. Neviem, čo je glbels, ale džin som si pod tlakom tejto reklamnej piesne kúpil. Pomohol mi odreagovať sa od zúfalstva nad vyučovaním našich detí. Prestávajú rozoznávať, čo je škola a čo je reklama v telke. Aj jedno, aj druhé je na obrazovke.

Škoda, že nemáš čas prísť na naše stretnutie G4, chcel som robiť rozlúčkovú párty. Využi posledné chvíle v úrade. Zachraňuj svet a rieš pandémiu, demokratov, rasizmus, podvody pri voľbách a Vladových špiónov. Na tých si predovšetkým dávaj pozor. Kým doteraz zvykli natierať novičokom kľučky, prešli na vyšší level. Dávajú ho do trenírok a gatiek. Neviem, akej farby je novičok. Samotní špióni sa k tomu priznali. Telefonicky svojej obeti. Chvalabohu, stále používajú ten mizerný nezabíjajúci novičok, sedemkrát destilovaný. Ruskí disidenti už pre istotu vraj chodia „na ostro", bez slipov. Zatiaľ investigatívni novinári nezistili, ako chodia ruské ľahké dámy. Podľa našej kontrašpionáže Vladovi špióni s ich pomocou získavajú štátne tajomstvá. Neviem, prečo idú na vec tak zložito. Stačilo by im čítať, čo sa píše v mienkotvorných denníkoch. Občas sa tam dozvieme veci, ktoré sa ešte len stanú. Keby tie dámy poslal Vlado za Tebou, zdôver sa Melánii. Stavím sa, že Tá by si s dotyčnými dámami rýchlo poradila. Rýchlejšie ako James Bond, CIA a SIS.

Aj s ostatnými problémami by sme Ti tu vedeli poradiť. Podvody vo voľbách? Vlado Vladimírovič? Kdeže. Spoľahni sa na nás. Veď o štyri roky to urobíme inak. Máme na to spočítavaciu firmu. Len daj dopredu vedieť, koľko chceš do volieb vraziť, koľko chceš hlasov a ťapneme si. Odskúšané, funguje to. Čo sa týka pandémie, netráp sa. V San Franciscu tento rok zomrelo trikrát viac ľudí na predávkovanie než na covid. Kvôli lockdownu stúpol počet feťákov o desať percent. Naše protialkoholické liečebne za minulý rok tiež splnili a prekročili plán. Čas v karanténe treba nejako zabíjať a zapíjať. U nás povolili testovanie pre chudobných a lyžovačku pre bohatých. Kostoly a obchody zavreli. Aj sudcov, prokurátorov a policajtov. Ako hovoril Oscar Wilde, všetci sme v blate, ale niektorí hľadia ku hviezdam. Zdraví Ťa a na stretnutie o štyri roky sa teší

Milan ČASNOCHA MIKŠ

Zomrel vedec, spisovateľ a esejista Július VANOVIČ, spätý aj s Maticou

Nepokojný, nezlomný a nezlomený literát

Pavol PARENIČKA – Foto: archív autora

Dvadsiateho piateho decembra minulého roka zomrel v Bratislave vo veku osemdesiatpäť rokov literárny vedec, spisovateľ a esejista Július VANOVIČ. Jeho život a dielo sa vo viacerých aspektoch týkalo dejinných udalostí a osobností spätých s Martinom i Maticou slovenskou.

Július Vanovič sa narodil 11. apríla 1935 v Dražkoviach pri Martine v roľníckej rodine, ktorej členovia sa angažovali v slovenskom národnom predprevratovom i poprevratovom hnutí, ako aj v kultúrnom, duchovnom, literárnom a umeleckom živote. Rod Vanovičovcov mal zemiansky pôvod a bol v príbuzenskom vzťahu s ďalšími turčianskymi národno-uvedomelými rodinami Beličkovcov, Filipovcov, Jesenskovcov či Petrikovichovcov. Za všetkých možno spomenúť brata starého otca Júliusa Vanoviča, politika a právnika Jána Vanoviča, podpredsedu Slovenskej národnej strany a v rokoch 1931 až 1939 predsedu Matice slovenskej.

■ V DUCHU TRADÍCIÍ

Od útleho detstva Július Vanovič vyrastal v prostredí zviazanom s tradíciami Matice slovenskej, Turčianskeho kasína, Slovenského spevokolu, Muzeálnej slovenskej spoločnosti či Živeny, ale z autopsie spoznával aj elitu slovenskej medzivojnovej politiky a kultúry, ktorá často najmä počas letných prázdnin zavítala na rodové sídlo Vanovičovcov v Dražkovciach. Svoje zážitky prepojené so staršími kultúrnymi dejinami od roka 1861 neskôr Július Vanovič majstrovsky stvárnil v esejistických dielach Kniha o starom Martine (1990), Druhá kniha o starom Martine (1993), Tretia kniha o starom Martine (1999) a Epilóg starého Martina alebo Pamäti z mladších rokov života (2005).

Šťastné detstvo Júliusa Vanoviča prerušila druhá svetová vojna a jeho bezstarostnosť vystriedala dráma, najmä po tom, čo sa Vanovičovci zapojili do občianskej zložky odbojového hnutia, podporovali formovanie a povstalecké akcie Štefánikovej partizánskej brigády pod velením Viliama Žingora. Je akosi symbolické, že vojnové utrpenie sa pre Júliusa Vanoviča skončilo 11. apríla 1945, keď dovŕšil desať rokov a jednotky 1. československého armádneho zboru a 4. rumunskej armády v tento deň oslobodili Dražkovce i susedný Martin.

■ ŽIVOTNÁ KALVÁRIA

Február 1948 a komunistický prevrat v Československu znamenal zásadný obrat v osudoch slovenského národa, aj rodiny Vanovičovcov i samotného Júliusa Vanoviča. Ešte v januári 1948 sa kultúrna verejnosť na Slovensku rozlúčila s doživotným správcom Matice slovenskej baťkom Jozefom Škultétym, ktorého telesné ostatky boli vystavené vo foyeri matičnej budovy na Mudroňovej ulici v Martine, čo hlboko zapôsobilo na mladého Vanoviča, a už o pár dní začali komunisti tvrdo účtovať so „starým Martinom“, tiež s Vanovičovcami. Perzekúcie vyvrcholili roku 1952, keď otca Júliusa Vanoviča odsúdili v zinscenovanom procese s Viliamom Žingorom a jeho vylúčili zo štúdií na gymnáziu v Martine. Odvtedy sa začala Vanovičova kalvária, ktorá ho ako syna kulaka, triedneho nepriateľa socializmu a protištátny živel sprevádzala prakticky až do Novembra 1989. Svoj existenciálny aj ideový, svetonázorový, vedecký a umelecký zápas s komunistickým molochom autobiograficky spracoval formou denníkových záznamov vo skvelej memoárovej knihe Zápisky z mŕtveho času s podtitulom Antimemoáre (2014), ktorého editorkou bola Dana Podracká.

Kto túto jedinečnú knihu čítal, dobre vie o perzekúciách Júliusa Vanoviča, o jeho permanentnom ostrakizovaní, fumigovaní, vylučovaní zo štúdií, o jeho vyhadzovaní zo zamestnaní, zákazoch publikovania, aj o jeho existenčných problémoch. V nežičlivých päťdesiatych rokoch našiel Július Vanovič dočasný azyl ako robotník v matičnej Neografii i ako pomocná knihovnícka sila v Matici slovenskej, pričom v tomto období sa zblížil s dramatikom a matičiarom Júliusom Barčom-Ivanom, ktorý mu slúžil ako umelecký vzor a trvalá humanistická inšpirácia. Tejto významnej osobnosti Július Vanovič splatil dlh napísaním podnetnej esejistickej knihy Cesta samotárova, ktorú roku 1994 vydala Matica slovenská.

■ NEPOHODLNÝ LITERÁT

Počas krátkeho politického odmäku v šesťdesiatych rokoch Július Vanovič pôsobil ako redaktor Slovenských pohľadov, Mladej tvorby a pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV v Bratislave, diaľkovo dokončil univerzitné štúdiá a rozbehol vedeckú ašpirantúru. V roku 1968 mimoriadnu pozornosť vzbudila jeho kniha rozhovorov Antidialógy so slovenskými spisovateľmi, ktorí sa kolektívne hlásili k obrodnému procesu a k spoločenským zmenám. Po auguste 1968 a vojenskej okupácii Československa jeden za druhým tieto demokratické pozície opúšťali a pridávali sa k normalizačnej politike, kultúre a socialistickej literatúre. V apríli 1972 vyhodili nepohodlného Júliusa Vanoviča z Ústavu slovenskej literatúry SAV a musel prijať podradné miesto korektora v bratislavskom vydavateľstve Slovenský spisovateľ. On nezlomný a nezlomený, jeden z našich najtalentovanejších prozaikov, esejistov a literárnych vedcov mal ostať navždy umlčaný.

■ VEČNÝ NEPOKOJ

Zmenu priniesol až November 1989, keď sa antikomunista Július Vanovič s nepošramoteným renomé vo veľkom štýle vrátil do literárneho, kultúrneho a duchovného života na Slovensku, v roku 1990 do Ústavu slovenskej literatúry SAV, od roka 1991 bol redaktorom revue slovenskej evanjelickej inteligencie Tvorba. V tomto smere sa stal pokračovateľom Emila Boleslava Lukáča, ktorého odkaz s Vladimírom Petríkom priblížili v zborníku Čo zostalo z básnika? (2000). A že išlo o veľkolepý comeback, to dokumentujú viaceré Vanovičove vynikajúce prozaické, esejistické, literárnovedné i kultúrnohistorické práce. Úspech mu priniesli portrétne knihy a eseje Nad textom a časom (1993), Znamenia domova (1998), Heretikon (2001), Prozaik proti totalite (2003) o Alfonzovi Bednárovi, Chvála a skepsa (2007) o Alexandrovi Matuškovi, Nové antidialógy (2010), Za kulisy života: existenciály Ingmara Bergmana (2011), Listy zo starého dvora (2012), Nova et etera (2014) a ich prozaické pendanty Návrat pred odchodom (1998) či Kronika nepriznaného času (2008). Za dizertačnú prácu Osobnosť Václava Černého: personalistický portrét (1999) získal hodnosť doktora vied (DrSc.). Vydanie každého beletristického či odborného diela Júliusa Vanoviča bolo na Slovensku literárnou parádou, ktorá obsahovala silné umelecké, filozofické, etické, kultúrnohistorické aj psychologické dimenzie. O fenomenálnej spisovateľskej osobnosti Júliusa Vanoviča podáva svedectvo zborník príznačne nazvaný Večný nepokoj poetika (2011), ktorý pri príležitosti jeho sedemdesiateho piateho výročia narodenia zostavili Miloš Kovačka, Belo Riečan a Vojtech Čelko.

■ MATIČNÁ SATISFAKCIA

Ostatnej satisfakcie sa Július Vanovič a jeho predkovia dočkali na matičnej pôde, kde sa od roka 2017 začali zjavovať publicistické príspevky z pera Mariána Gešpera či Lukáša Krajčíra venované Jánovi Vanovičovi, jednému z najvýraznejších medzivojnových predsedov Matice slovenskej. Tieto aktivity vyvrcholili v auguste 2019, keď pri jubileu storočnice od jej oživotvorenia bola z iniciatívy Mariána Gešpera v aleji dejateľov Parku sv. Cyrila a Metoda na matičnom nádvorí na Mudroňovej ulici v Martine slávnostne odhalená busta Jána Vanoviča za asistencie dojatého Júliusa Vanoviča. Slovenské národné noviny s reportážami o tejto udalosti ležali odvtedy na čestnom mieste jeho pracovného stola...

Jeden z najvýraznejších predsedov Matice slovenskej v medzivojnovom období Ján Vanovič má od augusta 2019 na matičnom nádvorí v Martine svoju bustu, čo so zadosťučinením prijal aj jeho potomok Július VANOVIČ (vľavo) – na snímke s matičným vedcom Pavlom PARENIČKOM.

Najstarší spolok umelcov prišiel o člena predsedníctva Juraja PROHÁCKU

Priveľa zármutku z nečakaných odchodov

Text a foto: Emil SEMANCO

Vlaňajší rok namiešal toľko černe do našich životov, že viac sa jej už ani nedá z tuby zármutkov a nešťastí vytlačiť. Neviditeľná hnusoba nám naruby poprevracala životy, prekrížila plány a predsavzatia, zakliala krásu ako dôverčivú Popolušku, do neznáma odsunula radosti sveta a z výmery našich dní v ňom urobila trhací kalendár. Zákerne kraľujúc a nemilosrdne krágľujúc rozosieva po cintorínoch sadbu krížov, na ktoré ani len tušenie nevyklíčilo a čas vôbec nedozrel...

Prichodí sa nám takto až boľavo nečakane navždy rozlúčiť s dlhoročným členom vedenia Umeleckej besedy slovenskej, predsedom Kontrolnej komisie tohto najstaršieho spolku Dr. Jurajom PROHÁCKOM. Odišiel vo svojom jubilejnom roku, v čase umeleckého a ľudského vrcholu, absolútnej profesijnej zrelosti, čo presvedčivo ukázal len nedávno, keď v kurátorskom výbere Dr. Marty Hučkovej Fabiánovej pripravil na západnej terase Bratislavského hradu bilančnú súbornú výstavu a potom spoločne s ďalšími dvadsiatimi kolegami z UBS, čo rovnako ako on slávili vlani svoje životné medzníky, prezentovali sa v Lipanoch kolekciou vybraných diel hodných významných narodením.

Bol mi blízky spolupracovník, spoľahlivý, obetavý priateľ. Bavil ma príbehmi a až literárnymi historkami zo svojho pestrého prospektorského života a ako výdatný zdroj mi neraz ponúkol inšpiračný publicistický námet. Keď som mu v októbri 2013 otváral v piešťanskej Fontáne súbornú výstavu, nemohol som nespomenúť, že jeho výtvarná tvorba bola úzko prepojená s takmer erbovou záľubou v mineráloch a vo vzácnych nerastoch. Tak ako zlatokop objavuje zrnká vzácneho kovu na dne ryžovacej

MEMORIÁL

misky alebo si razí skalnou hlušinou cestu k zlatým či rudným žilám, aj on ako výtvarný tvorca sa prácne prepracovával k nugetom – k zrniečkam výtvarných právd a istôt. Jeho paleta zavše pripomínala spektrá, ktoré rozihráva svetlo v kryštáľoch, na brúsených plochách polodrahokamov alebo tých najvzácnejších prírodných klenotoch.

Inšpirácie prírodou a kryštálovými mriežkami minerálov vedel umelec majstrovsky premietnuť aj do stvárnenia konkrétnych krajinných scenérií – ako na reprodukovanom obraze obce z okolia Popradu,kde viac rokov pôsobil ako pedagóg.

Intelektuálske rodinné prostredie vložilo do Juraja PROHÁCKU mnoho daností, ktoré sa prejavili v literárnej, najmä však vo výtvarnej tvorbe, kde sa mu trvalým inšpiračným zdrojom stal najmä svet minerálov.

Aj jeho umelecké presvedčenie sa rokmi vytrvalej práce i v neuveriteľne skromných podmienkach kryštalizovalo do čoraz suverénnejších výtvarných výpovedí. Ako autor zaujímavej publikácie Zlato a zlatokopovia s množstvom ilustrácií, dokumentačných a charakterizačných kresieb túto personifikáciu ešte povýšil a z charakteristických vlastností jednotlivých drahokamov, polodrahokamov a drahých kovov budoval svoje obrazové kompozície, ponášky a metafory. Nezostával pritom len pri kryštálových mriežkach či výbrusoch. Ale tak ako drahé a ozdobné kamene rozlišujeme podľa piatich základných farieb, aj on takmer verný tejto farebnosti vytváral pôsobivé obrazy s ambíciou vyrovnať sa, keď už nie cenou, tak aspoň krásou k opálu Harlekýn či diamantu Koh-i-Noor. Do každej výstavnej kolekcie nášho spolku prinášal vždy niekoľko rýdzich maliarskych karátov...

Súčasná militantná ideológia potláča a démonizuje iný názor

Úsile o postupné umlčanie Matice

Marián GEŠPER, predseda Matice slovenskej

Bol by som rád, aby moje prvé riadky v novom roku 2021 na stránkach SNN boli oduševnené a plné optimizmu. Bohužiaľ, situácia, aká nastala koncom minulého roka, nás núti zamyslieť sa nad ďalšími krokmi, ktoré matičné hnutie musí podniknúť pri obrane najstaršej národnej ustanovizne Slovákov. Napriek tomu, že sme kompetentné štátne orgány a ministerstvo kultúry celé mesiace trpezlivo upozorňovali na vážne následky, ktoré Matici slovenskej spôsobí znížením štátnej dotácie, došlo k jej zoškrtaniu o takmer štyristotisíc eur, teda z 1,744 milióna eura na 1,344 milióna eura. Aby toho nebolo dosť, následkom zvýšenia minimálnej mzdy narástli v rozpočte ďalšie náklady o niekoľko desiatok tisíc eur.

Nebránili sme sa desaťpercentnému plošnému šetreniu, keďže nemôžeme byť ľahostajní k stále chaotickejšej situácii zapríčinenej tzv. pandemickými udalosťami doma a vo svete. Bol pripravený plán v prípade reštrikcií o 174 tisíc eur, no reštrikcie o 400 tisíc eur prekonali všetko. Bez ohľadu na pandémiu nič nemôže byť dôvodom na úmyselnú likvidáciu nášho národného kultúrneho dedičstva. Bohužiaľ, ukázalo sa, že tzv. Dočasná pracovná skupina Rady vlády pre kultúru vo veci MS (DPS), ktorá zasadla dvakrát, nemá zásadné právomoci a na jej názor ako keby nikto nebol zvedavý. Veď bez ohľadu na to, že ešte ani neskončila svoju prácu, MK SR jej flagrantne oznámilo, že MS príde až o dvadsaťtri percent z dotácie. Ostatným organizáciám pritom ministerstvo znížilo dotácie o avizovaných desať percent.

■ OREZÁVANIE MATICE

Písomná odpoveď MK SR z 18. 11. 2020, podpísaná generálnou riaditeľkou sekretariátu Henriettou Geierovou, mala veľavýznamný záver: „Verím, že chápete, že aj ministerstvo kultúry a organizácie v jeho rezorte majú prispieť ku konsolidovaniu verejných financií v našom štáte a ministerstvo kultúry spravodlivo rozložilo túto povinnosť v rezorte. Nádejam sa, že Matica slovenská tiež chce prispieť k zlepšeniu stavu verejných financií tak, aby štát mohol lepšie plniť svoju úlohu voči občanom vo všetkých oblastiach spoločnosti.“ Nuž, v tejto súvislosti neviem, či to má význam ešte pripomínať, že Matica ušetrila štátu v posledných rokoch už značnú čiastku, keď uvážime, že naša dotácia nebola valorizovaná takmer desaťročie (!), pritom ceny energií a mzdové náklady sa rapídne zvyšovali. Neviem, o koľko naše krátenie zachránilo verejné financie, aby „štát mohol lepšie plniť svoju úlohu voči občanom“, ale veľa nie, keď aj tak bude musieť iný „rezort štátu“ vyplácať dávky v nezamestnanosti prepusteným matičným zamestnanom. Nebude to veľmi rozdielna suma od tej, akú na Matici takzvane ušetril. Títo matičiari namiesto evidencie na úrade práce v čase pandémie (!) mohli ďalej pracovať v oblasti kultúry a vedy. Isto im zostanú na súčasné vedenie MK SR milé spomienky...

Načrtnuté súvislosti majú aj širšiu, negatívnejšiu dimenziu. Skúsenejším v tejto súvislosti napadne otázka: Odkiaľ v skutočnosti fúka vietor? Nie sú tieto reštrikcie súčasťou dlhodobejšieho plánu pomaly orezávať Maticu slovenskú a nenápadne bez veľkého kriku ju premeniť na stále menšiu organizáciu až z nej zostane jedno oddelenie? A tým sa vyhnúť masovej reakcii matičného hnutia a sympatizantov MS, jej orgánov a odborov i profesionálnych zložiek, ak by sa na Maticu zaútočilo raz a naraz? Táto téza by mohla byť iba akademickým dohadom, ak by zamestnanci MS využijúc zákon o slobodnom prístupe k informáciám nezískali z MK SR v posledných dňoch minulého roka „aktuálnu analýzu Inštitútu kultúrnej politiky (ďalej len IKP) o Matici slovenskej, ktorú inštitútu ako svojmu rezortnému analytickému útvaru zadalo Ministerstvo kultúry SR. Súčasťou poskytnutia informácií v zmysle platnej legislatívy je aj uvedenie autorov danej analýzy“. Sprievodný list z 9. decembra 2020 obsahoval aj alibistický dodatok: „Materiál prezentuje názory IKP, ktoré nemusia nevyhnutne odzrkadľovať názory ministerstva kultúry. Citácie textu by preto mali odkazovať na IKP (a nie ministerstvo kultúry) ako autora týchto názorov. IKP je otvorený diskusii o tomto materiáli.“

Predseda Matice slovenskej sa v novoročnom príhovore bez okolkov vyjadril k úmyselnému okliešťovaniu Matice slovenskej.

■ NEGATÍVNY PANTEÓN

Po prvom prečítaní je zrejmé, že za takúto analýzu tzv. IKP by sa nemuselo hanbiť ani uhorské ministerstvo vnútra v roku 1875 či ministerstvo kultúry a vnútra ČSR v neslávnych rokoch budovania novej marxisticko-leninskej spoločnosti v roku 1950. Nie je dôležité, ktoré úplne neznáme mená analýzu vytvorili, či sa pod ňu iba podpísali. SNN sa téme budú venovať aj naďalej. V každom prípade zasadnú na „čestné miesta“ do panteónu vedľa Bélu Grünwalda, Kolomana Tiszu, Václava Kopeckého, Klementa Gottwalda a Rudolfa Strechaja. Citujme z piatich strán aspoň úvod: „Úlohy MS zo zákona, najmä pôvodné z r. 1997, sú problematické, pretože umožňujú výklad na celej osi medzi zdravým vlastenectvom a extrémnym nacionalizmom, pričom MS sa pohybuje v druhej polovici spektra. ... Predovšetkým je potrebné ujasniť, aký je zmysel MS a čo sa od nej očakáva. Väčšinu základných činností MS už úspešnejšie vykonávajú iné inštitúcie: výskum univerzity a SAV, vydávanie pôvodnej slovenskej literatúry súkromné alebo štátne vydavateľstvá (Literárne informačné centrum, Veda – vydavateľstvo SAV a iné), publicistiku bežné médiá, kultúrno-osvetovú činnosť lokálne a oblastné kultúrno-osvetové strediská a NOC, prezentáciu slovenskej kultúry v zahraničí a vzťahy s krajanmi MZV SR a MK SR. Z tohto pohľadu MS ako samostatná inštitúcia nie je potrebná.“

■ RECIDÍVA MINULOSTI

Čo nám to len pripomína? Takmer identicky, ale oveľa kratšie kedysi v päťdesiatych rokoch odpísalo Ministerstvo vnútra Československej republiky z Prahy do Bratislavy: „Účel Matice slovenskej obstarávajú celoštátne organizácie a spolok sa javí ako zbytočná inštitúcia. Zostáva iba nájsť náležitú formu, aby spolok mohol byť zlikvidovaný.“ Bolo to v čase stupňujúcich sa represií komunistickej strany voči tzv. slovenskému buržoáznemu nacionalizmu a v inscenovaných monsterprocesoch, v ktorých boli justične povraždení o. i. viaceré slovenské osobnosti, medzi nimi aj členovia Matice slovenskej.

To však nie je všetko. Analýza IKP na nasledujúcich stranách úplne bez masky prináša manuál v piatich bodoch či scenáre, a to od variantu obmedzenia jej činnosti prostredníctvom finančnej reštrikcie až po variant jej de facto zrušenia. Môžeme citovať aspoň jeden bod: „Vyžaduje verejnú diskusiu a participatívny proces rozhodnutia o budúcnosti MS, jej úlohách a financovaní, či už ako verejnoprávnej inštitúcie, alebo nejakej formy občianskej či neziskovej organizácie, prípadne jej úplné zrušenie. Táto možnosť predstavuje dlhý a náročný proces s neistým výsledkom.“ V roku 2021 došlo k pokusu naplniť prvú alternatívu.

■ ŤAHÚNI KULTÚRY

Nedajme sa pomýliť dymovou clonou. Matica slovenská je iba viditeľnejšou špičkou ľadovca. Napriek výzvam Asociácie kultúrnych inštitúcií Slovenska sú dnes ponechané mestské domy kultúry v pandemickej stopke kultúrnych podujatí napospas osudu s odôvodnením, nech sa starajú mestá. Niektoré VÚC likvidujú osvetové strediská, ktoré toľké roky rozvíjali kultúru v regiónoch. Vyzývajú sa umelci, aby sa prihlásili o podporu od štátu, a na druhej strane nechávame padnúť skutočných každodenných „ťahúňov“ slovenskej kultúry, najmä regionálnej. Pošuškáva sa, že sa v štátnych vedeckých organizáciách nenápadne postupne zbavujú ľudí, ktorí sa hlásia k národovectvu a ku kresťanstvu či aspoň ku konzervatívnym hodnotám ako takým. Ak sa prepustia v štátnej kultúrnej či vedeckej organizácii nejakí odborní zamestnanci, ich protesty, ak aj nejaké sú, zapadnú v mediálnom šume marginálií jednotlivca.

Základom demokracie sú samosprávne organizácie a tá skutočná demokracia rovnako rešpektuje menšinu, ako aj väčšinu. Nie sú vari inštitúcie s autonómnym postavením v rôznych sférach spoločnosti a ich nepodriadenosť štátu najlepšou zárukou skutočne slobodnej, demokratickej spoločnosti? Má byť veda i kultúra iba z jedného štátneho centra a ideologicky jednoliata?

■ V ROZPORE S ÚSTAVOU

Nie, to nie je skutočná demokracia, ak sa v rozpore s Ústavou SR (čl. 1) presadzuje na všetkých úrovniach jediná militantná ideológia, ktorá sama seba označuje za „liberálnu demokraciu“, no v skutočnosti sa systematicky s mediálnou podporou vysmieva z iných názorov, ktoré obhajujú prirodzené národné hodnoty, rodinu a tradičnú slovenskú kultúru. Prikrýva sa pseudoliberálnymi heslami, ale jej jadro je sociálno-inžinierske a vykonštruované, ktoré nápadne pripomína niektoré súčasné neznášanlivé neomarxistické ideologické formy. Oponentov „kultúrnej politiky“ označuje ako „prežitok z 19. storočia“ a niekedy dokonca ako „fašistov“. Opak je pravdou. Nie my sme zostali v 19. storočí! To oni zostali v 20. storočí poznačenom totalitným chápaním spoločnosti, kde sa každý iný názor pod zámienkou budovania pomyselného raja na zemi likvidoval a démonizoval.

Matičiari boli vždy národní činovníci, kultúrnici, vedci, umelci, spisovatelia či milovníci jazyka a ľudovej kultúry slovenského národa. Veľa sme urobili aj pri udržiavaní menšinovej kultúry v regiónoch i budovaní skutočnej občianskej spoločnosti. Prežili sme niekoľko pokusov zrušenia, pričom bez výnimky sa o to vždy pokúšali nositelia neznášanlivých, šovinistických a neskôr totalitných ideológií. Stopäťdesiatsedemročná Matica by vedela o tom rozprávať.

Čo robiť? To je otázka stará ako ľudstvo samo. Matica stála pri formovaní slovenskej štátnosti, kultúry a vedy, bez ktorej by nebolo ani platených funkcií súčasných poslancov, ministrov a politikov. Obrátime sa na štát a budeme dôrazne upozorňovať. Ak by však procesy smerovali k ďalšiemu okliešteniu, vyzveme matičiarov, ale aj spriatelených starostov, primátorov, dobrovoľníkov, kultúrnych pracovníkov, poslancov od obecných zastupiteľstiev až po Národnú radu SR, zahraničných Slovákov, matičné orgány i miestne odbory doma i v zahraničí k obrane nielen Matice slovenskej, ale aj demokracie v slovenskej kultúre i vo vedeckom výskume.

PRIPOMÍNAME SI

16. januára

– pred štyridsiatimi piatimi rokmi sa narodila plavkyňa Martina Moravcová (1976); nijaký slovenský plavec nezanechal vo svete takú výraznú stopu, zo šampionátov má šesťdesiattri medailí, je sedemnásobnou majsterkou sveta a dvojnásobnou striebornou olympijskou medailistkou zo Sydney 2000

– pred piatimi rokmi zomrel dabingový režisér, priekopník slovenského dabingu Svätopluk Šablatúra (1929 – 2016); réžii slovenského dabingu sa venoval približne štyridsať rokov

17. januára

– pred piatimi rokmi zomrel športový komentátor Karol Polák (1934 – 2016); osobitným štýlom komentoval celý rad prenosov z olympijských hier, majstrovstiev sveta, majstrovstiev Európy a ďalších podujatí, najmä futbal a krasokorčuľovanie, len to komentoval až z tridsiatich ME

18. januára

– pred sto dvadsiatimi rokmi sa narodila spisovateľka Želmíra Gašparíková (1901 – 1966); študovala slovenskú filológiu v Prahe i na parížskej Sorbonne, začiatkom tridsiatych rokov 20. storočia bola bibliotekárkou knižnice Matice slovenskej

– pred desiatimi rokmi zomrel básnik, novinár a publicista Pavol Hudák (1959 – 2011); autor scenárov rozhlasových pásiem, laureát viacerých literárnych cien: Ceny Janka Kráľa alebo Ceny Ivana Kraska za najlepší debut roka

19. januára

– pred pätnástimi rokmi havarovalo slovenské vojenské lietadlo Antonov An-24, ktoré prevážalo vojakov z Kosova, v severovýchodnom Maďarsku (2006); štyridsaťdva vojakov zahynulo, jeden prežil

– pred sto dvadsiatimi rokmi sa narodil amatérsky astronóm Adam Abrahám (1901 – 1986); spoluzakladateľ hvezdárne v Leviciach

– pred dvadsiatimi rokmi zomrel herec Marián Gallo (1928 – 2001); v rokoch 1950 – 1995 člen Činohry SND, kde vytvoril stodvadsať postáv inscenáciách

20. januára

– pred desiatimi rokmi zomrel sochár a maliar Vladimír Kompánek (1927 – 2011); člen Skupiny Mikuláša Galandu

– pred desiatimi rokmi zomrel spisovateľ Ladislav Ťažký (1924 – 2011); okrem prozaickej tvorby sa venoval i písaniu filmových scenárov, divadelných hier, cestopisov a publicistických textov, ale tiež literatúre pre mládež, spomeňme triptych Fantastická Faidra, vysťahovalecký román Dvanásť zlatých monarchov či historický román Maršalova dcéra

22. januára

– pred sto rokmi sa narodil lekár, politický väzeň, politik a diplomat Anton Neuwirth (1921 – 2004); predseda Konfederácie politických väzňov Slovenska, bývalý slovenský veľvyslanec pri Svätej stolici

– pred sedemdesiatimi rokmi sa narodil krasokorčuliar, olympijský víťaz Ondrej Nepela (1951 – 1989); osemnásobný majster ČSSR, päťnásobný majster Európy, trikrát majster sveta, v roku 1972 na olympijských hrách v Sappore získal zlatú medailu

Martin MITOŠINKA

ČITATEĽSKÁ SÚŤAŽ

Vo vlaňajších Slovenských národných novinách č. 48 sme viackrát písali o pobielohorských časoch a exode českej protestantskej elity, ale aj o tom, ako trpeli predstavitelia slovenskej evanjelickej society počas habsburgovskej protireformácie, najmä tí, čo sa podieľali na stavovských povstaniach. Náš spolupracovník M. Šimkulič napísal zaujímavú reportáž o nájdení pozostatkov popravených prešovských šľachticov a mešťanov v obci Svinia, kam ich „schovali“ po krvavých Caraffových jatkách. My sme sa pýtali, koľko popredných Prešovčanov vtedy skončilo na popravisku. Správne odpovedali tí naši čitatelia, ktorí napísali, že krutý cisársky generál Antonio Caraffa dal vtedy mučiť a popraviť dvadsaťosem šľachticov a protestantských prešovských mešťanov. Spomedzi správnych odpovedí sme vyžrebovali týchto výhercov: Ján Petrek, Levoča; Pavol Chrenko, Adamovské Kochanovce; Emília Kubiaková, Trenčín.

● Počas prvého dňa nového roka 1. januára slávime aj štátny sviatok Deň vzniku Slovenskej republiky. Je tradíciou, že vtedy zaznieva v masmédiách verejnosťou očakávaný a z hľadiska predpokladaného ďalšieho vývoja v štáte médiami starostlivo analyzovaný príhovor hlavy štátu. Spomenula prezidentka SR Z. Čaputová vo svojom novoročnom vystúpení túto skutočnosť?

Svoje odpovede posielajte na redakčné kontakty aj elektronicky našej administrátorke Ľubici Rišiaňovej počas ďalšieho kalendárneho týždňa od vyjdenia tohto prvého čísla matičného dvojtýždenníka. A nezabudnite, aj vaša podpora nám pomáha prečkať tieto neprajné – nielen covidové – časy.

(se)

Dvojtýždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupca šéfredaktora Emil SEMANCO. Sídlo: P. Mudroňa 1, 036 01 Martin. Tel: 043/ 38 12 838, 38 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Administrácia: Matica slovenská, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin. Tel: 043/ 38 12 838, 38 12 811. Tlač Neografia, a. s., Martin.. Rozširuje Slovenská pošta, a. s., Mediaprint Kapa a redakcia.. Redakčná rada: Marián Gešper, Marek Hanuska, Jaroslav Chovanec, Štefan Martinkovič, Veronika Grznárová, Ján Jankovič, Viliam Komora, Ján Seman, Peter Štrelinger. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j.1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače,Uzbecká 4, P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Ročné predplatné 20 €, v ČR 20 € + 35 € poštovné, Európa 67 €, ostatný svet 88 USD. Neobjednané rukopisy a fotografi e nevraciame. MIČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.